

Tartalomjegyzék
1993. évfolyam, 6. lapszám

Szerző

Siklósi Nándorné

Katalin Katz
Ford.: Margitta Nóra

Meruk Rózsa
Tóthné Szilágyi Erzsébet
Gaál Albert

Diósi Ágnes
Dr. Orbán István

Szántó Tamás, Dettre Erzsébet
Ihász Márta
Dr. Csongrády Béla
Petrin László
Székely Ágnes
Bálint Józsefné

Herczog Mária

(Ungváry)

Szerkesztőség
Horváth Györgyné
SZ. I.
Szita Judit

Cím

A fővárosi beutalás, hetesotthoni
elhelyezés rendszerének, működésének
áttekintése megalakulásuktól napjainkig

„Aki szegény, az a legszegényebb”
A szegénységről — pszichodinamikai
megközelítésben

A Levegő Munkacsoport
Az óbudai nevelőintézet
Barlangrajz

Egy rendező balsejtelmei tervezett
filmjének várható sorsáról

Cigány hivatásos nevelőszülők
Észrevételek, állásfoglalások
Hírek, események

Ilona végre megtalálta otthonát
Könyvespolc
Nevelőszülőképzési szeminárium

Brioniban
NŐVÉR
Az ápolás elmélete és gyakorlata
Párbeszéd

Pszichoterápia
Serdülőkkel a TÜKÖR-ben, az
ÖSVÉNY-en és a LÉTRÁ-n

Tájékoztató
VI. évfolyam, 5.szám

Tükör
A Kapcsolat Alapítvány új szolgáltatásai

Láttelelet

A fővárosi beutalás, hetesotthoni elhelyezés rendszerének, működésének áttekintése megalakulásuktól napjainkig

Budapestre, fejlődésének minden szakaszában sajátos feladatok is hárultak. A város működtetése sokrétű szociális ellátási rendszert igényelt, hogy feladatait pontosan végre is tudja hajtani. Ezért találunk a főváros történetében sajátos, az országos gyakorlattól eltérő szervezeti formákat, intézményeket

A szociális ellátás körébe sorolt gyermekvédelmi intézmények közül egy sajátos intézményi csoport létrehozásáról, működéséről szeretnék áttekintést adni.

Budapest 1968-tól folyamatosan alakította át gyermekvédelmi rendszerét. Fő célja a rászoruló gyermekek személyiségéhez igazodó differenciált elhelyezési rendszer kialakítása volt. E gondolat és ennek következetes megvalósítása országosan is egyedülálló volt és sokáig az is maradt. A differenciált intézményrendszeren belül működtetett olyan intézményeket, melyek a hatósági intézkedéseket mellőzve, hétfőtől-péntekig nyújtottak-biztonságos elhelyezést, ellátást, nevelést, oktatást a rászoruló családok gyermekei számára. Ezek voltak az ún. „hetesotthonok”.

A hetes rendszerű otthonok létrehozását a kerületek kezdeményezték saját területi szociális gondjaik megoldása érdekében már az 50-es évek elejétől.

Egy-egy hetesotthont létesített a II. V. VI. VII. XI. XH. XIV-XIX. kerület, valamint a BKV jogelődje és a 23. sz. Építőipari Vállalat, a több műszakban dolgozó szülők kisgyermekének ellátására (elsősorban bölcsődét és óvodát működtettek).

Az épületek, melyekben a hetesotthonokat létrehozták, egy kivételével (Breznó köz 10-12.) nem gyermekintézmény céljára épültek. Ezek kisebb-nagyobb kisajátított, zöld övezetben lévő villák voltak.

Személyi – tárgyi feltételek, szakmai ellátottság, felügyelet

Sem egységes ellátottság, sem egységes pedagógiai felügyelet, iránymutatás nem alakult ki a kezdeti években. A feltételek mértékét a fenntartó kerület anyagi helyzete határozta meg.

A nevelési célok a kerület oktatási intézményeinek általános feladataihoz csatlakoztak. Az óvodai, iskolai felügyelők ellenőrizték az otthonokba folyó oktatómunkát. A kor szelleméhez igazodva a szabadidő eltöltése a mozgalmi élethez, illetve a napköziotthonok tevékenységéhez kapcsolódott.

A főváros különböző kerületeiben működő otthonok között kapcsolat nem volt. A gyermekek felvételét a kerületi tanácsok művelődési szakigazgatási szervei, (oktatási osztályok), a BKV és az Építőipari otthonokban a vállalati szociálpolitikai osztályok voltak hivatva elbírálni, rendszerint írásos kérelem alapján.

Az 50-es évek végétől a társadalmi berendezkedés, különösen a nőkre is kiterjesztett teljes foglalkoztatottság következményeként megnőtt az igény a hetes elhelyezés iránt. Az indokok között szerepelt a három műszakos munkahely, a rövid szülési szabadság, tartós kórházi kezelés, de férőhelyet kértek a külföldi munkára kiküldött családok is, mert a gyermekeket

nem vihették magukkal. A létesített férőhelyekre az igény 100 %-os volt-óvodáskorúaknál előjegyzés alapján várakozni kellett az elhelyezésre.

A Fővárosi Tanács először 1967. novemberében a 460. számú határozatában foglalkozott a kerület kezelésében lévő otthonok felügyeletének, fenntartásának és hatáskörének rendezésével.

E határozat szerint a kerület feladata a létesítés, a fenntartási a tanügyi-gazdasági feladatok ellenőrzése (Oktatási osztály – mint szakigazgatási szerv feladata), a szakfelügyeletet a Fővárosi Tanács oktatási osztályára ruházta. Ezzel a határozattal szabályozták a hetesotthoni elhelyezés feltételeit, a felvételhez szükséges iratokat, valamint a szülők kötelességeit. Egyértelműen az otthonok igazgatójának a hatáskörébe utalta a felvételt és a megszüntetést, valamint a térítési díj megállapításának módját az érvényes jogszabályok alapján.

A határozat értelmében a hetesotthoni elhelyezés egy tanévre szólt. Minden tanév végén felül kellett vizsgálni az elhelyezés „jogosultságát”, és meg kellett szüntetni mindazon gyermekek elhelyezését, akiknél rendeződött a család lakás-, vagy anyagi helyzete és a szülő a gyermek felügyeletét biztosítani tudta. A felülvizsgálatot a csoportnevelők végezték családlátogatással összekapcsolva.

Az 1967-es 460. sz. (Főv. Tan. VB) határozatot az igazgatók 1968. január 9-én kapták kézhez és ez szabályozta a későbbiek folyamán is a felvétel rendjét.

Az 1952. évi IV. törvényt módosító 1974. évi I. törvény (Családjogi törvény néven ismeretes) nem foglalkozik külön a hetesotthoni elhelyezéssel – úgy kezeli mint az állami gondoskodás egyik formáját. Minden ezzel összefüggő intézkedést a szakigazgatás hatáskörébe utal. így nyert létjogosultságot a hetes elhelyezés és változatlanul nem kötötte a felvételt hatósági intézkedéshez.

1967. és 1975. között a hetesotthonok közül a XVIII. és a II. kerületi (Szabadság Óvoda) nevelőotthonná alakult, és állami gondozottakat fogadott, a Hóvirág Gyermekotthon felújítás után a kerülettől átkerült a fővároshoz, és mint Fővárosi Hetes Nevelőotthon nyitott kaput 6-14 éves leányok számára 1966-ban. Más funkciót kapott a XII. ker. Arany János, 12 évfolyamos, nevelőotthon is. Itt megmaradt az iskola és megszűnt az otthonrész.

1975. május 14-én foglalkozott a főváros testülete ismét a bentlakásos intézmények helyzetével, fenntartásával (pl. felügyeletével). Egységes irányítás alá vonta a nevelőotthonokat, gyógypedagógiai bentlakásos intézményeket, kollégiumokat és hetesotthonokat. Ez utóbbiak esetében a kerületeknek megadta a választás lehetőségét.

1975. szeptember 1-jétől pedagógiai, 1976. január 1-jétől gazdasági területen is a főváros kezelésébe került a Főváros Hetes Óvoda (1118 Bp. Breznó köz 10-12.), 70 óvodáskorú gyermek elhelyezésére, a Fővárosi Hetesotthon (1022 Bp. Tapolcsányi u. 4.), 80 általános iskoláskorú leány elhelyezésére, a Fővárosi Hetesotthon (1146 Bp. Erzsébet királyné u. 6.), 60 általános iskoláskorú fiú elhelyezésére és a Fővárosi Hetesotthon (1192 Bp. Hungária út 36.), 160 általános iskoláskorú fiú és leány belső iskolai és otthoni elhelyezésére.

A négy hetesotthon az egységes irányítás alatt is megőrizte sajátos arculatát, őrizte maga alkotta hagyományait. Az V. VI. VII. kerület nem kívánta otthonait fővárosi kezelésbe vonni – ők továbbra is a kerületnél maradtak.

A négy hetesotthon 1975-től a főváros minden kerületéből fogadott rászoruló gyermekeket.

A demográfiai hullám a 60-as évek végén, a hetvenes évek elején az elhelyezési igényt megnövelte. A társadalmi változásokat a hetes elhelyezést kérő családok belső szerkezetének átalakulása pontosan tükrözte. Növekedett az egyedülálló anyák és apák száma. Az egyszülős családokban az iskolai problémák halmozódtak, fokozatosan emelkedett a veszélyeztetettség

miatt a hetes elhelyezést igénylők száma. Míg az 50-es években a lakásproblémák, a három műszak miatt ellátatlan gyerekek felvételét kérték – addig a 70-es, 80-as évekre az iskolázási gondok miatt kialakult személyiség-problémák, és tanulási nehézségekkel küzdő gyermekek kerültek előtérbe.

A hatósági eljárás mellőzése a szülő számára védelmet jelentett a közvetlen környezetében, mert ezek az otthonok „nem számítottak intézetnek”. A gyerekek összetétele, személyiségállapota, családi háttere hasonlónak vált az állami gondozottakéhoz, csak abban különbözött és különbözik ma is, hogy pénteken mindenki elmegy haza. Ez a tény fölveti az állami gondoskodási formákhoz fűzött személyeink fölülvizsgálatának szükségességét. A szűkebb, vagy tágabb család ellátja a hétvégén és a szünetekben a gyermeket.

A főváros egységes irányítása alatt az otthonok pedagógiai munkája lassan összehangoltta vált, javultak a személyi feltételek, a csoportok létszáma alacsonyabb lett, 30-35 főről 25-re, majd 20-ra csökkent.

A gyermekvédelem irányításában történt változások sok bizonytalanságot okoztak szakmai szinten is. Látványosan csökkent a 80-as évek közepétől a gondozásba vétel a bentlakásos intézmények iránti bizalmatlanság miatt, melyet a sajtó, rádió a negatív példákön keresztül meg is erősített. Ezzel együtt a hosszú évek során felhalmozódott pedagógiai tapasztalat és a sok jó eredmény is megkérdőjeleződött a külvilág számára. Ugyanakkor a hetesotthonok iránti igény csak átmenetileg csökkent.

A társadalmi elvárások is megváltoztak a felvételt kérők körében. Szükségessé vált a gyors alkalmazkodás a pedagógiai és pszichológiai munkában is, melyet a hetesotthonok a belső pedagógiai rendszer fokozatos átalakításával folyamatosan elvégeztek.

Milyen feladatok várnak a hetesotthonokra?

A legfontosabb maradt, hogy mind a szakemberek, mind a közvélemény megismerje ezt a hetes elhelyezési formát.

Folyamatosan kapcsolatot kell tartani a kerületi óvodai, iskolai gyermekvédelmi felelősökkel (akik néhány év alatt kicserélődnek) CSSK-kal és minden olyan szervezettel, egyesülettel, akik a családok problémáinak megoldásával foglalkoznak.

Szükségesnek látszik – különösen az anyagi veszélyeztető tényezők növekedése miatt –, hogy időben érjen a családhoz a segítő információ, mert így az eredményes megoldási lehetőségek is bővíthetnek a szakemberek számára.

Széleskörű ismeretnyújtással, továbbképzéssel kell bemutatni a hetesotthonok életét, pedagógiai munkáját. Az összegyűlt pedagógiai tapasztalatokat rendszerezni és publikálni kell, hogy kezdő kollegák, a pályamódosítók, akik ezen a területen szeretnének dolgozni, ezt mind fel tudják használni.

Tapasztalataink szerint a hetesotthoni elhelyezésre továbbra is szükség lesz – mert a legegyszerűbb és a legrugalmasabban alkalmazható elhelyezési forma. Ennek érdekében változatlanul meg kell tartani a felvételnél az önkéntességet, a hatósági út mellőzését.

Az önkéntesség jelentősége abban áll, hogy a szülő tájékozódik a hetesotthoni életrendről, és maga dönthet abban, hogy élni kíván-e ezzel a lehetőséggel vagy nem. Eldöntheti azt is, hogy átmenetileg veszi igénybe, vagy hosszabb távon kívánja gyermekét elhelyezni. Az otthonoknak tudatosan törekedniük kell a szülők érdekeltségének biztosítására. A szülőkkel való kapcsolat az önkéntesség mellett a bizalomra, egymás segítésére kell épüljön, de a szülői felelősség, felügyeleti jog nem sérülhet.

A hetesotthonok fenntartása ebben az egyre inkább dráguló világban komoly anyagi terhet jelent a fenntartó számára. Ma már egy-egy kerület nem lenne képes fenntartásukra, felvételi körzetük beszűkül, mely megkérdőjelezi gazdaságosságukat.

A gyermekvédelem bármely területe azonban nem lehet gazdasági kérdés. Minden gyermek és család elfogadható életfeltételének segítése a jövő számára jelent építő kezdet, alkotó embert – a maga adottságainak felhasználásával. Ebben kell a rászorulóknak segítséget nyújtani még a legfogékonyabb életszakaszban. Mindezen feladat megvalósítására a következő, jelenleg is működő otthonok alkalmasak: a Fővárosi Hetes Gyermekotthon (Budapest XI. Breznó köz 10-12.), amely koedukált, 3-6 éves korú gyermekeket nevel belső óvodával, gazdag oktatási, nevelési tapasztalattal, intenzív családgondozással; a József A. Gyermekotthon (Budapest XIV. Dorozsmai u. 28.), ahol koedukált, 3-6 éves korú gyermekek oktatását, nevelését látják el bentlakással, bejárással; a Hűvösvölgyi Gyermekotthon (Budapest II. Hűvösvölgyi út 165.), amelynek nevelési rendszere 6-18 éves korig terjedő koedukált, testvérkapcsolatokra épül. A gyermekek oktatása külső iskolában történik, gazdag szabadidős programlehetőséggel, intenzív családgondozás segíti gyermekeik nevelését; a Hetes Diákotthon és Általános Iskola (Budapest XIX. Hungária út 36.). Koedukált, belső iskolával rendelkező otthon 6-16 éves korú gyermekek számára, a felzárkóztató iskolai munka mellett gazdag szabadidős és sporttevékenységet, zenetanulást biztosít. Gazdag gyakorlati pedagógiai tapasztalattal, családgondozással segíti tanulóit a jobb eredmények elérésére; a Kossuth Zsuzsa Gyermekotthon (Bicske), koedukált, belső iskolával rendelkező otthon 6-14-15 éves gyermekek számára. Fő feladata a tanulási hátránnyal rendelkező gyermekek felzárkóztatása, szabadidejük eltöltéséhez gazdag választékot kínál; a Fővárosi Hetes Diákotthon (Budapest U. Tapolcsányi u. 4.), amely 6-16-17 éves korú leányok nevelését látja el. Az oktatás kerületi iskolákban történik. 25 éves nevelési tapasztalattal rendelkező otthon.

A gyermekek szabadidejének szervezése kettős: belső választható szabadidős tevékenység (néptánc, kézművesség, könyvtár) és külső: a szülők igénye alapján választott különórák (sport, zene, színjátszó kör, vallásoktatás stb.).

Az otthonokba történő felvétel egyszerű és gyors. Az igazgatók előzetes beszélgetés alapján tájékozódnak a gyermekek fejlődéséről, magatartásáról, iskolai munkájáról, valamint arról, hogy miért kéri a gyermek felvételét. A szülővel és a gyermekkel történő beszélgetésben mi is elmondjuk az otthonban kialakult szokásokat, lehetőségeket, az iskolai élet jó és kevésbé jó tapasztalatait. A beszélgetés után még mindig van lehetőség arra, hogy a felvételt kérő szülő, vagy gyermek átgondolja és eldöntse, akarja-e, tudja-e vállalni a kötelezettségeket. A szóbeli ismerkedés után bemutatjuk a házat, a gyerek leendő csoportját, nevelőit. Ez a gyakorlat hasznosnak bizonyult. Részben tájékozódik a gyermek is; milyen lesz az élete, oldódik-e a feszültsége, mely a családtól történő elszakadás természetes velejárója. Feladatot ad a csoportban élő „régibb” gyerekek számára is a bemutatkozás, akiknél az új társ, vagy társak fogadását a nevelők érzelmileg is előkészítik.

A felvételt követő 6-8 hét az igazi tájékozódás és beszoktatás időszaka.

Számtalan új arc – felnőtt és gyermek, új szokások visszatérő napirendi feladatok, alkalmazkodás a társakhoz – mind-mind újabb megpróbáltatás a gyerekek számára, amit kellő empátiás készséggel, türelemmel, közvetett irányítással a nevelők vezetnek le.

A nevelő és a gyermek kapcsolata mindvégig meghatározó szerepű az otthonba történő beilleszkedésben. Minden felnőtt feladata, hogy minél előbb ismerje meg a csoportjába tartozó gyermek egyéniségét, tárja fel adottságait, és ebből kiindulva próbálja meghatározni pedagógiai feladatait, a nevelés folyamatát.

A hetes elhelyezést a szükség hozta létre az 50-es évek elején. Jelentősége, haszna a 90-es évek elején sem csorbult – de tartalmilag átalakult, pedagógiai pszichológiai szempontból rendkívül sok tapasztalatot halmozott fel, ami újabb lehetőségek kidolgozását teszi lehetővé.

Belső életük szervezésében kiemelt feladat, hogy az itt élő gyermekek élhessék az életkoruknak megfelelő életet, kapjanak biztonságot és szerezhessenek sok hasznos tapasztalatot önálló életük eredményes vezetéséhez.

Siklósi Nándorné

Kitekintés

„Aki szegény, az a legszegényebb” A szegénységről – pszichodinamikai megközelítésben

I.

A szegénységet emberek okozzák – (és nem is feltétlenül a szegények); ebből pedig az következik, hogy lehetőségünk, sőt, kötelességünk a szegénység felszámolása.

A nyomor nem az egyes ember betegségének vagy balszerencsájének a következménye, hanem olyan politikai és szociális folyamatok végeredménye, melyekkel a népesség egy része képtelen megküzdeni. A szegénység pusztán léte is azt bizonyítja, hogy a társadalom képtelen alapvető emberi jogokat biztosítani bizonyos egyedei és csoportjai számára.

A szegénység sokféle és rendkívül súlyos sebeket ejt a testen, a lelken, nemkülönben az egész társadalom szövődékén. A szegénység lelki hatásait vizsgálva természetesen nem gondolom azt, hogy minden szegény ember lelki zavarokkal küzd – ahogy a kérdés orvos szakértői sem állítják, a szegénység fizikai következményeit vizsgálva, hogy minden egyes szegény ember egyszersmind beteg is.

Azt szeretném csupán jelezni, hogy a nyomor magában hordozza a lelki károsodás lehetőségét; megeshet, hogy ezek beláthatatlan következményei esetleg csak az eljövendő generációknál fognak jelentkezni, sőt, talán majd csak akkor, ha (s reméljük, ez idővel tényleg bekövetkezik) a szegénységet már sikerült gazdasági eszközökkel végleg felszámolni. A szegénység okozta gondok csupán a javak újraelosztásával nem orvosolhatóak – noha ez is elengedhetetlen.

Ahogy kötelességünk, hogy megtaláljuk a gazdasági problémák megoldásait, ugyanúgy felelősségünk a szegénység okozta problémák, így tehát a lelki betegségek orvoslása is.

II.

A szegénység okozta lelki károsodások számtalan módon vizsgálhatók. Tanulmányomban az elsősorban Winnicott, Klein, Mahler és Bion nevéhez fűződő tárgykapcsolat-elméleten keresztül kívánom megközelíteni a problémát.

A tárgykapcsolat-elmélet a klasszikus pszichoanalízisből nőtt ki. Ez a freudi tanításból továbbfejlesztett elmélet értékelte először a környezet meghatározó jelentőségét és a személyiség fejlődésében játszott döntő szerepét. A korai tárgykapcsolat-rendszer meghatározóan fontos, ez a személyiség alapköve, mely direkt módon befolyásolja az egyén kognitív képességeit, a valóság észlelésének képességét valamint az id, az ego és a szuper-ego struktúrájának fejlődését. Az elmélet az agresszió és a libidó mellett további alapvető szükségleteket is megnevez, mint a biztonságérzet megőrzése, a kontroll érzésének szükséglete.

Minden ember alapvető potenciális képessége, hogy szimbólumokat és metaforákat alkosson és értelmezzen. Ez a képesség megelőzi a verbális készségek kialakulását, csakúgy, mint az introjekcióra és a projekcióra való képesség.

Az újszülött gyermek az első időkben teljesen kiszolgáltatott és védtelen, ráadásul a világról való élményei is egészen kaotikusak, hiszen képtelen elkülöníteni magát a külvilágtól, nem érzékeli a múlt, a jelen és a jövő közti különbséget, és képtelen a térben való tájékozódásra. Mindez együtt egzisztenciális szorongást okoz. A csecsemő úgy él át minden egyes hascsikarást, éhséget, éles zajt, bántó fényt, szélgörcsöt, a nedves pelenka okozta kellemetlenséget, mint az ellene és az egész világ ellen intézett támadást.

E nehéz percekben az ölelő anyai karok (vagy az őt helyettesítő személy karjai) jelentenek menedéket, s ugyanazt a komfort-érzést fogja nyújtani a jóllakottság, a száraz pelenka és a kellemes testhőmérséklet. A csecsemőt átölelő anyai karok védőfalat is vonnak a gyermek és a külvilág közé. Ez a kezdetben testi-érzékelési tapasztalat később fokozatosan egyéb tényezőkkel bővül, melyeket, visszamenőleg, emocionális tényezőkként határozhatunk meg. Az „átölelés” tapasztalata fokozatosan gazdagodik és azzal a mélyebb, szimbolikus jelentőséggel bővül ki, mely idővel az „érzelmi hovatartozás” tolmácsolója is lesz. A gyermekhez, ahányszor csak szükségét érzi a dajkálásnak, állandóan és rendíthetetlenül visszatér az ölelő anya. Az időről alkotott valós elképzelések alapjait a következő események állandóan ismétlődő sorozata teremti meg: frusztráció – sírás – az anya felemel, megnyugtat. Ezáltal jön létre a valós elképzelés a múltból – a jelenről – és a jövőről.

A biztonságot adó, ölelő és védő karok megóvják és távol tartják a gyermeket a külvilágtól. Az óvó anyai karok léte teszi képessé majd a gyermeket, hogy megkülönböztesse a kinti és a benti világot, később pedig segítik őt abban, hogy a külvilágot megfigyelésekkel, kísérletekkel és még számtalan módon megismerje, hogy saját létét belső megfigyelésekkel és érzékelésekkel felfedezze.

Az idő multával a kisgyermek egyre többet képes önállóan tevékenykedni és fokozatosan, képességeinek fejlődésével párhuzamosan csökkenni fog az ölbe vevésre való igénye is. A szimbólumok és az introjekció segítségével a gyermek felfedezze saját, belső „megölelő” képességét, mely az anya karjaihoz hasonlóan képes átölelni és beborítani, melynek segítségével mindnyájan képesek vagyunk önmagunk „dajkálására”.

Ehhez azonban a gyermeknek meg kell ismernie saját határait, meg kell tanulnia, meddig tart az „én” és hol kezdődik a „nem-én”, meg kell ismernie, hol húzódik a kint és a bent közti határ. Ezen alapszik a valóság észlelése és annak érzékelése, hogy hol helyezkedik el az egyén a világmindenségben.

Ezzel veszi kezdetét az ego fejlődése, mely a pszichodinamikai elmélet kifejezéseivel „erős” vagy „gyenge” lehet. Ez a különbségtétel arra utal, hogy az egyén mennyire képes a külvilághoz és saját belső világához alkalmazkodni, hogy mennyire tudja feldolgozni az őt érő traumákat. Az ego „fejlettségének” avagy „erejének” egyik jele, hogy mennyire képes valaki az egyedüllétre. Ez egy rendkívül összetett képesség, mely számtalan tényezőtől adódik össze, de alapja a mások (az apa, az anya, később más jelentős személyek) társaságában megtapasztalt egyedüllét.

Egy ponton túl ugyanis már nem az aktuális fizikai ölelés, hanem a megbízható kapcsolatból kinőtt szimbolikus ölelés segíti az egót. Az egyén az ego-barát környezetet fokozatosan „magába vetíti”, ezzel az beépül a személyiségbe, és így alakul ki az aktuális egyedüllétre való képesség. Ez azt jelenti, hogy legalább „elvben” mindig jelen van valaki, aki tudat alatt végső soron az anyával azonos; azzal az anyával, aki a gyermek életének első heteiben átmenetileg azonos a mindenséggel, és akinek ekkor egyetlen gondja, hogy átölelje gyermekét.

Az olvasó valószínűleg már felismerte, hogy a Winnicott által leírt „elég jó anyáról” van szó, arról, aki felveszi gyermekét, ha a gyermeknek erre van szüksége – de csak ha erre

szüksége van, és nem többször! – ezen kívül viszont lehetőséget ad, hogy saját maga küzdje le azokat a frusztrációkat, melyekkel egyedül is képes megbirkózni. Ez, kellő empátiával, végül oda fog vezetni, hogy a gyermek elérje az önmegvalósulás maximumát, mely sajátosan benne rejlik, akkor, ha biztosítjuk számára a megfelelő fejlődési feltételeket.

Bion, kiegészítve Winnicott elméletét, az anyának azt a meghatározó és egyúttal legnehezebb feladatát írja le, amikor szembe kell néznie azzal a ténnyel, hogy gyermekének épp ő okozott csalódást, hogy miatta dühös és agresszív, sőt, hogy ezek az érzések szembefordítják a gyermeket vele, hogy az eltávolodhasson tőle, illetve, hogy mindezt őrá, az anyára vetíthesse vissza.

A gyermeknek ugyanúgy át kell alakítania a rá ható külső és belső ingereket, mint ahogy a nyers adatok ijesztő halmazát gondolatokká kell majd formálnia ahhoz, hogy képes legyen megérteni és megszervezni saját világát. Ezt a lépést kizárólag az tudja megkönnyíteni, ha a kibírhatatlan érzéseket át lehet adni az anyának, aki képes ezeket befogadni (és nem visszadobni), aki sérthetetlen a csecsemő és/vagy a kisgyermek szóbeli és tettleges „támadásaival” szemben.

Eddig tehát áttekintettük, még ha felszínesen is, hogy mennyire fontos az anya (vagy az anyát helyettesítő személy) jelenléte és érzelmi össze-hangolódása a csecsemővel. Most áttérhetünk magára az anya személyére.

Winnicott és Bion, a maguk gondolatmenetének megfelelően, mindketten megpróbálták választ adni arra, hogy mitől válik egy anya „elég jó anyává” (Winnicott), vagy mitől lesz valaki „elfogadó anyává” (Bion). „Egy anyának minden oka megvan rá, hogy gyűlölje gyermekét” – mondja Winnicott, hiszen az újszülött szüntelen figyelmet és gondoskodást követel tőle, és az anyát éppen akkor teszi rabszolgává, amikor a szülést követően a leggyengébb és legkimerültebb; ráadásul—ezt már Bion mondja—az anyának ebben az időszakban türelemmel el kell viselnie saját agresszív és pusztító indulatait és halálfélelmét.

Winnicott szerint az újdonsült anyákat eltöltő „elemi anyai belefeledkezés” a rejtély kulcsa. Szerinte ez az, ami meggyorsítja a lelki és fizikai megerősödést, ami az anyát képessé teszi arra, hogy legyőzze kimerültségét és a nehézségeket, továbbá arra, hogy teljesen az újszülöttnak szentelje magát, amíg csak arra szükség van. Ennek a bizonyos „elemi anyai belefeledkezésnek” erősnek kell lennie, hisz ezen fog múlni, hogy az anya képes lesz-e majd „ölbe venni” gyermekét. Ez egy belülről születő érzés, ám kialakulásához elengedhetetlen a közvetlen környezet, ezen belül is leginkább az apa erős támogatása. A meghatározó, közeli személynek (öt hagyományosan apa figurának szoktuk nevezni) „ölbe kell vennie” a csecsemőt „ölelő” anyát. Az első hetekben az apa dolga, hogy mentesítse az anyát a megélhetés gondjaitól, a külvilág ügyeitől, hogy az anya befelé tudjon fordulni és átadhassa magát az „elsődleges anyai belefeledkezésnek”.

Bion szerint egy anya azért képes az „elfogadó anyai” szerepre, mert maga elé tudja képzelni a jövőt, képes álmodozni (Bion a francia „reverie” kifejezést használja) és képeket alkotni gyermeke növekedéséről és fejlődéséről.

Bármely gondolatmenetet is kövessük, egyértelmű, hogy a szegénység egyformán hátrányos az anya és a gyermek szempontjából egyaránt.

A Winnicott által megfogalmazott „elsődleges anyai belefeledkezésnek” bizonyos környezeti feltételei is vannak, melyeket itt csak felszínesen érintek. Annyit mindenesetre leszögezhetünk, hogy a sötét nyomorúság nem szokta elősegíteni az anya számára biztonságos környezet létrejöttét; az anya „elsődleges belefeledkezése” valószínűleg nem fog megerősödni, sőt, az is lehet, hogy inkább szorongani fog ettől az érzésétől; ilyen helyzetben az anya túlnyomóan saját belső tartalékaira kénytelen támaszkodni, melyeket valószínűleg

már ugyancsak kikezdett a nélkülözés. A sötét nyomor veszélyezteti az anya érzelmi háztartását, sőt, még abban is megakadályozhatja, hogy egyáltalán gyermekével lehessen, hisz előfordulhat, hogy órákra magára kell hagynia a gyermeket, mert pénzt kell keresnie.

Bion elméletének alapja a gyermek jövőjéről való optimista álmodozás („reverie”), melyben az anya orvosnak, diplomatának, boldog családapának vagy tehetséges kertésznek képzelheti az éppen ordító csecsemőjét. A szegénység miatt reménytelen és kétségbeesett anya gondolatai azonban feszültek, aggasztóak és üresek, sőt, kétségbeejtőek, frusztrálóak is lehetnek, s így csak tetézik a meglevő bajokat.

Az eddigiek alapján elmondható, hogy a „ölbe vevő” és az „elfogadó” anyai képességek elengedhetetlenek a gyermek egészséges érzelmi fejlődéséhez, az ego megerősödéséhez. Ez teszi majd képessé a gyermeket arra, hogy megbirkózzék a valóság külső és belső problémáival és hogy olyan kreatív lényé fejlődjék, aki ki tudja aknázni a benne is, mint minden egyes emberi lényben benne szunnyadó rejtett képességeket.

Az „ölelő” és „elfogadó” anya akkor érezheti magát fesztelenül, ha megvannak az ehhez szükséges belső tartalékai, és ha ő is megkapja a kellő támogatást és „ölelést” a hozzá közel álló, számára fontos személyektől: az apától és a többi családtagtól.

Az, hogy mennyire támogatják az anyát, nagymértékben függ a család életét meghatározó szociális-környezeti feltételek együttesétől is. Ezen a család életét folyamatosan meghatározó olyan tényezőket értünk, mint a jövedelmi és a lakásviszonyok, az idősebb testvérek iskolai helyzete stb. Ez a szociális keret természetesen a szociológiai tényezőkön és a politikai helyzeten is múlik, erről itt most annyit mondanánk, hogy ez az a közeg, melyet az állam kellene, hogy biztosítson polgárainak.

Ebből a sematikus és hiányos leírásból is jól látható, hogy az egyén jó közérzetét és érzelmi fejlődését milyen nagy mértékben befolyásolják olyan tényezők, melyek látszatra igen távol állnak a „személyisége lényegétől”. Ezzel a kifejezéssel ismét Winnicotthoz szeretnék visszatérni, aki azt állítja, hogy az anyai „ölbe vételnek” az a fő funkciója, hogy megóvja a „személyiség-magot”, az „igazi személyiséget”. Az anyai gondoskodás jelenti az állandó és teljes védelmet valamennyi lehetséges fenyegető tényezővel szemben, amelyet a gyermek maga nem képes elhárítani, mint a fájdalom, az éhség, az erős zaj, a hideg, az izoláció, stb.

Az „elég jó anya” körülveszi, megvédi és megőrzi gyermeke személyiségének ezt a bizonyos központját. A folyamatos anyai ölelés elősegíti a „létezés folyamatosságának” észlelését. A durva erőszak és a rémület viszont a kisgyermek korai, merev ellenállását válthatja ki.

Ahogy az ózon-lyuk az emberiség létét fenyegeti, éppúgy az ölelő, védő közegen támadt túl nagy hasadás a még mindig rendkívül önállóan gyermek személyiségének központját károsíthatja.

A „nem elég jó anya” olyan problémákkal hagyja magára gyermekét, melyeket az még képtelen egyedül megoldani. Ilyen körülmények között a gyermek korai és szélsőséges válasza a „hamis személyiség” gyors kialakulása lehet, hogy ez megvédje, mintegy „elrejtse” az „igazi személyiséget”. Ilyenkor az „igazi személyiség” olyan, mint a mag, melyet kemény, száraz, áthatolhatatlan talajba vetettek, ahol nem tud hajtani és fejlődni.

A hamis személyiség minden helyzetben elboldogul. A hamis személyiségnek nem a létfontosságú, spontán, kreatív függetlenség, hanem a legkevesebb kellemetlenséggel járó túlélés a célja.

A hamis személyiségnek többféle megjelenési formája van: A szélsőséges alkalmazkodás esetében, az egyén mindig jól viselkedik, mindennel egyetért és sohasem „lóg ki a sorból” (= „kicsi vagyok, senkinek sem vagyok a terhére”); lázadás esetében az illető szándékosan

bosszantóan viselkedik, gyakoriak az „acting outok”, a polgárpukkasztás (= „nagy vagyok és ijesztő, vigyázz!”);

Az „igazi személyiségre” telepedő „hamis személyiség” e megjelenési formáinak közös vonása, hogy mindkettő képtelen a komoly és tartós emberi kapcsolatra, akár baráti, akár élettársi viszonyról legyen szó. Ez a helyzet, amelyben lehetetlen a párbeszéd, egyre súlyosbodó elmagányosodáshoz, állandó megalkuvásokkal járó felületes kapcsolatokhoz vagy a környezettel való keserű és (akár ismétlődő börtönbüntetéseket is eredményező) durva konfliktusokhoz vezethet. (Itt hívjuk fel a figyelmet arra, hogy a felvázolt képletet időnként általánosító anti-humánus címkékkel látják el, miszerint ez lenne a „szegények, feketék, cigányok, zsidók törökök stb. mentalitása”).

A szegénységből fakad a másik, szintén veszélyes anyai szerep: a „túl jó anya” esete. A túlságosan aggódó anya mindent megtesz, hogy a rossz feltételekből és az ellenséges környezetből eredő nehézségeket, valamint saját kimerültségét legyőzze.

Előfordulhat, hogy az anyát kétségbe ejti környezete ijesztő durvasága (pl. olyan lerobbant lakókörnyék, ahol kábítószer-fogyasztók, prostituáltak, bűnözők élnek) – és abban bízik, hogy kellő elővigyázattal megvédheti gyermekeit a környezet károsító hatásaitól.

Azonban a „túl jó anya” is veszélyes. Az ilyen anya rabságban tartja gyermekét, nem hagyja, hogyha kisgyermek, később a serdülő kipróbálhassa saját képességeit az életben. Az ego tehát nem tud megszilárdulni, az elfojtás következtében pedig olyan úr támad, mely veszélyt jelent az „igazi személyiség” lehetséges fejlődésére nézve.

Megfelelő gondoskodás és kevésbé szélsőséges körülmények között is érvényesülhet a fent leírt csecsemő – anya – apa – család – település – ország láncolat negatív hatása, előfordulhatnak különféle érzelmi zavarok, ám ezek általában kevésbé súlyosak, mint azok az esetek, melyek a rossz életkörülmények miatt alakultak ki. Itt érkezünk el a következő alapvetően fontos szükséglethez, mely megóvja és erősíti az „igazi személyiség” életképességét és kreativitását. Mindenkinek szüksége van arra, hogy visszavonulhasson a valóság és a belső világ közti, a képzelet és a fantáziavilág közti „átmeneti területre”, arra a „Lehetséges Helyre” ahol nem kell minduntalan meghatároznunk helyzetünket és ahol a valóság szorítása nem fegyelmez állandóan. Itt születnek a műalkotások és itt lehet befogadni is ezeket, ez a spirituális élet színtere, és végül, de nem utolsó sorban, itt lehet játszani is.

Hogy a szegénység miként hat ebben a vonatkozásban, arról hiteles példát olvashatunk Oscar Lewisonál (Oscar Lewis: *The Children of Sanchez*. Magyar nyelven megjelent 1986-ban az Európa Könyvkiadónál, Sanchez gyermekei címen), aki többek között egy fiatal leány saját gyermekkoráról szóló beszámolóját közli:

„Ahogy nőttem, egyre világosabbá vált előttem, hogy rengeteg dologba bele kell törődnie annak, aki egyetlen szobában lakik a családjával. Én fantáziavilágban éltem, szerettem álmodozni és ezért rettenetesen bosszantott, ha megzavartak álmodozásaimban. A testvéreim állandóan visszarángattak a valóságba: „Hé, mi van veled? Benarkóztál?” máskor meg az apám szólt rám: „Ébresztő! Szállj le a fellegekből! Mozgás, gyorsan!”

A legnagyobb luxusnak számított volna, hogy a tükörnél nyugodtan megfésülködjek vagy kifessek magam: ez teljesen lehetetlen volt a szobában tartózkodók gúnyolódása, csúfolódása miatt... Lopva néztem a tükörbe, mint aki valami rosszat csinál. Kellemetlen megjegyzéseket kellett elviselnem, ha énekelni támadt kedvem, ha kényelmesen leheveredtem, vagy ha bármi olyasmire támadt kedvem, ami a többieknek elfogadhatatlan volt...”

III.

A pszichológus, a pszichoanalitikus, vagy az orvos három megközelítés közül választhat az érzelmi problémákkal küzdő betegek kezelése során: a) A pszichoterápia vagy egyéb (pl. gyógyszeres) kezelés kizárólag a beteg belső világára irányul, annak érdekében, hogy megváltoztassa a beteg érzelmi beállítottságát és ezen keresztül a viselkedését; b) A kórházi kezelés a beteg külső viszonyainak teljes átalakítását célozza meg, mely a beteg belső világát is érintheti; e) A harmadik lehetőség, hogy nem kezeljük a beteget, amennyiben az illető „nem hagyja magát”, képtelen a belső vizsgálatra, a befelé fordulásra, ellenben kizárólag a külvilág eseményeire reagál agresszív kitörések, „acting outok” formájában.

A pszichológiai és a pszichiátriai kezelés a szociális munkás tevékenységétől alapvetően lehetőségeiben és felelősségében különbözik, abban, ahogy a hatékony változás reményében beavatkozunk a beteg külső és belső világába. Míg a pszichoterápia és a pszichoanalízis a kívánt „pozitív érzelmi változást” kizárólag az indulat-áttételtől és ennek eredményétől reméli, a szociális munkás az ügyféllel való reális kapcsolatot is eredménynek tartja a kezelés során.

Az „elég jó anya” a szeretetével párosuló megfelelő fizikai gondoskodást is nyújtja csecsemőjének. Az „elég jó szociális munkás” ugyanígy kliense valós szükségleteinek megfelelően lép közbe és segít, mégpedig pontosan a szükségleteknek és a képességeknek megfelelő mértékben. Ez igen árnyalt különbség, aminek azonban rendkívül nagy a jelentősége. Vékony jégen táncolunk, amikor arról kell döntenünk, hogy milyen mértékű, arányú legyen a konkrét segítség, a „táplálás, ölbe vétel”; hiszen ilyenkor figyelembe kell vennünk, hogy az egyénnek mekkora igénye van az önállóságra, másrészt el kell döntenünk, hogy mi az, amit kliensunktől önállóan elvárhatunk, vagyis mik azok a nehézségek, melyekkel ő maga is el tud boldogulni.

Igencsak pontos diagnosztikai gyakorlat szükséges ahhoz, hogy épp csak annyira „karoljuk fel” betegünket, hogy ne hagyjunk túl nagy „réseket”, melyek elviselhetetlenül megterhelnék „önmagát átkaroló” képességét. A „túl jó szociális munkás” ezzel szemben olyan, aki ételt és otthont nyújt, ámde nem segít a beteg egojára megszilárdításában, szintén veszélyes. Ez a dilemma, bárhogy is nevezzük, minden szociális munkás számára ismerős. A fentiekkel csupán arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy a segítségnyújtás során a szociális munkás minden lépésének szimbolikus jelentősége van, ami meghatározza a gondozó és a kezelt egész kapcsolatát.

Ebből a szempontból a szociális munka semmiben sem különbözik a többi segítő foglalkozástól. Az érzelmi problémák fent vázolt eseteiben a szociális gondozó beavatkozik a beteg külső és belső világába, hogy megerősítse a beteg egót, továbbá, hogy elősegítse az „igazi személyiség” feltámasztását és kiszabadítását.

A gondozás során a következő alapvető lépéseken keresztül valósul meg a pozitív változás: 1) „ölbe vétel”, mely megvéd a parttalan belső és ijesztő külvilágtól, valamint a kettő összemosódásától; 2) Lazul a rendkívül merev védekezés, csökken a szorongás; 3) Részlegessé válik az „ölbe vétel”, ami ezután fokozatosan csökken, párhuzamosan azzal, hogy a kliens egyre inkább képessé válik arra, hogy elviselje saját magát és másokat, érzelmeit, késztetéseit; 4) a hamis személyiség túlzott használata helyett a kliens fokozatosan az „igazi személyiségre” kezd támaszkodni; 5) ennek köszönhetően új módon fogja felfedezni saját személyiségét, és újfajta kapcsolat fog létrejönni közte és segítője között; 6) a vágyak és a képességek kipróbálása, valamint az „igazi személyiség” alkalmazásának – és nem sztereotípiák, korlátozások vagy szociális várakozások adaptációjának – rehabilitálása.

IV.

Ha sikerült megértetnem, még ha nem is a teljesség igényével, azt a folyamatot, melynek során a romboló hatású nyomorúságban nevelkedő gyermek érzelmi sérüléseket szenved, akkor már nem kell sokat bizonyítanom a következő állításomat sem. Az eddigiekből következik az is, hogy azok, akik életük első heteiben nem megfelelően részesültek az anyai „ölelésből”, s akik ennek következtében később képtelenek uralni saját személyiségüket, azok aligha válhatnak „elég jó szülőkké”. Általában azok, akiknek állandó szükségletük a függőségi viszony és képtelenek az igazán mély emberi kapcsolatokra, gyakran nagyon fiatalon házasodnak vagy szülnék gyermeket annak reményében, hogy ebben az új kapcsolatban majd megnyugvást találnak. Ebből azonban más nem szülehet, mint egy olyan újabb generáció, akik szintén nem részesülnek megfelelő anyai gondoskodásban, így tehát nekik sem erősödhet meg az egojuk. (Természetesen ez az út nem kötelező, nem feltétlenül magától értetődő és nem ennyire szabályos; minden eset különböző és egyedi.)

1976 és 1985 között, a jeruzsálemi Városi Szociálpolitikai Iroda munkatársaként gyakran találkoztam a fent leírt többgenerációs láncolattal. Ezekben az esetekben az volt a legmeggrázóbb, hogy pontosan tudni lehetett, hogy melyik volt az első elszegényedett generáció, és hogy mi történt az őket követő két vagy három korosztállyal. Azokra a zsidókra gondolok, akik az 1950-es években, Észak-Afrikából vándoroltak Izraelbe. Legtöbbször egy stabil, ha nem is jómódú, de biztos megélhetést nyújtó világot hagytak maguk mögött, mely állandó életformát biztosított. Az Izraelbe érkezőket tönkretették az (egyéneket és az egész országot egyaránt sújtó) gazdasági nehézségek, amihez bizonytalanság és még számos egyéb tényező társult, melyekre most nem térünk ki. Ezek a családok rettenetesen nyomorúságos körülmények közé kerültek a bevándorlók átmeneti táboraiban, és ami még ennél is rosszabb volt: nem találtak munkát.

Modell értékű az apák, a pénzkereső családfők válsága ebben a helyzetben, ami később az értékek és az erkölcsök válságához vezetett. Anélkül, hogy részleteznénk ezt a kérdést, csupán saját témánkkal kapcsolatban szeretnénk hangsúlyozni, hogy ebben a helyzetben az apák értéktelennek és alacsonyabb rendűnek érezték magukat, s ennek következtében nem tudták fenntartani, támogatni az anyát és a gyermekeket. Az asszonyok pedig kénytelenek voltak munkát vállalni, háztartásokban kiegészítő munkát végezni, ezalatt a csecsemőre az ideges apa vagy a rokonság éppen ráérő tagja vigyázott. Ilyen körülmények között lehetetlen „elég jó anyának” lenni, olyannak, aki a férjére támaszkodhat, olyannak, akit az egész család gondoskodással vesz körül. Ezeknek a körülményeknek a lelki sérültjei a következő generációknak továbbadták meg-gyötörtségüket még akkor is, amikor a gazdasági feltételek (az országé és az egyéneké) rég rendeződtek. Az ideiglenes táborokat felszámolták, csökkent a munkanélküliség, a helyi szociális rendszer lassan körvonalazódni kezdett, fejlődött az egészségügyi és az oktatási hálózat.

Az érzelmileg sérültek azonban képtelenek voltak kikeveredni nyomorúságukból, és éppen ők voltak azok, akik a leggyakrabban segítséget kerestek az irodámban. Találkoztam feleségekkel, akik nem tudtak megélni, mivel férjük vagy börtönben volt, vagy éppen szabadult, visszaesőkkel, akik rehabilitációra szorultak, bántalmazott gyermekekkel és bántalmazott szülőkkel, csonka családokkal – de leginkább olyanokkal, akiknek óriási szükségük volt a függőségre, akik segítséget kértek, akik ki voltak éhezve egy támogató kapcsolatra, amit vagy hízélgéssel, megalázkodással, magukat értéktelennek feltüntetve, könyörgéssel adtak tudtomra, vagy fenyegetéssel, agresszivitással, követeléssel és véget nem

érő vádaskodással. Nem más ez, mint a „hamis személyiség”, melynek kialakulásáról fentebb írtam.

A szociális gondozás, mint szakma, Izraelben is nagy utat tett meg az utóbbi években. Kezdetben a külső körülmények megváltoztatásán volt a hangsúly. A jóléti intézmények keretein belül a szociális munkások elsősorban a lakásviszonyokkal, segélyekkel, ruhákkal stb. foglalkoztak, hogy legyőzzék a „szegénységet”. Azután csalódottság és dühvel elegyes zavar következett, mivel az ügyfél „elitta az összes pénzt” vagy „egyáltalán nem akart elhelyezkedni, csak kapni és kapni”.

Később, a szakma fejlődésével egyre több szociális munkás fedezte fel egyedüli üdvözítőként a lélektani terápiát; ám ahogy egyre inkább hasonlítani kezdett a munkájuk a pszichológusokéhoz, annál gyakrabban jutottak arra a meggyőződésre, hogy a „pszichopátákat nem lehet kezelni”. Ezek a szociális munkások elfordultak a szegényektől, pontosabban az említett „jómódú szegényektől” és otthagyták a „szociális segítő” intézményeket, mondván: „ott nincs elég olyan 'neurotikus' akiket kezelni lehetne”.

A szakma azonban tovább fejlődött az egyetemek falain belül és a mindennapi gyakorlatban. Jó pár éve olyan csoporttal dolgozom, melynek tagjait szakmai irányultságuk arra kötelezi, hogy a külső és a belső valóság problémáival egyaránt foglalkozzanak. Munkánk alapja az a felismerés, hogy amire pártfogoltjainknak szüksége van a pozitív változáshoz, az nem más, mint egy „elég jó szociális munkás”. Azt is megértettük, hogy a gondozott külső és belső világába való beavatkozásnak szimbolikus jelentősége is van. Jelenleg kábítószer-betegekkel és hozzátartozóikkal foglalkozunk. A hozzánk kerülő betegek általában mélyponton vannak, már éppen betelt a pohár; állapotuk gyakran rendkívül válságos. És néha komoly sikereket érünk el velük.

De ez már egy másik történet.

IRODALOM

- Winnicott, D.W.: The Maturation Processes and The Facilitating Environment, Karnac Books and The Institute of Psycho-Analysis, London, 1990. (Az iskolát teremtő D.W. Winnicott műveit, sajnos, még nem olvashatjuk magyar nyelven, bár itthon is egyre több hivatkozás történik könyveire, az általa alkotott fogalmakra.)
- Buckley.P. (ed.): Essential Papers on Object Relations, New York University Press, 1986.
- Klein, M. : Our Adult World and its Roots in Infancy, in Envy and Gratitude and Other Works 1946-1963, Delta, N.Y., 1977.
- Bion, WR.: The Theory of Thinking, International Journal of Psycho-Analysis, 43, (1962.).

Katalin Katz
Angol nyelvből fordította:
Margitta Nóra

(Az előadás elhangzott augusztusban, a Debrecenben szervezett „Szegénység az Európa Házban” című konferencián, melyről lapunk előző számában bő ismertetést közöltünk.)

Környezetünk védelme

A Levegő Munkacsoport

Magyarország egyik legismertebb és legaktívabb környezetvédő társadalmi szervezete a Levegő Munkacsoport, amelyben 34 különböző környezetvédő szervezet és számos független szakértő vesz részt. Főbb céljai a levegőtisztaság javítása, a városi zöldterületek védelme. Feladatai között a legfontosabbnak a lakosság és döntéshozók felvilágosítását, környezetvédelmi tudatformálását tartja. Gyakran szervez konferenciákat, kiállításokat, vitafórumokat, tart sajtótájékoztatókat, készít tanulmányokat és dolgoz ki javaslatokat a kormányzati és önkormányzati döntések elősegítésére. Havi lapot is jelentet meg Lélegzet címmel.

A Levegő Munkacsoport többek között a „szennyező fizessen” alapelv gyakorlati megvalósításáért is küzd. Ez azt jelenti, hogy a környezetszennyezés miatti károk és költségek ne az egész társadalmat és az elkövetkező nemzedékeket sújtsák, hanem azok fizessék meg a károkat, illetve megelőzésük és elhárításuk költségeit, akik azokat okozzák. Ezért a Levegő Munkacsoport szorgalmazza a környezetszennyező tevékenységek és termékek támogatásának megszüntetését, illetve fokozott megadóztatásukat, és az így keletkező bevételek jelentős részének átcsoportosítását a humán szféra (oktatás, művelődés, tudományos kutatás, egészségügy, környezetvédelem) javára.

A Levegő Munkacsoport postacíme: 2041 Budaörs, Pf. 102. Telefon/fax: 166-9866, 186-8854, 185-7183, 140-6097, 132-3432.

A környezeti ártalmak hatása a viselkedésre Az ólom agresszívvá tesz

A Johan Béla Országos Közegészségügyi Intézet Településhigiénás Osztályának vezetője, dr. Rudnai Péter főorvos és munkatársai epidemiológiai módszerekkel vizsgálják a környezeti ártalmak és a lakosság egészségügyi állapota közti összefüggést. Ezzel a vizsgálattal populációs (népességi) szinten lehet kimutatni azokat a károsodásokat, melyek az egyén számára esetenként kevésbé érzékelhetőek, de az egész népesség szempontjából jelentősek. Munkájuk fontos területe a környezeti ólomszennyezettség hatásainak vizsgálata az idegrendszerre és viselkedésre.

A főorvos szerint nálunk ezzel a kérdéssel azért is érdemes foglalkozni, mert a Földön nagyon sok országban, így hazánkban is széles körben tapasztalható jelenségekről van szó.

1979-ben az Egyesült Államokban érdekes vizsgálatot folytattak. A gyerekek kihullott tejfogaiban található ólom mennyisége és az intelligenciaszint közötti összefüggést nézték. Az eredmények kimutatták, hogy azon gyerekek, akik tejfogában magas volt az ólomtartalom, átlag 4 ponttal maradtak el társaiktól az IQ (intelligencia-hányados) mérésénél. Ez volt az első intő jele az ólom káros hatásának. Az eredmény azt jelezte, hogy ezek a gyerekek korábban nagy ólomhatásnak voltak kitéve (nagy volt az ólomexpozíció). Az ólom beépült a szervezetükbe, a csontrendszerbe. Ezt bizonyította a kihullott tejfogukban talált ólom.

Nyolc évvel ezelőtt hazánk is részt vett egy európai vizsgálatban, mely során 10 országban az Egészségügyi Világszervezet (WHO) által kidolgozott munkaterv alapján vizsgálták a gyerekeket.

A 290 budapesti, szolnoki és rom-hányi kisgyereken végzett vizsgálatok azt mutatták, hogy azok a kisgyerekek, akiknél nagyobb vérólom-tartalmat mértek, több területen is lemaradtak társaiktól.

Az első nagyobb eltérést a pszichometriai vizsgálatoknál tapasztalták. Ha egy ábrát kellett emlékezetből lerajzolniuk, csak több hibával sikerült. Tehát a formaérzékelésükkel és a reprodukáló képességükkel is baj volt. Vagyis mindazon tevékenység problémát okozott, amelyeknél a különböző finomfeladatokat kellett összehangolni.

Az eltérések második nagyobb csoportja a magaviseletükben volt (ez már az első amerikai vizsgálatoknál is kitűnt). Ezek a gyerekek szétszórtabbak voltak, nehezen koncentráltak, figyelmük könnyen elterelhető volt, izgó-mozgó magaviseletűek és agresszívabbak voltak, mint társaik.

A harmadik nagy eltérés az idegrendszerre, illetve a reflexekre gyakorolt hatások miatt alakult ki. Lassult az ingerületvezetés, romlott a reflextevékenység, és több hibával járt a feladatok megoldása. Rudnai doktor megjegyezte, hogy a reflextevékenységet a család szociális, kulturális háttere nem érinti, de az első két csoportban a szülők –főleg az édesanya– intelligenciája nagyon fontos szerepet játszik. Tehát a hátrányos helyzetben élő gyerekeknél a rossz családi viszonyok még fel is erősíthetik a külvilág káros hatásait.

Egy egyszerű példa alapján ez könnyen megérthető: azok a gyerekek, akikkel nem foglalkoznak, rossz higiénés körülmények között élnek, keveset mosnak kezet, többet vannak az utcán, és így több ólom juthat a szervezetükbe.

Más részről: azoknál a gyerekeknél, akikkel szüleik rendszeresen foglalkoznak, még a magasabb ólomszint hátrányos hatásait is lehet ellensúlyozni. Tehát a szociális komponens erősebb lehet az ólomnál. (Természetesen, ha kevesebb ólom jut a szervezetünkbe, akkor ugyanannyi foglalkozás mellett ők még jobb eredményt érnek el.)

A negatív szociális hatások kiegyensúlyozására a szülőket, pedagógusokat, gyermekorvosokat és magukat a gyerekeket is föl kellene világosítani az ólom káros hatásairól, illetve arról, hogyan lehet a beépülését megakadályozni. Fontos tudni, hogy milyen hatások segítik elő a beépülést, illetve melyek ellensúlyozzák káros hatását.

Például a vashiányos táplálkozás segíti az ólom felszívódását. A vashiány kialakulását zöldségekkel, húsfélékkel lehet megakadályozni. Ez azért fontos, mert a hazai kisgyerekek több mint fele vashiányos.

Ha a gyerekek kalciumtartalmú ételt, pl. tejet, sajtot fogyasztanak, ez is az ólombeépülés ellen hat.

A nyolc évvel ezelőtti mérések azt mutatták, hogy a felnőttek vérólom-szintje megfelelt az európai átlagnak, de a gyerekeken mért adatok ezt az értéket jelentősen meghaladták. Azóta a benzín ólomtartalmának csökkenése miatt csökkent a levegő ólomtartalma, és ezért arányosan csökkent a gyerekek vérólom-értéke is. Mindezen tendencia ellenére a fővárosban nemrégiben vizsgált gyermekek 10-20%-ánál még mindig magasabb volt a mért ólomtartalom az egészségügyi határértéknél.

Hogy a felnőttek se érezzék teljesen biztonságban magukat az ólomszennyeződéssel szemben, a főorvos egy még nem bizonyított elméletéről szólt. E szerint az ólom nem csupán a gyerekeknél, de a felnőtteknél is pusztítja az idegsejteket. Az ólom okozta idegsejt-pusztulás csak akkor válik észlelhetővé, amikor az agy tartalékkapacitása nagymértékben csökkent. Ez az életkorral járó természetes folyamat az ólomkárosodás hatására idő előtt jelentkezik;

És végül még egy elrettentő adat: a felnőttek tápcsatornájába jutott ólom 10%-a szívódik fel, a gyerekeknél ez az arány 50%-os.

Meruk Rózsa
(LÉLEGZET, 1993/6)

Visszapillantó

AZ ÓBUDAI NEVELŐINTÉZET

*Mottó: „Nincs elvetemedett gyermek, csak elhagyatott, elkeseredett.”
(Nagy László)*

Valamennyien tudjuk, hogy a társadalom ellen támadó ember nem születik bűnözőnek, hanem azzá válik. Azzá tehetik őt elsősorban élményei, méghozzá emberségét, önérzetét, jogos életigényeit sokszor súlyosan sértő, fájdalmas tapasztalatai, különösképpen az élet kezdeti szakaszában, melyek későbbi fejlődését hibás vágányra vihetik. Ezután válhat antiszociális személlyé, mindenkori környezetének ellenségévé, a társadalom kártevőjévé, veszélyes emberré.

Ezért kell tehát a törvénytisztelő, alkotó és munkálkodó embereknek pártfogásukba venni az elhagyott gyermekeket és a veszélyeztetett fiatalokat, segíteni őket a beilleszkedésben. Meg kell akadályozni, hogy felnőttként szembeforduljanak a társadalommal.

E nemes cél elérését volt hivatott a törvény erejével segíteni az 1878-ban hozott rendelet. A Büntető Törvénykönyv előírta, hogy „a fiatalok részére javítóintézeteket kell felállítani.”

A javítóintézeteket nem szabad összetéveszteni a börtönökkel.

Nem büntetni kell a beteg lelkeket, hanem gyógyítani: szeretettel és türelemmel, úgy, mintha saját szeretett gyermekeinket intenénk a jóra.

„Mert emberek, mert szomjaznak a jót, rettegnek a rosszat és nevetni, sírni tudnak, akármely ügyün, igen, boldogok is lehetnek; így hát teljes joguk van embermódon élni, a véletlen hínárból kimentett sebzettnek a Törvény tenyerén: joguk van játszani, remélni, látni, tanulni, emlékezni, hinni, tenni, lebírní tébolyt és kora halálát! Dicsőség annak, ki pártjukra állt.”

(Garai Gábor: Az abaújkéri kastélyban)

Történeti előzmények

A törvényes keretek között működő speciális „javító-nevelő” intézmény Nyugaton a XIX. század elején jött létre. Eredete azonban visszanyúlik a XVI. századra, amikor bizonyos szeretetházak - jótékonykodó személyek, vagy egyesületi kezdeményezésére - befogadtak fiatalok bűnelkövetőket. Ettől kezdve a XVIII. század végéig a szegénykérdés összeolvadt a javítóneveléssel.

Az első csavargókat, szegényeket és ifjú bűnösöket begyűjtő dologház 1550-1555. között kezdte meg működését (Bridwell - House of Correction).

Erkölcstelen lányok és kolduló gyermekek számára állították fel a nürnbergi fonóházat 1558-ban (Spinhaus).

A magyar javítóintézetek elődei is szeretetházak, szegényneveldek, konviktusok voltak. Javarészüket felekezeti, egyesületi alapítványként működött.

Az óbudai „Jó Pásztor Háza”, melyet özvegy Kapece San Marco hercegnő, született nagyszentmiklósi Nákó Miléva alapított, 1892. július 31-én nyitotta meg kapuját. Az első

„báránka” 1892. augusztus 5-én, a második augusztus 8-án zörgetett be növendéknek, majd hamarosan 23-ra emelkedett a befogadott nők száma.

Az alapítvány célja, amint azt az intézet 1902-ben kiadott története megfogalmazza, „a világ álnok örömeit és hamis boldogságát megvető, magokba szállt, bűnbánó lelkeket Isten kegyelmével a vezeklő életre segíteni; az erkölcsi veszedelemben forgó nőknek a bűn közeli alkalmi a világ csábítása ellen biztos oltalmat nyújtani, őket megmenteni mind a jelen, mind pedig a jövő élet számára; őket vallásosságban és erkölcsösségben megerősíteni, a lelküknek nyugalmat és igazi békét szerezni; őket a társadalomnak tisztességes, munkás tagjaivá tenni.”

A Jó Pásztorról elnevezett női szerzet első hirdetője és gyakorlója egy nemes Vené-i hölgy, tisztelendő Pelletéri Eufrázia Mária anya volt. Ő Franciaországból jött, és Európaszerte több jótékony célú intézményt létesített.

Az óbudai Jó Pásztor Házában az első fogadalmat 1900-ban tették. Az újoncház 1900. március 31-én nyílt meg, és 1900. október 14-re már 19 növendék tett fogadalmat.

Tudni kell, hogy a Ház lakói két, élesen elhatárolt csoportra oszlottak: vezetőkre és a vezetésük alatt állók csoportjára. A vezetők a Jó Pásztor kongregáció szerzetesnői voltak. Az intézet zárt területén éltek, az ő feladatuk volt a reájuk bízott lelkeket istápolni, megerősíteni hitükben, gondozni.

A szerzetesnők vezetése alatt álló nők felajánlottak, a Magdolnák és a menedékházbeliek voltak. A befogadottak, akik nem óhajtottak eltávozni a két esztendei novíciátus után – ha arra alkalmasnak ítéltettek – felajánlottak lehettek, de szerzetesnőkké soha nem válhattak. A felajánlottak (consacrée-ék) felajánlást tettek a szegénység, a tisztaság, az engedelmség gyakorlására és a bűnbánó életre. Jó példát mutattak és ügyeltek az újonnan érkezettekre, segítették a szerzetes nők munkáját.

Magdolnák a felajánlottakból lehettek, akik védőszentjüként Mária Magdolnát tisztelik. Ők külön lakóházakban laktak.

A menedékház lakói különféle jelentkezők voltak. Sokan közülük a bűn fenyegető veszedelme elől menekültek ide, de voltak bűnösök, s voltak, akik előtt bezárult minden ajtó, akiket a társadalom kivetett magából.

De bármilyen módon különböztek is egymástól, egymás szeretetében, a munkában egyformák voltak az intézet lakói.

A Jó Pásztor Házában minden házimunkát – takarítást, tisztogatást, mosást, vasalást, főzést, kerti munkát – a Jó Pásztor szerzetesnői és a vezetésük alatt álló menedékházbeliek végezték. Emellett külön munkatermekben – úgyszólván kivétel nélkül mindannyian – kézimunkával foglalkoztak. Iparművészeti tárgyak is készültek a házban: egyházi ruhák, lobogók, arany- és ezüst hímzések, csipkék, szőnyegek és ruhák készültek itt mint a budavári Királyi Palota temploma számára 14.000 korona értékű díszes egyházi ruha, három lobogó (ez utóbbi Roskovits Ignác festőművész rajzai alapján) stb. Itt javították 1913-ban az esztergomi székesegyház drága arany és ezüst szövet ornátusait, a Királyi Palota régi egyház öltözeteit. Természetesen saját kápolnájuk számára is itt régi és modern minták után, székesfővárosi, vagy vidéki megrendelésre. Itt hímezték például a budapesti, kalocsai, pozsonyi, komáromi oltáregyesületek, a nyitrai Rózsafüzér Társulat és a nyitrai Kőműves Egylet zászlóit is. De itt készült a budapesti Mária Kongregáció nemzetiszínű zászlója is, valamint a budavári Királyi Palota temploma számára 14.000 korona értékű díszes egyházi ruha, három lobogó (ez utóbbi Roskovits Ignác festőművész rajzai alapján) stb. Itt javították 1913-ban az esztergomi székesegyház drága arany és ezüst szövet ornátusait, a Királyi Palota régi egyház öltözeteit. Természetesen saját kápolnájuk számára is itt végezték az egyházi ruhanemük díszítését. A

munkavezetők és a felügyelő szerzetesnők Franciaországban tanulták meg a finom kézimunka készítésének technikáit.

A kert művelése is a növendékek feladata volt. A nagy konyhakertben zöldségféléket és gyümölcsöt termesztettek, gondozták a parkokat, a virágoskertet. Volt, aki fotográfiával foglalkozott.

A háztartás, a kézimunka, a kertészet foglalatosságai mellett imádkoztak, szent énekeket énekeltek, vallásos műveket olvastak, művelődtek. Munkaidejük napi 9-10 óra volt.

Az óbudai Ház szervezeti fejlődése

Az alapítás után a ház lakóinak számbeli gyarapodása szükségessé tette a szervezeti változtatásokat is. Jellegére nézve „tartományi” ház volt, más tartományi háznak ugyanis nem volt alávetve; közvetlen összeköttetésben állt az Angers-i anyaházzal. Szükségessé vált terjeszkedni az országban, de sem anyagi, sem szellemi erő nem segítette törekvésüket. Kizárólagosan a kézimunka-megrendelések biztosították az intézmény fenntartását.

A szellemi erőt a magyar rendtagok képviselték. A Jó Pásztor Házának már saját novíciátusa is volt, saját neveltjeik, akiket az országban alakuló jótékony célú intézményeknek ajánlhattak fel.

Az óbudai Ház eredetileg csak 30 növendékre volt tervezve. Csakhamar szűknek bizonyult a Ház, a számbeli gyarapodás, a szervezeti fejlődés az épület kibővítését is maga után vonta. 1890-ben megvásárolták a telket, 1891-ben megépült a Szőlő utcai homlokzat, így 1892-ben megnyílhatott a Ház. 1893-ban épült hozzá a növendékek ebédlője és a két dolgozószoba, 1894-ben a kápolna. A háromholdnyi telket bekerítették. 1896-ban megépült a Magdolnák háza, majd 1901-ben a templom.

A költségeket adományokból és a kézimunkák árából fedezték.

A jelentkező növendékek között a vidékiek számára jelentősen nőtt, ezért Kecskeméten és Eperjesen egy-egy alapítványt létesítettek.

Az intézet sorsának alakulása az államosításig...

San Marco hercegnő haláláig folyamatosan gyarapodott a Ház vagyona és birtoka. A hercegnő 1925. február 5-én hunyt el. Halála után a magyar katolikus vallásalap birtokba vette a hercegi gyűjteményt, amelyet a hercegnő még életében szerződéssel eladott.

A gyűjtemény ellenében vállalták a hercegnő által Budán alapított Jó Pásztor Intézet gondviselését.

1925. február 5-e után a Jó Pásztor Háza Leánynevelő Otthon vezetését Anteszberger M. Blandina helyettes tartományfőnöknő vette át.

1945-ig viszonylag zavartalanul folyt az áldásos munka. Az ostrom idején erősen megrongálódott több épület és mindössze 60 növendék elhelyezését tudták vállalni. 1945. június 7-i dátummal segílyt kért az intézet új vezetője, Srachwitz Mária Terézia tartományfőnöknő a magyar királyi igazságügy minisztertől az intézet épületeinek helyreállítására.

„A házunkat leégették, kifosztották. Semmink sincs. Sem ruházat, sem ágyak, sem cipő stb.... Egy-két szobát lakhatóvá tettünk, hogy a nevelőmunkát tovább folytathassuk, de nincs miből fenntartani az intézetet” – írta kérelmében. Nem a régi, milliőkat érő házat akarták visszaszerezni, csak az ellátásukhoz legszükségesebb dolgokat kívánták beszerezni, hogy az újrakezdés időszakában is elláthassák növendékeiket.

Az igazságügy miniszter engedélyezte a helyreállítási segélyt. 1.500.000 pengőt utaltak ki „bélyegtelen nyugtán” a büntetőbírósi határozatok címére 1945. október 2-án.

„Tekintettel arra, hogy az intézet javítónevelés végrehajtására is szolgál, a legnagyobb mértékben indokolt, hogy az újjáépítés költségeihez a rendnek némi támogatást nyújtsunk. Egyelőre legfontosabb, hogy a főépületet a tél előtt befedjék és a további rongálódástól megóvását biztosítsuk.” – írta a magyar királyi igazságügy miniszter.

Az intézet lakói az államosításig szegényesen, de nagy igyekezettel és odaadó szeretettel folytatták munkájukat.

... és utána

Az 1878-as Büntető Törvénykönyv még nem foglalkozott mélyrehatóan a gyermek- és ifjúságvédelem ügyével. Akkor még csak külföldi tapasztalatok álltak a magyar igazságügyi vezetés rendelkezésére, amikor elhatározták a javítóintézetek létrehozását. Ennél fogva a kormány elképzelései a következők voltak: zárt, bekerített területen legyenek az intézetek, nevelési jellegük a polgári életviszonyokat tükröző, családias modellt kövessenek, a bűncselekmény miatt elítélt fiatalok mellett a züllésnek indult gyerekek befogadására is lehetőséget biztosítsanak.

Később, a hazai tapasztalatokra alapozva, új törvényt dolgoztak ki a fiatakorúak javítónevelésére vonatkozóan. A Büntető Novella (1908. XXXVI.t.c.Bn) II. fejezetében az új rendszer alap gondolata az, hogy a büntetés helyére a nevelést állítja, és pedig a gyermek egyéniségének, értelmi és erkölcsi fejlődésének, életviszonyainak, környezetének figyelembe vételével.

A gyermek- és ifjúságvédelem kérdésével nem csak az állami szervek foglalkoztak, hanem társadalmi összefogás is segítette az intézetek munkáját. 1914. március 21-én például Gyermektanulmányi Kongresszust tartottak székesfővárosunkban, ahol az előadás egyik tárgyát a gyermekvédelem képezte. Gróf Teleki Sándor és Nemes Lipót gyermekmentők együttműködve tettek javaslatot arra, hogy ne csak a züllött gyermekek megmentése legyen a fő cél.

Nemes Lipót így érvelt a kongresszuson: „Ha csak egy generációnak adunk helyes erkölcsi felfogást és tisztességes munkás polgárokat nevelünk, akkor már rájuk bízhatjuk utódainkat, mert ezeknél már más lesz a családi élet. A züllött környezetből már három éves korban ki kell ragadni a gyermekeket, és intézetben kell felnevelni. Ehhez viszont pénz kell és minél több patrogén egyesület, mert az állam nem tudja egyedül megoldani.”

Ebben az időben Magyarországon már több mint 100 jótékony célú intézmény működött az elhagyott gyermekek és fiatakorúak megmentésére.

A javítónevelés szabályozása tárgyában kibocsátott 27.200/1909.1.M. számú rendelet 9. paragrafusában értelmében a nevelőintézetek, még a magánkézben lévők is, az igazságügyi miniszter felügyelete alatt állottak.

A miniszter jogkörébe tartozott az intézet személyi és dologi szükségleteiről gondoskodni. Ennél fogva az igazságügy miniszter feladata volt a Jó Pásztor leánynevelő intézetének államosítása is, mely folyamatra 1948. december 4-én került sor, és ezúttal az intézet a „Budapesti Leánynevelő Intézet” elnevezést kapta.

Az államosítás után az intézet funkciója is megváltozott. 1892-től az államosításig a növendékek itt tartózkodási ideje négy-öt év volt, és nagyobb részük önállóan kért bebocsátást, vagy a szülők hozták. 1948-tól az Igazságügyi Minisztérium „Budapesti Leánynevelő Intézete” a bíróság által javítónevelésre utalt fiatal korú leányok befogadására

szolgált. Így a növendékek egy-két évet töltöttek az intézetben, sőt egy részük csak átmenetileg tartózkodott itt, amíg határozatot hoztak a végleges elhelyezésükre.

Az intézet a zárdától elkülönítve 94 növendékkal és 6 alkalmazottal kezdte meg működését; megszűnt az elemi népiskola, helyét a nyolc osztályos általános iskola vette át.

Lassan az intézet levedletté vallásos jellegét is.

Tóthné Szilágyi Erzsébet

Műhely

Barlangrajz

Egy rendező balsejtelmei tervezett filmjének várható sorsáról

5. rész

Migács Tibor évekig nevelője volt Kiss Gyurinak, mielőtt a családsegítés szolgálatába állott. Nyolcvankilenc tavaszán ott képviselte a Szolgálatot a mozgássérültek intézetében azon a megbeszélésen, amelyen a fiú sorsáról tárgyaltak.

– Ez egy nagy szakmai probléma volt – emlékezik vissza. – Az akkori igazgató szerint az intézet egy szociális elfekvővé alakult át, holott képzési céljai lennének, és ebbe Gyuri nem illeszthető bele. Felajánlotta, hogy valahol vidéken megpróbál, neki olyan helyet szerezni. Gyuri választhatott: vagy vidékre megy, vagy haza. Ő inkább haza akart menni.

– Ilyen határozat született: „A Terézvárosi Családsegítő Szolgálat, a Róbert Károly Nevelőotthon és a Mozgássérültek Állami Intézetének további intenzív utógondozási együttműködése mellett visszahelyezzük a családba. Szakosított szociális otthoni elhelyezését elindítjuk.” Ez hogyan valósult meg?

– Az igazgató azt mondta: a Szolgálattól azt várna, hogy intenzív családterápiát végezzen...

– Mit értett ez alatt?

– Pontosan én is ezt kérdeztem. „Nem tudom, hogy mit vársz, láttad a szülőket, milyen állapotban vannak. Amit tudunk, segítünk, de a lelkiismeretedet ne nyugtasd meg ezzel, hogy itt akár pszichológus, akár családgondozó, akár miféle szakember olyan munkát tud végezni, melynek eredményeként egy olyan középosztálybeli mérce szerinti életformát tudnak ezután élni...” Magam is gyakran jártam hozzájuk, legalább hetente egyszer, annál is inkább, mert neki az egy program volt, hogy valaki jön, és beszélget vele.

– A mozgássérültek intézete hogyan képzelte figyelemmel kísérni az egészségi állapotát?

– Ezt nem tudom. De van egy barátom, akit tíz éve ismerek, ő is volt hasonló állapotban. Tehát valami fogalmam lehetett arról, hogy itt miféle egészségügyi problémák jelentkezhetnek. És amikor Gyuri panaszkodott, hogy felfekvések, sebek vannak a combján, a derekán, akkor ez eszembe jutott...

– Ez kilencven telén lehetett?

– Igen, decemberben beszéltem először a doktornővel, a körzeti orvossal.

– Gyuri feltehetőleg csak márciusban került kórházba.

Nagyot sóhajt:

– Hát uram, az egy külön film, ha elmondom, hogyan került a kórházba!

– Hallgatom...

Mély lélegzetet vesz.

– Jó... – az íróasztalán álló fénykép felé fordul.–Nézze meg, ott van a Gyuri utolsó fényképe, ami még a nevelőotthonban készült... és az értesítés a haláláról... Ezeket nem

véletlen hordozom magammal... Személy szerint is felelősnek érzem magam a haláláért, pedig talán nem feltétlenül nekem kellene... Ugyanis én soha nem néztem meg a sebeit, hanem mindig csak azt kérdeztem, jár-e rendszeresen orvoshoz. Egyszer aztán azt mondja: sajnós, olyan állapotban van, hogy nem tud ülni. Beszélek a doktornővel, aki a következőket mondja: ez egy gondozási probléma, ez nem orvosi és egészségügyi probléma, máshol se tudnak vele mit csinálni. Én bizonyára tudom, hogy ez egy lumpen család, és itt ilyen körülmények vannak. Mondom, hogy Gyurit ezek a szülők nagyon nehezen tudják orvoshoz vinni, és én nem mindig tudok segíteni, de önnek joga van otthoni ellátásban részesíteni, kérem, küldjön ki ápolónőt, aki ezt szakszerűen tudja csinálni... Hát igen, mondja, van erre lehetőség, és ő majd intézkedik...

– Arról volt szó, hogy hetente egyszer...

Indulatosan közbevág:

– Ez már a végső alku volt! De én először azt kértem, hogy amilyen gyakran kell szakszerűen átkötni, annyiszor menjenek, ha naponta, akkor tessék naponta! Ezekben a felfekvési sebekben az a borzasztó, hogy terjednek!... Tudomásom szerint egyszer ment ki az ápolónő!

– A család szerint is.

– Ekkor még nem sejtettem, hogy az állapota milyen súlyos. Tehát háromnegyed évvel a halála előtt még nem tudtam. Csak azt, hogy a szülők látják el, rossz higiénés körülmények között.

– Ők maguk is ápolásra szorultak volna. Az anya műtét után, fél vesével, az apa hónapokig kórházban, a fél oldala lebénult.

– Igen, agyvérzés érte, és néha teljesen tudatzavaros... Aztán Gyuri állapota rosszabbodott. Konzultáltam egészségügyi szakemberekkel, akik azt mondták, hogy el kell helyezni őt valahová, az otthoni orvosi ellátás nem elegendő. Gondolom, a doktornőnek is tudnia kellett volna, hogy ez olyan probléma, amit otthon lehet kezelni, vagy ez annál már súlyosabb...

– A tények szerint súlyosabb volt...

– Vagy ad abszurdum, a gyereket leírta már, nem tudom, mikor! Mert visszaemlékszem arra, ahogy ő erről beszélt, ahogy hozzáállt, már akkor is úgy látszott, mintha ez neki nem lett volna fontos. Persze, ha ez egy gazdag családban történik, akkor pazar ellátást kaphatott volna, de Kisséknél erre nem volt lehetőség. A következő menet tehát az volt, hogy kértem a doktornőt, utalja be Gyurit kórházba, neki joga van ehhez. Ez nem megy, mondta, a kórházak nem erre vannak berendezkedve. Később megtudtam, hogy ő a Korányi kórházban dolgozik, és csak emellett körzeti orvos, tehát valószínűleg el tudta volna intézni. De ő nem adott beutalót!... Nem adott beutalót! ... Akkor a SZETA vezetőjét, Morvay Beát kértem meg, segítsen Gyurit kórházba utaltatni. Sikerült is egy ismerős orvossal elintéznie, hogy ha ügyeletes lesz a saját kórházában, akkor vigyék oda mentővel Gyurit, ő felveszi, és ott is tartja. Dr. Erős Katalintól azt kértem, adjon beutalót, és ez a kórház fogadja a fiút. Nem írta meg!... Ez egy borzasztó eseménysor, és biztosan nem jó időrendben mondom, de tudom, hogy Gyuri egyszer úgy került a Korányiba, hogy „mondtam anyunak, menj át Eta nénihez, hívjatok mentőt, hogy én öngyilkosságot követtem el”..., és azzal beszédte a gyógyszereit...

– Ez talán márciusban lehetett.

– Először a belosztályon volt, utána áthelyezték az elfekvőbe. Ő persze el akart onnan jönni. Nagyon rossz állapotban volt, és azt mondta, hogy én inkább otthon halok meg...

– Augusztus ötödikén került vissza a kórházba, a belosztályra, már csak egy hétre. Akkor is látta még?

– Igen, még a halála előtti estén is. Addigra kiderült, hogy ilyen súlyos felfekvéssel vízágyon kellene feküdnie, bár már nincs sok remény. És a Morvay Bea a Kun utcai kórházban talált egy olyan vízágyat, amelyről aznap vették le a beteget, s azzal mentünk be Gyurihoz, hogy öregem, van egy vízágyad... Akkor ez volt az utolsó reménye... Bea nem tudott velem bejönni Gyurihoz, mert meglátta a teljesen tönkrement gyereket... alig lehetett huszonöt kilós... Elsírta magát a folyosón, és odasúgta, hogy mondjam azt Gyurinak, nincs itt, nem tudott eljönni... – Sírás fojtogatja, a hangja remeg. – Elnézést kérek, hogy így...

Megrendülve hallgatok, nem akarom zavarni. Kis időbe telik, míg folytatni tudja.

– Akkor jött éppen egy szimpatikus, fiatal sebész, mert a Gyuri már annyira csont és bőr volt, hogy az ápolónők nem tudták az infúziót bekötni.

A karjába már nem lehetett, a nyakába kellett... Kérdeztük a nővértől, hogy segít-e még rajta, ha átvisszük a Kun utcába a vízágyra, s ő azt mondta: „Kérem, a mi betegünk már nem szállítható”... – Félig súgva folytatja: – Csont és bőr volt... Amikor otthon feküdt, mielőtt bekerült utoljára a kórházba, akkor levette magáról a lepedőt... és egyszerűen nem volt a gyerekek alsó része! – Elcsuklik a hangja. – Csak mint a... mint a hentesüzletben látni hasonlókát, úgy állt ki belőle a csont a fenéke helyén. Ez... ez elképesztő volt!... Amikor végleg visszakerült a kórházba, akkor csak annyit mondott, hogy vigyem el onnan. Egy picit meg kell erősödnöd, mondtam, és akkor elviszlek...

– Az imént saját magát is felelősnek érezte a történetekért. Miért, mit kellett volna tennie?

– Még a mai napig is nehezen emészttem meg, hogy ennyire lehetetlen lett volna őt jobb körülmények közé juttatni.

– Bizonyára lehetett volna. De hogyan?

– Találtunk egy olyan szociális otthont, ahol fel voltak készülve ilyen állapotú betegek gondozására, de ennyire kialakult dekubituszal már nem akarták fogadni... Nekem előbb kellett volna kapcsolnom, hogy ez milyen betegség, pont a barátom révén. Akinek csak túhegynyi dekubitusa volt, de már nem ülhetett kocsiba, és hetekig kezelgették, nehogy terjedni kezdjen. Gyurinak a combján kezdődött, és átterjedt teljesen a fenékre. Nem tudom, hogy az orvosok hasonló esetekben mit csinálnak, de ebben az ügyben... hát én nem tudom... Végülis ebben az elfekvőben is az volt a baj, azt mondta a Gyuri, hogy akármeddig elfekhet ott ő a saját ürülékében, amíg mosdatják, rendbe hozzák... – Nagyot sóhajt. – Kész... Nem nagyon lehet erre mit mondani. Ma sem tudom, hogyan lehetett volna másképp csinálni.

– Ha forgatásra kerül sor, számíthatok rá, hogy ezeket elmondja?

– Nézze, ez egy nagyon nehéz ügy. Amiatt, mert ennyire nyomaszt, hogy ezt nem tudtuk megoldani. Nem biztos, hogy a miénk, a Beáé és az enyém a legnagyobb felelősség, de az biztos, hogy nem tudtunk megfelelő körülményeket teremteni...

– Kérem, mondja el! Azt hiszem, tartozunk ennyivel Gyurinak!

Mélyet sóhajt.

– Jó... Rendben van.

Morvay Beával a SZETA Csengery utcai rezidenciáján beszélgetünk. Nem folyamatosan, mert tízpercenként megszakítja egy-egy ügyfél, vagy telefon.

– Három évig voltam Gyuri nevelője a Róbertban. Ó nagyon helyes fiú volt, neki csak az volt fontos, hogy felülhessen a 4-es buszra, és leszállhasson az Operánál, hogy hazamenjen, mert apja-anyja elesett állapotban van, és neki segítenie kell. Ó minden idejében egy dolgot csinált, hogy hazarohant és otthon volt. Azt hiszem, hogy az egész állami gondozást úgy élte meg, hogy ő nincs is intézetben, hanem csak bejár tanulni. Nagyon kicsi fiú volt, mókás arcberendezésű, és egy picit koravén, az arcán volt valami... valami bölcsesség volt ebben az

egész fiúban. A filmszereplése után elnevezték Haroldnak, és nagyon büszke volt rá, hogy ő már játszott egy filmben.

– Magát sokat emlegette. Új tolokocsit ígért neki, megkapta. Hycoma-tot is akart neki szerezni, valahonnan kintről.

– Igen, így van. Kint jártam Párizsban egy olyan szervezetenél, ahol adtak, de csak Gyuri halála után egy hónappal jött meg az értesítés, akkor kaphatta volna meg... Amikor hazajöttem, kiderült, hogy az apjának lebénulta fél oldala, és a szerencsétlen Irén néni ott maradt a fél veséjével, miután a másikat kivették. Gyuri összes baja abból adódott, hogy felfekvéses lett, és nem lehetett kórházba juttatni, mert a körzeti doktornő nem volt hajlandó beutalni!... És akkor jött kilencvenegy eleje, amikor a Gyuri teljesen leesett...

– Hirtelen?

– Egyrészt fokozatosan romlott az állapota, de egyszer csak történt egy drámai változás. Attól, hogy előtte esett össze a két szülő, és a Gyuri egy kicsit el lett hanyagolva, a mama nem tudta kimosni az ágyneműt, elromlott a mosógép, rohángáltunk ágyneműért, mosógépért, matracot venni, hogy ne a pisiben feküdjön. Tibor barátommal válllvetve csináltunk mindent, hogy legyen mindennap főtt étel, legyen aki bevásárol, kitakarít. Látva, hogy milyen drámaian romlik a Gyuri, azt akartuk elérni, hogy kórházba kerüljön, mert a szülők nem voltak képesek rendesen kezelni a felfekvéseit. Én többször hívtam ezt a doktornőt, és tudom, hogy mindig ott volt, de mindig letagadtatta magát. Mikor végül hajlandó volt szóba állni velem, közölte, hogy ha az ő lánya beteg volna, akkor ő rendesen ellátná, nem úgy, mint ezek a szülők. Akkor én berontottam a rendelésre, elkezdtem vele üvölni, és ő visszaüvöltött, hogy elvitet a rendőrrel... Végül úgy juttattam be Gyurit a kórházba, hogy az egyik orvos egyetemista barátunk akkor mentőzött, és őt lehetett megkérni, hogy vigye be.

– Úgy tudom, másként is próbálkozott.

– Igen, egy ismerős kórházi orvost kértem meg, aki megígérte, hogy felveszi és rendbe teszi a felfekvéseit, csak az kell neki, hogy a doktornő beutalja, akárhová, ő majd átviteti a saját osztályára. Megtagadta! Mert a Gyuri nem annyira beteg, hogy kórházra szorulna!... Ez az orvos felment Gyurihoz, megnézte, utána felhívta a doktornőt, hogy ő beviszi a kórházba, de kell egy beutaló, amit ő nem adhat, mert ő kórházi szakorvos – és a nő neki is megtagadta!... Gyuri halálakor rászántam magam, hogy feljelentem őt. De akkor Irén néni azt kérte, hogy ne tegyem, mert ő itt van az idős, beteg férjével, őneki ezt a doktornőt kell kihívni hozzá. És emiatt nem jelentettem föl, de írtam neki egy levelet, hogy csak a család megmaradt részére való tekintettel nem jelentem föl, de abban a percben, amikor kiderül, hogy Kiss bácsihoz nem jár ki rendesen, akkor megteszem. Szóval eléggé gusztustalan fenyegető levél volt ez... Nekünk ez abszolút kudarc volt, pedig az összes magánprotekciónkat bevetettük. Így szereztünk neki vízágyat is, de már későn. Akkor már iszonyúan sovány, csont és bőr volt a fiú, nem több húsz kilónál... Már el volt deformálódva szegény, főleg a fejtartása. Borzasztóan nézett ki... infúzióra kötve, mindenhol vézett... és akkor már nem volt szállítható.

Amikor megkérdezem dr. Erős Katalint, igaz-e, hogy megtagadta Gyuri kórházba utalását, mondván: ez gondozási probléma, nem olyan súlyos eset, amely kórházi ápolást igényelne, a körzeti orvos nem tiltakozik.

– Volt ilyen, na de tudni kell, hogy akkor még maximálisan meg volt kötve a kezem. Tehát az én egyetlen hatásköröm az volt, hogy a sávkórházba, a Korányiba belgyógyászatra beutalhattam. A sebészek pedig, amíg egy sebet ellátnak, az 6-8 perces beavatkozás, ezzel nem tudnak egy aktív sebészeti ágyat elfoglalni. Amit még meg lehetett próbálni, az elhelyezés az utókezelő-elfekvőben. Oda én utaltam be. Ki kellett tölteni a papírt, és akkor

kivárni ugye, kihalási sorrendben, amíg rákerül a sor. De csak pár hetet volt bent, a család kihozta, saját felelősségére.

– Akkor már menthetetlen volt. Gyuri tudta ezt, és otthon akart meghalni. Április 9-én azzal bocsátották el a 3-as belosztályról, hogy az utókezelőben való elhelyezését megindították. De két hosszú hónapot kellett várnia, ezalatt annyira leromlott, hogy szinte a végállapotban került az elfekvőbe.

– Az állandó fertőzéstől rettenetesen vérszegény volt, ez nem a sérüléssel kapcsolatos, csak a vitaminhiánnyal. Tán sosem vezettek háztartást, ő kapott valami ebédet, de hát amit a szociális gondozók hoznak, az nem egy fejlődő szervezetnek való, nem vitamindús. Felírtam vitamintablettát, de az sem volt olyan jelentős pótlás. Injekciót sem lehetett adni neki, egyrészt mert túl sovány volt, nem volt izomszövet, ahova beszúrjuk, másrészt meg nem volt hely, mindenhol csupa seb volt. A végén a bőre már a ragasztót sem bírta. Azokkal az iszonyatos felfekvésekkel egy koszos nylon-lepedőn feküdt. Kellett volna valaki, aki megmosdatja, megforgatja, aláteszi...

– A szülei akkortájt éppen csak lábadoztak, ellátni kellően nem tudták, ezért a családsegítő szolgálat munkatársa azt kérte, hogyha nem utalja kórházba, legalább otthoni kezelést kapjon. Tehát a nővér menjen ki, ahányszor kell, és cseréljen kötést.

–Ki is ment! De hát nekünk 1300-1400 betegünk van, aki leadta a kártyáját, s néhány száz, aki nem adta le, és kétezer beteget nem lehet úgy ellátni, hogy mind a ketten mindennap odamegyünk hozzá. A nővér egyszer-egyszer kiment, amikor kellett.

– Allítólag összesen egyszer ment ki.

– Én elég sokszor voltam kint, lehet, hogy a nővér nem sokszor volt... Az nekünk tényleg nem fért bele a munkaidőnkbe, hogy a nővér odamenjen és megmosdassa. Elég nekünk az a nem kevés idős beteg, akihez nincs egy ember sem. A sebeit naponta többször kellett kötni, azt a Gyuri megcsinálta, kivéve a gerincén lévő, amit nem ért el, azt elvileg az anyja csinálta. Kórházba azért kellett küldeni, mert az élethez szükséges vörösvérsejtszámnak az egyharmadával rendelkezett.

– De hiszen azt róják fel önnek, hogy hiába kérték, nem utalta be.

– Belgyógyászatra nem.

– A Korányiban először a belgyógyászatra került 1991. március 6-án.

– Oda én küldtem be, de az csak egy pár napos ápolás volt.

–Nem, ott több mint három hétig feküdt, s 29-én, húsvét előtt nagypénteken jött ki, és másnap, szombaton már megint bent volt.

– Nem emlékszem, hogy milyen panasszal... Tudom már! Nagyon magas volt a láza, azért küldtem vissza.

Azóta a mentőszolgálat menetleveléből kiderült, hogy nem ő küldte vissza, de ezt akkor még nem tudtam.

– Azt a kérdést, hogy beutalta-e, vagy sem...

– Legalább kétszer én utaltam be!

– ...viszonylag könnyű tisztázni, csak elő kell venni Gyuri anyagát. A kartonja itt van még?

– Nincs, az elhaltak dokumentációját összegyűjtik, és a kórházban őrzik tíz évre visszamenőleg. Ugyanis mi 1992. június 1-jéig Korányi Kórház - Rendelőintézet címen, mint integrált egység működtünk, úgyhogy meg kell lenni az anyagának.

– Gyuri kartonján szerepelnek a kórházi beutalások és a kórházon kívüli kezelések?

– Igen... De hát hogy aztán minden alkalommal, amikor kint voltam, hogy én utólag beírtam, azt nem hiszem...

A rehabilitációs intézet akkori adjunktusát, dr. Klauber András új munkahelyén keresem fel, ahol osztályvezető főorvos. Jól emlékszik a fiúra.

- Nála a bajok mivel kezdődtek?
- A dekubituszokkal. Októberben még nem volt egy sem, de már decemberben, mikor az ügyeletes orvos appendicitisz gyanújával a Péterfy Kórházba utalta, a sebészen megállapíthatták, hogy vakbélgyulladás nincs, viszont van két-két gyerektenyérszerű, illetve női tenyérszerű, mély, váladékozó dekubitusza...
- Hatalmasak!
- Két óra múlva hazaküldték azzal, hogy járjon a területi szakrendelőbe kezelésre. Ő a körzeti orvoshoz fordult, aki kijelentette, hogy ő belgyógyász, nem rá tartozik...
- Kezdjük azzal, hogy gerincvelősérültet ellátni hálátlan feladat.
- Azt mondta, ez gondozási probléma, és a családnak kell ellátnia.
- A dekubituszt már nem. Pláne nagy dekubituszt! Ősrégi probléma, hogy a gerincvelősérültek ellátásával senki se törődik. Pedig egészen másként kell megítélni őket, mint másokat. Normál esetben bármiféle hasi folyamatnál van izomvédekezés, spasmus. A gerincvelősérültnél ugyanez nincs, mert nem működnek az izmai. Tehát neki kilyukadhat úgy a gyomra, hogy közben semmije nem fáj, mert nem érzi, lehet egy hatalmas genny-gyülem a hasüregében, és nem érzi... Mondta, hogy őt is bevitték appendicitisszel. Lehet, hogy az orvos látta a dekubituszait, valamit ki kellett találnia, és ráírta, hogy appendicitisz. Rá kellett írnia, hogy elfogadják, mert talán dekubituszsal senki nem fogadja.
- A dekubituszt hogyan lehet gyógyítani?
- Kétféleképpen: operatív módon, plasztikai műtéttel, vagy konzervatívan. Ha a beteg jó állapotban van, nem vérszegény, egyébként mindene rendben van, és nem fekszik a dekubituszán, akkor előbb-utóbb meggyógyul. Természetesen, ha csak a lágy részek vannak érintve. Ha már a csont is fertőzött, akkor nehezen megy a dolog.
- Ő leromlott, szepszikus állapotban került kórházba...
- Melyik osztályon feküdt?
- Egy hónapig belosztályon, majd az utókezelő elfekvőben.
- Hát igen, a gerincvelősérültek azok, akik a perifériára kerülnek. Ez a típusú beteg, ez nagyon hálátlan beteg... – Összedörzsölt ujjával mutatja a pénzt. – Így is hálátlan, meg eredményben is. Ha az orvos eléri vele a csúcállapotot, az annyi, hogy kerekesszékekben tud jönni-menni. És az orvosi gondolkodásban ez nem egy fergeteges nagy állapot. Maga most az után megy, hogy ki a felelős a gyerek haláláért?
- Azt keresem, hogy miért kellett meghalnia? A halottvizsgálati bizonyítványban ez áll: „A halált közvetlenül előidéző betegség vagy állapot: heveny vérkeringési és légzési elégtelenség. A fentiekre vezető megelőző betegség: süllyedésszerű tüdőgyulladás. A halál alapjául szolgáló betegség vagy állapot: háti csigolyatörés, gerincvelő-sérülés.” Ilyen egyszerű ez?
- A következő: majd mindenki légzési és keringési elégtelenségben hal meg, mert megáll a szíve, és abbahagyja a légzést. A süllyedésszerű tüdőgyulladás a gerincvelő sérülésnek egy szövődménye lehet, de nem kötelező szövődménye. Nyilvánvaló, az alap a gerincvelő sérülés, de ez nem jelenti azt, hogy három éven belül meg kell halnia. Régi mese, biztosan hallott a Gutmannról. – A falon függő képre mutat. – Ő az. Ő egy Németországban élő lengyel származású zsidó, második világháború, kimegy Angliába, ahol azonnal rálöcsölik a gerincvelő-sérülteket ellátó hadikórházat. Addig aki gerincvelő sérülést szenvedett, az két-három éven belül szinte biztosan meghalt valamilyen szepsziszben. Ő rájött arra, hogyha megtanítja néhány apró dologra őket, melyeket a mindennapi életük részévé kell tenniük,

akkor a szepszis kivédhető. A két leglényegesebb: vigyázni, hogy ne legyen sebe, dekubitusza, és rendszeresen kell vizeletet üríteni, akkor, amikor ő akarja, s ne amikor a hólyagja. Ha ezt hajlandó végigjátszani, akkor élhet addig az életkorig, mint bárki más.

– A vizeletürítéssel nem volt gondja addig, amíg meg nem jelentek azok a szörnyű sebek, melyeket otthon nem tudtak kezelni megfelelően.

– Nyilván, amikor kórházba került, ott mindent megkapott, amit lehetett. Csak hát...

– Csak hát nem mindegy, hogy mikor! Legalább hatszor volt kórházban, de ha az elsőnél benntartják és rendbe hozzák a sebeit, akkor még ma is él!

– Valószínűleg!

– Teljesen döbbenet hallottam, hogy szegény fiú meghalt – mondja dr. Zsolczai Sándor idegsebész adjunktus, akinek akkor a gyors műtéti beavatkozással sikerült megmentenie Gyuri életét. – Innen nem volt egyenes út a halálhoz, szó sincs róla! Normális körülmények között ezek az emberek hosszú ideig élhetnek, hiszen nem veszélyeztetni az életüket közvetlenül a gerincvelői sérülés. Csak hát megfelelően kell kezelni őket, megfelelő gondoskodás kell a környezet részéről, a társadalom részéről, és mindenki részéről. Sajnos, a dekubitusz valamilyen ápolási hibából adódott... De a dekubituszokat is lehet gyógyítani, plasztikázni is lehet, hogy ez miért nem történt meg, nem tudom. A fiú anyja a fejéhez kap:

– Na, ezt is akarta a Gyuri! Azt mondta, hogy plasztikailag ha megcsinálnak neki, akkor meggyógyulna. Föl kellene tölteni hússal, meg új bőrt rátenni, meg mit tudom, mi...

– Ezt kinek mondta?

– Ő nekünk mondta, hogy szeretné...

– De orvosnak kinek?

– Senkinek.

– És Irénke miért nem kérte ezt az orvosoktól?

Megdöbbenve néz rám:

– Hát én?!... Kicsi vagyok én ahhoz, hogy ilyesmit mondjak orvosoknak...

– Harcolni kellett volna az életéért! – fut el az indulat. – Sokkal erőszakosabban kellett volna küzdeni érte!

– Ami tőlem telt, megtettem azért...

Halkan, szomorúan mondja, s ettől én is lecsendesülök.

– Igen Irénke, tudom. Sajnos, ez kevés volt. Azt hiszem, sohasem fogom megtudni a teljes igazságot, de azt biztosra veszem, hogy nem kellett volna meghalnia...

– Azt mondják, szépen halt meg, nem szenvedett... Éjfél előtt lehetett...

– Fél tízkor, csendesen...

– Elaludt... Ment be a nővérke, hogy megforgassa, de már nem volt kit... Álmában érte...

Az ágy sarkában az apa felzokog...

Nem tudom, mikor engedik megcsinálnom ezt a filmet.

Négy esztendei házalás, kilincselés után ott tartok, ahol a kezdet kezdetén. Még most sincs rá pénz.

Talán majd jövőre.

(1993. január – április.)

Gaál Albert

Műhely

Cigány hivatásos nevelőszülők

Elképzelések és a kirajzolódó valóság

Egyre inkább előtérbe kerül a családrehabilitáció, nevelőcsaládi gondoskodás, miközben egyre kevesebb család vállalkozik e feladatra a korábbi feltételekkel.

A hivatásos nevelőszülők felkészítése is esetleges, továbbképzésük sok helyütt megoldatlan. Cigánygyereket sokan nem is akarnak családjukba fogadni, de ha igen, akkor is igyekeznek „nem cigánynak” nevelni, és kudarc esetén a gyereket okolják. Ezért is gondoljuk, hogy a cigány nevelőszülő-képzés csak az egyik lépés. Nagyon fontos, hogy a szakembereket és a nem cigány nevelőszülőket is felkészítsük arra, hogyan teljesíthetik a cigánygyerekek identitásának megtartását és önbizalmuk, önbecslésük erősödését. Az alábbi tanfolyam próbálkozás tehát, egy hosszú és fáradságos út első állomása, amin, reméljük, sokan fognak együttgondolkodni velünk.

1992-ben a Népjóléti Minisztériumba pályázatot nyújtottam be, hogy sokévi kutató és gyakorlati szociális munka tapasztalataira építve elképzeléseimet megvalósítsam.

Mivel a cigánygyerekek felülreprezentáltak az állami nevelőotthonokban, és ez a helyzet a cigányok önhibáját feltételező, téves premisszákból kiinduló szociálpolitika, és az erőszakos asszimilációs politika következtében állt elő. Folytatása pedig a lehetetlen körülmények között élő családok teljes anyagi és erkölcsi elnyomódása, az intézeti gyerekek talajvesztése, identitásválsága, kettős stigmatizáltsága lett.

A cigányság elnyomódó tömegei mellett léteznek cigány családok, amelyek egzisztenciát teremtettek maguknak az elmúlt évek során, és ezt a gazdasági nehézségek ellenére is tartani tudják. Ha veszélybe kerül ez az egzisztencia, egy testhezálló munkaalkalommal megmenthető.

Tudtam, hogy a gyermek- és családszeretet központi érték a cigány kultúrában, hogy tradicionális közösségekben a nagycsalád közösségi funkciót tölt be a nevelésben, a szülők szükség esetén traumamentesen helyettesíthetők, az unokatestvérek, sőt távolabbi rokonok is testvérekként tartják számon egymást.

A gondolat kézenfekvő volt: ha már a saját család nem képes rá – de csakis akkor, és ezt alaposan meg kell vizsgálni e kultúra saját értékrendje szerint – nevelje a cigány gyermeket egy másik cigánycsalád, a cigány közösség. Övezzé ezért megbecsülés a cigányság körében, és kapja meg az államtól is azt az erkölcsi és anyagi megbecsülést, amit a feladat megérdemel.

Nyilvánvaló lett, hogy az elmúlt évtizedekben létrehozott és felduzzasztott nevelőotthonok a jelenlegi gazdasági helyzetben nem tarthatók fenn eredeti formájukban sem szakmai, sem strukturális okok miatt. Valószínűnek tartom, hogy elsősorban ez teremtett fogadókészséget a gondolat iránt az állami szervek részéről. Ezzel összefüggésben kaphatott hangot és fórumot az a szemlélet, amely már korábban is az emberszabásúbb módszereket preferálta. A Fővárosi Gyermek-és Ifjúságvédő Intézet szívesen vállalta a partnerséget – enélkül a pályázat benyújtható sem lett volna –, és nem kellett „megideologizálni”, hogy mi ebben a jó.

Napjainkban, a gyermeki jogok deklarációjának aláírása után szerencsére már nem hat felforgatónak az a szándék, hogy nevelkedhessen minden gyermek a saját népe kultúrájának közegében, hiszen ez a konvencióban előírt kötelezettség.

Aggályaimat nem tártam bírálóim elé, bár világosan láttam a dolog buktatóit. Tudtam például, hogy a programnak csak akkor van értelme, ha olyan családokat találok, akik vállalják a cigány identitást, ennél fogva mintát tudnak adni a gyerekeknek, hogy miként lehet cigánként integrálódni a magyar társadalomba. Ugyanakkor azt is tudtam, hogy a konszolidált cigánycsaládok zöme asszimiláns, a beilleszkedésért azonossága feladásával, megtagadásával fizetett. Ismertem továbbá azt a jómódú, a cigány nyelvet és kultúrát őrző kereskedő réteget, amely anyagi képessége, lakáshelyzete folytán nyugodtan rászánhatná magát erre a feladatra, viszont nem híres a szociális érzékenységéről és a kívülállókval való együttműködés készségéről. Ugyanezt tudtam a gazdag muzsikusról is.

Komolyan tartottam (és még mindig tartok) az olyan helyzetektől, amikor a család tudomására jut, hogy egy másik cigánycsalád pénzt kap az ő gyereke neveléséért. El tudom képzelni, hogy ez mekkora szakmai, gondozói feladatot jelent mindkét irányban – az egyikkel elfogadtatni, hogy a gyerekek most ez a jó, a másikat megvédeni az inzultusoktól –, és nincs rá biztosíték, hogy a gondozás minden esetben sikeres lesz.

Tisztában voltam azzal, hogy a cigány népességen belüli etnikai, réteghelyzetben és egyéb különbségek, valamint a velük szembeni általánosító előítéletek miatt a cigányok különböző csoportjai nem igazán szeretik egymást, és óvakodnak attól, hogy őket más csoportokkal „egy kalap alá” vegyék. Ez a program viszont szolidaritásra épülhet csak. A befogadó családok eleve nyitottak és megértők kell, hogy legyenek a náluk szerencsétlenebb sorsúak, a gyerekek saját családjai iránt, hiszen létezésükkel számolniuk kell, ez alapvető szakmai elvárás ma már, és nem csak a cigánycsaládok esetén kell, hogy így legyen.

Még számos, előre is jól látható konfliktushelyzet rémlett fel lelki szemeim előtt, miközben nem hagytam figyelmen kívül az előre nem láthatókat sem. Viszont azzal, hogy mindezt végiggondoltam, értő társakkal megbeszéltem, magamat is kondicionáltam a várható nehézségekre.

Sok pénzt kértünk. Húsz családdal számoltam, és beírtam kétmilliót beruházási segélynek az induláshoz. Tanfolyami költségekre – igaz, szerettem volna néhány érettségizett cigány fiataalt is kiképezni családgondozónak a programhoz és ez nem fog most megvalósulni – 750 ezret. Kilenc millió körüli összeget saccolt az intézmény a családok egyévi fizetésére. Tudtuk, hogy ez utóbbit nem pályázati pénzből fogjuk fedezni, hanem a Fővárosi Önkormányzatnak kell beterveznie minden évben ismétlődő éves költségvetésébe, de be kellett írni, hogy világos legyen: a program enélkül nem működik.

A Népjóléti Minisztériumi pályázaton megnyertem a kétmilliót. Az értesítéssel együtt küldött szerződést visszaküldtem azzal a megjegyzéssel, hogy én ezt addig nem írhatom alá, amíg nincs meg a többi pénz is. Erre azt magyarázták el nekem az illetékesek, hogy ha nem írom alá, akkor ez a kétmillió elvész, ha meg aláírom, ösztönzően fog hatni a többi szponzorra, hogy ennyi már van. Ez 1992. szeptemberében történt. 1993. február végére készült el a Fővárosi Önkormányzat költségvetése: tíz nevelőszülő család fizetését tervezték be. Saját munkám díjazását se nyertem meg pályázati pénzből, ez még további két hónapig függőben maradt. Májusra ez is megoldódott: az intézmény nevelőszülő-tanácsadói státuszba vett. Hozzáfoghattam a szervezéshez.

A toborzás terepei, fórumai

Megszövegeztem egy felhívást. Felkerestem vele először is családsegítő kollégáimat a VI., VE., VIII. és IX. kerületben. Alaposan megvitattuk a szöveget és annak várható hatását. Abban maradtunk, az lesz a legjobb, ha személyesen szólítják meg azokat, akiket alkalmasnak gondolnak. Hosszas disputába fogtunk arról, hogy voltaképp kiket céloz meg ez a program és kiket fog megtalálni. Artikulálódott az a vélemény, hogy a lakáshelyzet, egzisztencia tekintetében megfelelők, a valamilyen cigány kultúrát őrzők nem fognak tolakodni. Leginkább a „semmilyenek”, vagyis a proletársorsban felnőtt, cigányságukkal csupán a megkülönböztetések okán kényszerből azonosulók, napjainkban munkanélküliek és a programtól megélhetést várók jelentkezésére lehet számítani. Válaszom az volt, hogy a munkanélküliség önmagában nem akadály, ha már van egy megteremtett színvonal, igény annak fenntartására és lehetőség némi alkalmi keresetre. Ilyen esetekben a nevelőszülői jövedelemmel a stabilitás biztosítható. Az elveszített azonosság sem feltétlenül akadály. A kultúra tanítható és tanulható, s akinek eredendően a sajátja, nagyon fogékony rá, ha arról győződik meg, hogy ez nem szegény, hanem érték. A tanfolyam többek között erre is való. Megfogalmazódott, hogy valószínűleg nem a Családsegítők ügyfélköre a legalkalmasabb terep a merítésre. Egykori saját, mintegy negyven családnál ügyfélkörömből mindössze három családot akartam az ajánlattal felkeresni. Arra gondoltam, ha mindenütt csak ennyi akad, az nem kevés. Csakhogy a két év alatt, mióta eljöttem a Családsegítőből, a helyzet zuhanásszerűen romlott. Az én három esetem közül is (mindegyik a Családsegítő közreműködésével jutott kedvezőbb pozícióba) az egyikről kiderült, hogy visszaköltöztek vidékre, a másiktól, hogy családi krízisben vannak. Az összes többi megkérdezett intézmény (beleértve a CSZMMK-t, ahol nem ügyfelet, hanem a folklór együttesek köréhez tartozó baráti családot ajánlottak) mindössze két családot tudott javasolni.

Mondtam, én vallási gyülekezetekre is gondoltam. Azonnal kiderült, hogy cigány kollégánóm tagja annak a gyülekezetnek, amelyről rokonszenves híreket hallottam. Megtudtam, hogy két tagozata is működik: egyik a muzsikusz, másik az oláh cigányokat tömöríti. Megígérte, hogy szól ott az embereknek, és egy hét múlva már jelentkezett is a nevekkkel.

XIII. kerületi családsegítő kollégámat időközben cigány pasztorációt végző laikus lelkipásztorrá nevezte ki Paskai bíboros. Mondta, az ő hívei nagyon szegények, de Csobánkáról jönnek az istentisztelekre énekelni ottani cigányok, közöttük akadhat a feladatra alkalmas család. Erről eszembe jutott, hogy hiszen vannak ott nekem ismerőseim. Levelet írtam egy fiatal szegkovács családnak, hogy milyen ügyben, mikor szeretném őket felkeresni.

Felhívásom elhangzott a Televízió Cigány Magazinjában. Kaptam leveleket mindenhonnan. Akadtak, akik csak azt nem értették, hogy a felhívás most-sajnos – nem az ország területén bárhol élő cigányokat szólította meg, hiszen budapesti gyerekeknek csak Budapest környéki családokat választhatunk, hogy a biológiai családdal a kapcsolattartás megoldható legyen. Olyanok is voltak, akik viszont csak arra figyeltek fel, hogy itt gyerekekkel kapcsolatban valami segítségnyújtásról beszéltek, és írták a panaszos leveleket, hogy hány gyerekkel mekkora bajban vannak. Kaptam levelet nem cigánytól is. Igyekeztem azért valamelyest megnyugtatóan válaszolni mindenkinek. A nem cigány asszonynak azt írtam, hogy lesz majd tanfolyam, amire ő is jelentkezhet. A távoli, alkalmasnak tűnő családokat arra bízattam, hogy tudakozódjanak a helyi lehetőségekről. A szerencsétleneket meg vigasztaltam, amivel tudtam. Egy család bizonyult csak a programba illőnek a televíziós felhívásra jelentkezők közül.

Megjelent a felhívás az Amaro Drom című cigány havilapban is. Erre senki sem jelentkezett.

Kezdtém örülni, hogy nem húsz, hanem csak tíz családot kell találnom.

Az Izrael Szentje elnevezésű cigány gyülekezet a pünkösdi gyülekezetből szakadt ki három évvel ezelőtt. Ahogy presbiter jelentkezőm elmesélte, ők már korábban is jártak gyülekezetbe, de mindig keserű lett a szájuk íze, amikor azt hallották: „üdvözljük cigány testvéreinket”. S miközben egy magyar lelkipásztor foglalkozott velük, ők lassan eljutottak a felismeréshez: „mit dumál nekünk ez a gádzsó?” Aztán egy családi krízishelyzet is belejátszott a dolgok alakulásába. Ismerősöm elmesélte, hogy volt egy félrelépése, ezt be is vallotta, nehogy a felesége mástól tudja meg, mire az ő szép, fiatal felesége, két gyönyörű gyermekének anyja teljesen összeomlott, öngyilkos akart lenni. O kétségbeesett fogadalmakat tett, hogy az Isten mentse meg a családi életét. Az ismerős családok meg oly sokan és sűrűn jártak a felesége vigasztalására, hogy egyszer csak azt vették észre, már nem férnek el a házban. Azóta bérlik, közadakozásból, a pünkösdi gyülekezet imatermét. Ma már háromszáz tagjuk van, saját zenéjük, önálló liturgiájuk.

A „Pásztor” zseniálisan alkalmazza a bibliai szövegeket a cigányok életére. Valósággal eljártssa például, milyen nevelési hibákat követnek el a cigányok, amikor elkényeztetik gyerekeiket. Pontosan tudja, hiszen közülük való. A közös imádkozásnak van egy olyan aktusa, amikor ketten-ketten az egymás mellett ülők megfogják egymás kezét, és egymásnak mondják, mennyire örülnek, hogy ők most itt lehetnek együtt.

Legmeglepőbb élményem az volt, hogy járnak vidéki missziós utakra. Négy hónapig tanították a Rimócon putrikban élő, elesett cigányokat, aztán busszal felhozták őket ünnepélyes keresztelőre. Azóta hetenként felkeresik, havonta felhozzák őket, és ezt öt helyen csinálják.

Nagy kegyelemként élük meg, hogy feloldódott bennük a muzsikus cigány – oláh cigány, gazdag cigány – szegény cigány hagyományos ellentéte. A jelenség figyelemre méltó.

Nekem mindenesetre az az érzésem támadt, hogy ebből a közösségből minél több családot érdemes, és valószínűleg lehet is megnyerni a feladatnak.

Az oláh cigányok gyülekezete eredetileg a cigány folklórból merítő rockegyüttes volt. Vezetője – most presbiter – kereste a kapcsolatot egy németországi cigány prédikátorral. Közös anyanyelvükön jól megértették egymást, az együttes spontán módon alakult át „karizmatikus” gyülekezetté. A Havanna lakótelepi művelődési házban, ahol azelőtt is zenéltek, bérelnek termet, szintén közadakozásból. Liturgiájuk, énekeik nyelve a cigány.

A szónok mellett tolmács fordítja magyarrá a szöveget. Ez jelzi, hogy ők is nyitottak a romungrók felé.

Egészeiben véve ez a közösség sokkal zártabb. Kevesebb kapcsolódási pontjuk van a rajtuk kívüli világgal, mint az egyetemes kultúrába sokkal könnyebben bekapcsolódó muzsikusoknak.

Az esélyes jelentkezők

A megállapodások rendszerint többszöri beszélgetés után születtek. Először jeleztem, majd részletesen elmondtam, miről van szó, és ez mivel jár. Válaszoltam kérdéseikre, aggályaikra. Aztán hagytam őket gondolkodni. Újra elmentem. Kiderült, hogy sikerült-e elosztani az aggályokat, vagy nem. Esetleg újabb aggályok merültek fel. Az adatlapot csak akkor töltöttük ki, ha minden kétely eloszlott.

Legáltalánosabb aggály a gyerekek saját családjával volt kapcsolatos. Többek-szinte minden férfi! – által elhangzott mondta: „Ugyanúgy fogom szeretni, mint a sajátomat, ugyanúgy megadok neki mindent, tőlem akkor már ne vigye el senki!” Az asszonyok

megengedőbbek voltak: ők a vérszerinti anya helyzetébe is bele tudták képzelni magukat. Rémképek is fölmerültek: hogy jön majd a saját család egész rokonságával, késekkel, mi lesz akkor? És mit fognak szólni a lakók a házban, akik őket addig tisztelték-becsülték?

Miközben igyekeztem megnyugtató válaszokat adni a kérdésekre, be kellett látnom, hogy bizony ez is benne van a pakliban, teljes biztonsággal nem lehet kizárni az ilyen eseményeket. Mi tagadás, bennem is fölremlett a kétely, ér-e annyit ez az egész, hogy egyetlen ilyen eset kockázatát is vállalni érdemes lenne érte? Jellemző mondat volt még: „nem a pénz a fontos”. Persze, nem baj, ha van, de – és ezt ők fogalmazták így, nem én–”aki csak pénzért vállalja, inkább ne csinálja”.

Végeredményben az győzött meg a program értelméről minden nehézség ellenére, hogy feltételezésem, vagyis, hogy vannak olyan cigány családok, amelyekben hivatástudat ébred a feladat iránt, beigazolódott. Felelősen nyilatkoztak arról is, hányat tudnának vállalni anélkül, hogy ez saját gyerekeik rovására menne. A felmerült aggályok is arról tanúskodnak, hogy ők fel akarják nevelni, akit egyszer befogadtak.

Amire én is gondoltam a pályázat benyújtásakor, hogy a gyerek elhelyezésénél figyelembe kell venni, milyen fajta cigányközösségből származik, arra ők is kértek: „a mi fajtánk legyen”.

Fontos momentum, hogy a jelentkező asszonyok többségének nem lehet több gyereke. Márpedig cigány családokban a sok gyerek a természetes, a termékenység a nő legfőbb értéke. Ösztönző tényező a nevelt gyerek vállalásához, hogy ez női értéküket emelné.

Mély együttérzéssel gondolnak azokra a gyerekekre, akikkel majd szeretetüket megoszthatják.

Megértették, miért szükséges a tanfolyam.

Ezek után hadd mutassam be őket.

Piri és András

Mindketten Szabolcs megyéből származnak, 1957-ben, illetve 1955-ben születtek. Első gyermekük 1974-ben, második 1977-ben született. Magyar anyanyelvűek. Hogy meg tudjanak élni, mindketten elszegődtek a fővárosi építőiparba, András kőműves szakképesítést is szerzett. Kicsi gyerekeiket a nagyszülők nevelték otthon, ők a vállalat által bérelt lakásban laktak Pesten, csak hétféteken jártak haza. Ezekben a nehéz években Pirinek több abortusza volt. „Mintha a szívemet tépték volna ki” – mondja. Az utolsó olyan szerencsétlenül sikerült, hogy nem lehet több gyereke. Ezzel a kétlaki életformával szereztek viszont pesti illetőséget, lakáshoz jutási jogot. Először albérletben laktak, ide már felhozhatták a gyerekeket. Aztán átmeneti lakásban, végül megkapták ezt a mostanit a XIII. kerületben. Nem kevés pénzükbe került, de gyönyörűen kialakították, berendezték az 58 négyzetmétert. Van egy nagyszoba, két félszoba, konyha, étkező, szép fürdőszoba. András építési vállalkozó lett, Piri segítő családtagnak van bejelentve. András fiúk az apja mellett dolgozik, Ilona lányuk egy bölcsődében. Az egyik félszoba a fiúé, a másikban a lány lakik élettársával és annak ötéves kislányával. Vidéken, a fiú nagyszüleinél már épül nekik egy szoba ahhoz a házhoz, amit majd örökölni fognak. Tervek szerint még ebben az évben elköltöznék, a felszabaduló félszoba lesz a nevelt gyerekeké. András szerint a feleségének kell tudnia, bírja-e majd a munkát. Neki semmi kifogása, csak aztán el ne vigyék a gyerekeket. Piri nem fél, ő már „Isten útját járja”. Együtt érzően gondol azokra az anyákra, akiknek a gyereket állami intézetbe vitték.

Roza és Sanyi

1957-ben, illetve 1958-ban születtek. Cigány anyanyelvűek. Sanyi abból a nagyecsed-i közösségből származik, amelyből híres népművészek, a legnevesebb folklór együttesek tagjai is származnak. Rokonságban, művészeti kapcsolatban van velük.

Ők is az építőipar révén kerültek a fővárosba, de végül a kereskedelem terén lettek vállalkozók. Lakásmanővereik végállomása egy 134 négyzetméteres lakás a VII. kerületben. A szűkebb családhoz négyen tartoznak. Roza első házasságából való lánya 19 éves. Az „öreg, beteg cigányokért” alapítványnál végzett gondozói tanfolyamot, és gondoz magyar öregeket is. Nevelik Roza beteg testvérének hétéves szép, okos kisfiát, aki dongalábbal született, többször operálták, rengeteget kínlódtak vele, úgy szeretik, mint sajátjukat. Közös gyerekük nincs.

A nagy lakásban ott nyüzsög persze az egész rokonság, megszámlálhatatlan gyerek csüng Rózán és Sanyin és ők boldogok, hogy ételt, alkalmasint szállást tudnak adni annak, akinek szüksége van rá. Egyik otlitémkor épp ennivalót készített a nagylány az otlévő gyerekeknek. „Tudod, milyen érzés ez nekem?” – szólta Sanyi szívére tett kézzel. A leendő nevelt gyerekekre úgy gondol, hogy ők lesznek az ő közös gyerekeik. Már tervezi a nagy keresztelőt, amikor végre visszahívhatja keresztkomáknak azokat, akik őt elhívták. Mondja, tud ő külön szobát adni a gyerekeknek, nem arról van szó, de cigányoknál nem szokás külön fektetni a gyerekeket. Azt gondolom, nagy kár lenne őket civilizáltabb szokásokra szoktatni, mert pontosan az a testmeleg hiányzik legjobban az intézeti gyerekeknek, amiben itt majd részük lesz.

Az óriási lakás berendezése szedett-vedett, de minden van, ami kell. Festés-mázolás régi, záruk-kilincsek cigányosak, van szentkép, művirág és rózsás terítő, életteli rumli – de az ágynemű patyolat tiszta, a kisfiú gondosan ápolt, a nagylány jólöltözött, csinos, kecses, Roza pedig mint egy tyúkanyó veszi szárnyai alá a folyton ott ficákoló népes sereget.

Használt, vagy leértékelt cipőkkel kereskednek. Vannak beszerzési forrásaik, alkalmaznak egy cipészt, aki javításokat végez, piacokon árulnak. Rendesen megélnék.

Jutka és Béni

Dunántúli származásúak, 1957-ben születtek. Béni zenei szakközépiskolába járt, hivatásos zenész, az Országos Szórakoztató zenei Központ alkalmazottja. A zenész cigányok élvonalához tartozó cimbalmos. Jutka általános iskolát végzett háztartásbeli. A gyülekezet alapító tagjai. Komoly bibliaismeretük van, Béni intelligens és szuggesztív szónok. Életszerető hívők, nyoma sincs bennük szemforgató aszkézisnek. Jutka festi magát, ékszereket hord, elegáns. Két világszép tizenhat éves ikerfiúk van, természetesen muzsikusok, a Bartók Béla Zeneművészeti Középiskolába járnak. A gyülekezeti zenélésben az egyik mint dzsesszénekes, a másik mint cigányprimás vesz részt.

Több évet töltöttek Kanadában. Jutkával abban az időben esett meg az a visszafordíthatatlan beavatkozás, aminek következtében több gyereke nem lehet. Vágyódnak gyerek után. Amikor értesültek a lehetőségről, Béni aludni sem tudott az izgalomtól. Ugyanakkor tele van aggodalommal: hogy megszereti és elviszik, jön a rokonság késsel... Jutka nyugodt. Megértett, hogy ha lélekben azonosulni tud azzal, amit vállal (ha úgy érzi, Isten hívta erre a munkára), nincs mitől félnie, mert akkor ereje is lesz hozzá, és le fogja küzdeni a nehézségeket. A két fiú lelkesen néz a családi örömök elé. Ők fogalmazták meg a nevelési szándék okát: hogy ők Isten dicsőségére, az Istentől kapott szeretettel akarják nevelni a családba érkezőket.

Anyagilag nagyon jól állnak. Nemrég költöztek elegánsan felújított és berendezett kétszobás lakásba a VIII. kerületben. Van egy öröklakásuk is, annak az áráért akarnak

ötszobás lakást szerezni. Amiben most laknak, azt majd kiadják. Ezt az elkövetkező hónapokban szeretnék lebonyolítani. Minden jel arra mutat, hogy meg tudják valósítani, amit elterveznek.

Ildi és Jóska

1971-ben, illetve 1965-ben születtek, Ildi Budapesten, Jóska Szolnokon. Mindketten muzsikus családból származnak, de Ildi családjában kevesebb volt az aktív zenész. Jóska maga is járt zeneiskolába, klarinétozni tanult, de ez a pályafutás megszakadt. Munkás lett, aztán munkanélküli. Most átképző tanfolyamra jár, ösztöndíjat kap, két év alatt szakácsá képezik. Ildi gépiróiskolát végzett, gépirónőként dolgozott, de GYES után csak takarítónak vették vissza. Munkahelyét nem érzi biztonságosnak, mert hároméves kisfiával sűrűn otthon kell maradnia. Szeretne főfoglalkozású anya lenni.

Nehéz szülése volt, utána cukorbetegséget kapott, húsz kilót hízott. Lefogyni nem tud, mert kényszerevő lett. Házaséletük nem zavartalan, Jóska időnként eltűnik napokra. Ildi tudja, hogy külseje előnytelené vált, ettől ideges – és eszik. Nem tudja, lehet-e még gyereke. Időnként terhesnek érzi magát, de csak menstruációs zavarai vannak. Jóska szerint Ildinek nem is szabad szülnie, mert túl kockázatos lenne.

A huszonkét éves asszony női öntudatának helyreállítását reméli a feladattól.

Jelenleg szoba-konyhás, szépen felújított és berendezett átmeneti lakásban laknak. Ide egynél több gyereket nem tudnak befogadni. Lakásigény módosításuk bent van a VII. kerületi lakásosztályon.

Jasek és Mazsi

1958-ban, illetve 1965-ben születtek. Jasek csobánkai szegkovács családból, maga is a hagyományos mesterségben nőtt fel, dolgozott, amíg volt, a szegkovács szövetségben. Mazsi apja pomázi szegkovács, anyja mohácsi muzsikus családból való. Jasek családja cigány anyanyelvű, Mazsinak csak az apja, így Mazsi nem lett cigány anyanyelvű. Gyerekeik, ha nem is anyanyelvi szinten, de értenek, kicsit beszélnek is cigányul. A szegkovácsok nyelvjárása más, mint az oláh cigányoké. Ezt a dialektust használták nyelvi asszimilációjuk előtt a muzsikusok is. Jasek nyelvében, mesterségében egyaránt a legősibb cigány hagyományokat őrzi napjainkban is. Jelenleg munkanélküli, és tüdőtágulás miatt leszálalékolás alatt áll. Állapota nem gátolja semmiben. Udvarukon ott a kohó, az üllő, a szerszámok, megvannak a régi beszerzési és értékesítési források, dolgozik. Hétéves kisfia is ügyesen forgatja már a kalapácsot. Jasek emellett zenél, festeget, főz, takarít, bevásárol, ha szükség van rá, mert Mazsinak viszont van állása. Varrónői szakképesítésével a csobánkai szociális foglalkoztatóban végzi el a varrási feladatokat az ott ápolt fogyatékosok számára. A nevelőszülői feladatokat elsősorban Jasek látná el, mert ő van mindig otthon.

Három gyerekük van: tíz és nyolc éves kislányok és egy hétéves kisfiú. Szép, nagy, kétszobás, összkomfortos házuk van Csobánkán, 55 négyzetméter, beépíthető tetőtérrel, gyönyörű környezetben. A tetőteret akarják kialakítani a nevelt gyerekek számára. Mazsi utolsó szülése nehéz volt, többet nem kockáztat, de úgy érzik, három gyerek még elfér a családban. Cigánygyerekeket cigánynak akarnak nevelni – így határozták meg szándékuk okát. Gyerekeik kedvesek, okosak, jól neveltek, jól tanulnak. Mind a ketten sokat foglalkoznak velük. Levelem nyomán, mire megérkeztem hozzájuk, már a gyerekek is felkészültek az eseményre. Nagyon gyorsan azonosult a gondolattal az egész család, mintha csak nekik lenne kitalálva az egész. Visszafelé indulóban a három gyerek elkísért egy

darabon. Mondták, kisfiúkra lenne inkább szükség, hogy Józsika ne unatkozzon, amikor a lányok lányos játékokat játszanak.

Ani és Gyuri

1957-ben, illetve 1958-ban születtek. Ani a Szabolcs megyei Olcsván, Gyuri Budapesten, magyar munkáscsaládban.

Ani háromgyerekes özvegyasszony volt, amikor megismerkedtek. A gyász után féktelen szórakozásba kezdett, Gyurit egy szórakozóhelyen ismerte meg. Ezzel egyidőben került kapcsolatba a gyülekezettel, ahol lelki problémái elrendeződtek. Gyurival való kapcsolata komolyra fordult, összeköltöztek. Gyurinak korábban volt egy sikertelen házassága, tíz év körüli gyermeke után tartásdíjat fizet, a gyerekkel nincs kapcsolata. Ani megszülte közös gyereküket, a most másfél éves Dávidot. Első házasságából való gyerekei: egy 16 éves fiú, egy 13 éves és egy 7 éves kislány. A Dáviddal való korkülönbség áthidalására szeretne egy három év körüli fiút a családba.

XIII. kerületi lakásuk Ani tulajdona, ő szerezte nagy ügyességgel és sok szerencsével. Az egy szoba, három fêlszobás, étkezős, összkomfortos lakás némi átrendezésre szorulna, de egy-két új bútordarab beállításával célszerűen kialakítható a megnagyobbodott család számára is.

Gyuri kedves, békés természetű, jó a kapcsolata Ani gyerekeivel, akik őt Gyurinak szólítják. Asztalos a szakképzettsége, szakmájában dolgozik. Ani szakképzetlen, ebédosztó egy cégnél, most GYED-en van. Munkahelyét nem érzi biztosnak. A nevelőszülői munkát hivatásnak, misszióknak fogja fel: jót akar tenni, megmenteni egy embert.

Gizi és Gyuri

1952-ben, illetve 1954-ben születtek, mindketten Szabolcs megyében, sokgyerekes, magyar anyanyelvű cigány családban. Gizi családja munkás, Gyurié zenész. Gyuri tanult zenész, jelenleg is zenélésből él, az OSZK alkalmazottja. Gizi gyári munkás volt. Öt éve, mióta a békásmegyeri lakásukat olcsóbb fenntartású VI. kerületire cserélték, csecsemőotthoni takarító. Közel van az állami nevelésbe vett picikhez és az őket övező problémakörhöz, szereti őket. Egyszer már akart is kivenni gyereket, de akkor egy kezességi ügyből kifolyólag adósság terhelte őket, emiatt nem sikerült. A gondolat tehát régebben foglalkoztatja mindkettőjüket, hozzászokhatott 14 éves kislányuk is.

Jelenleg két szobára osztható, egy szoba alkóvos lakásuk van, szép, étkezős konyhával, kicsi fürdőszobával. Nem okoz számukra problémát, hogy ezt a lakást három gyerek befogadása számára alkalmassá tegyék, hiszen mindketten abban nőttek fel, hogy nagyon sokan vannak egy szobában, és azért elférnek. Kislányuk kilencévi házasság után született, több gyerekük nem lett, Giziben felgyülemlett anyai energiák feszülnek. Szeretné, ha ez lenne a foglalkozása. Gyuri reméli, hogy zenére fogékony gyerekeket kapnak, akiket ő majd taníttatni fog.

Lakásigény módosításuk bent van a VI. kerületi lakásosztályon. Valamivel nagyobb, régi lakást szeretnének.

Éva és Gyula

1953-ben, illetve 1950-ben születtek, mindketten Szabolcs megyében. Gyula családjában sok a zenész, ő maga is hegedül. Éva családjában sok a vállalkozó. Vendéglátóipari szakmunkásképzőt végeztek mind a ketten, Gyulának ezen kívül géplakatos szakmája is van. Sok helyen dolgoztak, míg végül vendéglátóipari vállalkozók lettek. Népszerű vendéglőjük volt évekig Szentendrén, színészek és hasonló hírességek látogatták. Ahogy elmondják, a

cigányellenes irigység tette tönkre a vállalkozást. Nem adták fel a reményt, fantáziadúsan terveznek százféle dolgot, sok vasat tartanak egyszerre a tűzben, engedélyeket szereznek több vállalkozásra is, hogy alkalmasint bérbe adhassák. 19 éves lányuk, 18 éves fiúk van, mind a kettő végzett kereskedelmi-vendéglátóipari szakmunkás, üzletvezetői engedéllyel, jó állással, továbbtanulási szándékkal. Kétszobás szentendrei lakásukat ötszobás budapestire szeretnék cserélni, megvan rá az anyagi fedezetük, csak még nem találtak megfelelőt.

Nekik sem lehetett több gyermekük, számukra is az a természetes, hogy sok gyereknek kell lennie a családban. Biztos, hogy kenyeret fognak adni a hozzájuk kerülők kezébe – az elpusztíthatatlan életkedven kívül.

Ági és Bofi

Mindketten Budapesten születtek 1956-ban. Bofi zenészdinasztiából, Ági apja sofőr volt, anyja virágáros. Mindkét részről nagy testvéri rokonság veszi körül őket, Ági rengeteg gyereket dédelget. Nekik csak egy fiúk van, 19 éves, zenész. Apjával együtt játszik elegáns helyeken: ő zongorázik, apja gitározik és énekel. Emberi számítás szerint Áginak nem lesz több gyereke, bár ő bízik abban, hogy Istennél semmi sem lehetetlen. Régóta foglalkoznak a gondolattal, mi módon fogadhatnának még gyereket a családba. Így találta meg őket a hivatásos nevelőszülői lehetőség, de nem igazán telibe. Idegen maradt számukra a gondolat, hogy számolni kell a saját családdal is. Többszöri beszélgetést hosszas gondolkodások követtek, közben újonnan elfoglalt lakásuk felújításán dolgoztak. A VIII. kerület egy öreg bérházának harmadik emeletén varázsoltak maguknak csodapalotát. Van benne két nagy szoba, egy félszoba, nagy konyha, nagy étkező, sötétkék csempés fürdőszoba süllyesztett káddal – művészi ízlés és elegancia mindenütt.

Beszélgetéseink során nem voltam rábeszélő, sokkal inkább azokat a dolgokat hangsúlyoztam, amiktől ők maguk is félnek. Megosztottam velük saját gondjaimat és kötődéseimet a témához, a gondok ellenére. Bofi meggyőződéssel vallotta, hogy ez a gondolat minden bizonnyal Istentől való, engem erre az Isten hívott, meglehet, őket is, majd kiderül. Még nem derült ki. Ágival abban maradtam, azzal még nem vállal semmi kötelezettséget, ha elvégzi a tanfolyamot, csak időt és alkalmat a gondolkodásra. Bofi épp aludt, amikor a lapot kitöltöttük. Ez nagy hiba volt, mert utána kijelentette, tanfolyamra se engedi Ágit. Úgy tűnik, felébredt benne az úri cigány gög: ő ugyan nem engedi a feleségét a gádzsók tanfolyamára, ők ugyan nem lesznek állami intézmény alkalmazottai!

Ha ez volt az utolsó szavuk, lesz helyettük más, ők meg talán örökbefogadók lesznek. De úgy érzem, még nincs lejátszva a játszma.

Erzsike és Csaba

Erzsike 1948-ban született a Szabolcs megyei Ajakon, Csaba 1973-ban Budapesten. Csaba Erzsike negyedik gyereke. Három már családos, és van egy ötödik is, a 12 éves Béni.

Erzsike állami gondozott volt, nevelőszülőknél nevelkedett falun, jó dolga nem volt, de dolgozni megtanult. Félig még gyerekként került össze a férjével. Vályogot vetettek, férje vállalati munkát is végzett, rengeteget dolgoztak. Fölkerültek Pestre, gyárba jártak, jöttek sorban a gyerekek és a kaparások, és az egyre elviselhetlenebb házaseset. 1986-ban elváltak. Erzsike 76 négyzetméteres két és félszobás, komfortos lakást szerzett, 6 szereltette be a gázfűtést, ő vásárolta a berendezést, már telefonja is van. Sokakkal ellentétben ő nem csak használta (vagy kihasználta) azokat az embereket, akik segíteni tudtak, hanem képes volt a velük való együttműködésre. Erre Béni miatt is rákényszerült, mert a kisfiú debilisnek született, sok mentális probléma volt-van vele. Erzsike partnerként konzultál pedagógussal,

pszichológussal, pszichiáterrel, szociális munkással, szakkönyveket olvas. Hiányzó általános iskolai osztályából ezen a nyáron, 45 éves korában vizsgázott le.

Hét éve dolgozik csecsemőotthonban, mint takarítónő. Szóba került a továbbtanulása gondozónői tanfolyamon. Nem munkakörénél fogva, csak mert ott van, részt vesz a picik gondozásában, sokat tud róluk. Számon tartja a cigánygyerekeket, érzékenyen figyel a velük való bánásmódra és a velük kapcsolatos megjegyzésekre.

Gyerekei szakmát tanultak. Csaba padlóburkoló lett, katonaságát is letöltötte. Előfordult az elmúlt években, hogy Erzsikét beutalták szanatóriumba egy kis regenerálódásra. Ilyenkor Csaba látta el Bénit és a háztartást.

Erzsike többre való, mint takarításra; ő nevelni is tud. Ismeri azt a kisgyereket, aki súlyos rendellenességgel született, szülei lemondtak róla, örökbe adható, de senkinek se kell. Ő elvállalná.

A tanfolyam novemberben kezdődik, tapasztalatainkról a későbbiekben mindenképpen beszámolunk, de szívesen fogadjuk a véleményeket, tapasztalatokat, javaslatokat és persze, ellenvéleményeket, kritikákat is.

Diósi Ágnes

Törvényhozás előtt

Észrevételek, állásfoglalások

A Népjóléti Minisztérium a gyermekjóléti és gyermekvédelmi törvény előkészítés részeként felkérte a társadalmi szervezeteket, hogy véleményezzék az elkészült törvénykonceptiót. Lapunk azzal is szeretne hozzájárulni a mind szélesebb körű társadalmi vitához, hogy közreadja mindazon szervezetek állásfoglalását, amelyek, felkérésünkre, hozzájárulnak a közléshez. Ezúttal a GYIVI Kamara véleményét jelentetjük meg, mindenféle stílári vagy tartalmi változtatás nélkül. (A szerk.)

A Szociális Tanács ad hoc szakmai bizottságot hozott létre (Győr, Kaposvár, Miskolc, Pécs és Szolnok székhellyel), véleményezte és írásos javaslatot készített Javaslat a gyermekjóléti és gyermekvédelmi törvény elveiről szóló előterjesztésről. A bizottságok szűrt véleményét mellékeljük. Általában 12-22 szakember vett részt I-I bizottsági megbeszélésen. A bizottságok munkájában részt vett: jogász, gyógypedagógus, közgazdász, nevelőszülői felügyelő, önkormányzati főtanácsos, szociális szervező, családgondozó, vezető és beosztott egyaránt.

Kecskeméten f. hó 9-én a bizottságok vezetői és I-I szaktanácsadóból álló munkaértekezlet megvitatta a bizottságok írásos anyagában foglaltakat és azokat kibővítve egységesen foglalt állást az alábbiakban:

1. A koncepció újszerű, a család-, gyermek- és ifjúságvédelmi rendszer reformját tűzte célul. E célt a Javaslat a jelenlegi társadalmi, gazdasági és szociális viszonyok miatt nem valósítja meg.

2. A Javaslat törvényszintű szabályozást igényel, ugyanakkor a törvény normaszövege nem ismert. Következésképpen az állásfoglalás nem mindenben felelhet meg e társadalmi viszonyok jogszabályi rendezésének.

3. A bevezető rész adatai nem minden esetben a tényhelyzetet tükrözi, következtetései hipotézisen alapulnak. Szerkezetileg követi a logikai sorrendet, ugyanakkor egyes elemeket kiemelten is hangsúlyoz, másokat nem, sőt hiányos: megelőző és az utógondozó funkció egysége, a szakellátás és az alapellátás viszonya, a gyermekjóléti ellátás és az ellátási rendszerek összefüggése, a rendszerben dolgozók képzése, a hatósági és az intézményi feladatok összefüggéstelensége.

4. Összemosódik a rendszer identitása a nagy szociálpolitikai-szociális rendszerrel, identitása nem kap hangsúlyt. Nyugtalanító és zavart okoz, hogy a finanszírozás csak feltételezett.

5. Joghézag van a hatályos jogszabályok, valamint az ENSZ Gyermek Jogairól Szóló Egyezményben, az Európai Szociális Chartában foglaltakkal. A Javaslat ezt nem oldja fel, sőt tovább mélyíti az 1991. évi XX. törvény, az 1990. évi LXXV. tv. rendelkezéseivel. Nem teremti meg a feltételeit annak, hogy a GYÉR a köztársasági megbízottak hatósági jogköreit milyen rendszer váltja fel alap- és jogorvoslati fórumon. A bírói út igénybevétele nem szolgálja a gyors és hatékony ügyintézést. A karitatív szolgáltatások differenciálódása és a hatósági eljárások, illetve szolgáltatások hatékonysága nem garantált.

6. A Javaslattartalmát illetően nem az egység jegyében fogalmazódott, hanem a túlszabályozottság mérhető fel. Pl. a közel 20féle szolgáltatás közül néhányat teljesen önállóvá akarja biztosítani, néhányat pedig ún. ajánlási szinten az önkormányzatok vállalásához kapcsolja.

7. A szolgáltatások hatósági oldalát tekintve a megyében nem lesz olyan, amely képes lenne a javaslat szerint a koordinálásra. Ezért működésképtelenné válik a jelenlegi rendszer, a Javaslattartalmát szerinti hálózat kiépítése pedig nem valósulhat meg, hiszen a jelenlegi rendszer fenntartáshoz viszonyítva a működőképes szolgáltatáshoz többszörös költségvetési előirányzatra van szükség.

8. A megelőző- és védőellátás nem választható el, a támogató ellátás kötelező volta és a védőellátás összefüggéstelen (illetékesség, hatáskör), a tipizálás nem egészítette ki az új modellt, mivel csak hipotézisen alapul, s az elemző-tényfeltáró munka hiányzik, nem képes a társadalmi szükségleteket kielégíteni.

9. A dekoncentrált szerv létrehozását javasoljuk (minisztérium, megyei szervezet és alapellátást biztosító hatóság, melyet háttérintézményi rendszer egészít ki), ugyanakkor az osztott gyámság bevezetésével nem értünk egyet. Ugyanis a gyámhatóságok gyámi jogkörrel ne rendelkezzenek.

10. A GYIVI-k helyett Megyei Gyermejjóléti Igazgatóság létrehozását javasoljuk, mert

- költségkímélő, idő- és élőköltségek csökkentő,
- biztosítható a dereguláció,
- adatok regisztrálása, adatszolgáltatás és az információ biztosítható,
- a nevelőszülői hálózat stabilá tehető,
- a megelőző és utógondozó funkció egysége hatékonyabbá válik,
- a dolgozók képzése és továbbképzésére reális lehetőség van,
- az ellenőrzés, a felügyelet és a gazdálkodás minden szinten biztosítható, valamint
- egyes szociális jogköröket is elláthat.

11. A Javaslattartalmában rögzített szolgáltatások nem szolgálják egyértelműen a kiskorúak érdekét, bürokratikus ügyintézés vált ki, a gyors és azonnali intézkedéseket pedig lehetetlenné teszi, személytelen döntést alapoz és tendenciát képez, a felelősség meghatározhatatlanná válik.

12. A Javaslattartalmában szerinti szolgáltatáshoz a pénzügyi forrás nem áll rendelkezésre. Különösen a hatósági és az intézménymunkára, a dolgozói létszám többszörösévé duzzad, ezért a bér és egyéb illetmények fedezete hiányzik. Valamennyi szolgáltatáshoz szükséges pénz a feltételezésen alapul.

13. A Javaslattartalmát, mint munkaokmány dicséretet érdemel újszerűségében és abban, hogy felvállalt egy olyan jogilag túlszabályozott rendszert, melynek valós reformja várta magára, s abban a szakértői bizottság is érdekelt. Az önkormányzatok felelősségét felvállalja abban az esetben is, ha indokolatlanul a jelenleg működő intézményrendszert megszüntet, ez pozitív.

A reform megvalósításában a család-, gyermek- és ifjúságvédelmi rendszer érdekelt, a Kamara szükségesnek tartja. A módosításokkal és a bizottság javaslataival, ha az előterjesztő egyetért, minden fórumon támogatjuk bevezetését. Ugyanakkor a továbbiakban is készek vagyunk a javaslat elkészítésében, a törvény normaszövegének vitájában, valamint felvállaljuk az új modell kikísérletezését is.

A MGYIK kibővített elnöksége 1993. augusztus 16-án megvitatta a gyermekjólét és a gyermekvédelem törvényi szabályozásának koncepciójáról szóló tervezetet és észrevételeit az alábbiak szerint alakította ki:

1. A törvény normaszövegével kapcsolatosan a Szociális Tanács Ügyvivő Testülete már 1993. április 26-án tartott ülésén összegezett szakmai véleményt megküldtük Dr. Kakuszi István helyettes államtitkár úrnak (s most is csatoljuk e kivonatot) azzal a szándékkal, hogy a koncepció elkészítésekor a szakmai állásfoglalást vegyék figyelembe. Ezért a normaszöveggel kapcsolatosan külön Kamarai véleményt nem csatolunk.

Mellékeljük Győr-Moson-Sopron Megyei GYIVI dolgozóinak írásos javaslatait (másolati példányok) azzal a céllal, hogy az elnökség javaslatait is alátámasztják.

2. A koncepció és a törvénytervezet alapvetően nincs összefüggésben (tény, hogy a normaszöveg előbb elkészült, mint a koncepció, s mégis a koncepció nem vette figyelembe az 1992. decemberi és 1993. évi nyilvános normaszöveg vitáján elhangzottakat és a javaslatokat). Jelenleg tudomásunk szerint és birtokunkban van a két törvény normaszöveg (az A: változat a deregulációs bizottság által készített és a B: változat T. Népjóléti Minisztérium tervezete), melyek megítélésünk szerint 70-80 %-ban nincs összhangban.

3. A koncepció a pénzügyi fedezet biztosítását tételezi fel annak ellenére, hogy a törvényi tervezet 5 milliárd forint többlet-forrást tételez fel, s mindezt teszi a koncepció minden alapot nélkülözve. Következésképpen a család-, gyermek- és ifjúságvédelmi rendszerbe tartozó gyermekek érdekét figyelmen kívül hagyja, s az alapvető érvet a gazdaságosságra teszi (egyres tételekből elvesz, pl. családi pótlék megszüntetésével, létszámleépítés figyelembevételével) kiskorúakra és a rendszerben dolgozóakra vonatkozóan egyaránt. Nem számol azzal a ténnyel, hogy minden új elem bevezetése személyi és tárgyi, pénzügyi feltételeket igényel, s a jelenlegi gazdasági helyzet ezt nem teszi lehetővé (vagyis a gazdaság erősödéséhez kellene viszonyítani a koncepciót).

4. A törvénytervezet teljes átdolgozása szükséges, és mindaddig, amíg a gazdasági szféra nem erősödik meg oly mértékben, hogy a végrehajtás biztosítva legyen, nem javasolt annak elfogadása (nem kívánatos helyzet teremődik, mint a szociális igazgatásról és a szociális gondoskodásról szóló törvény esetén).

5. Elfogadhatatlan, hogy e rendszerből mintegy 12 ezer kiskorú kikerül a gondoskodás szférájából, és a gondoskodás helyébe a koncepció nem javasol mást (csak statisztikai adatokkal elemzi a gyermekvédelmet).

6. A helyzetelemző nem ismeri a jelenleg működő gyermekvédelmi rendszert, az új kezdeményezések (több megyében már gyakorlat is van, az ifjúsági törvény, a felsőoktatási törvény, a közoktatásról szóló törvény) alapos és egyben elegendő okot adnak arra, hogy a koncepció komplex módon mutassa be az 1993. év utáni család-, gyermek- és ifjúságvédelmi rendszert. A koncepció ezért nem jelent megoldást az Európai Szociális Charta, az ENSZ Gyermeki jognyilatkozatában foglaltakra sem.

7. Készül az önkormányzati törvény módosítása, az államigazgatási rendszer korszerűsítése és további gazdasági törvénytervezetek, ezért javasolt, hogy a koncepciót készítőket vegyék figyelembe e tervezeteket is (egyeztetés, összhangteremtés).

8. Az intézményrendszer teljes felbontása, megszüntetése helyett a koncepció hosszútávra nem nyújt elfogadható perspektívát. Háttérbe szorítja a nevelői munkát, szakít a 90 éves bevált és állandóan követett gyermek- és ifjúságvédelem tradícióival. Figyelmen kívül hagyja a koncepció, hogy a család-, gyermek- és ifjúságvédelmi gondoskodásban részesített családok (kamarai felmérés) 40 %-a szociális segélyből él (1270 család) és bérjellegű bevételi forrásuk csak 20 %-ánál mérhető fel.

9. A nevelőszülői hálózat a települési önkormányzathoz való letelepítésével nem értünk egyet, mivel a nevelőszülői hálózat az intézményrendszeren belül van (kiválasztás, képzés, továbbképzés, fenntartás, nevelői- oktatói munka segítése, stb.), szakszerűség és a szakmai

hátter az önkormányzatoknál nem biztosítható. Következésképpen visszalépés, visszafejlődés adott a koncepció szerint a nevelőszülői hálózatra vonatkoztatva. Egyetértünk, hogy a nevelőszülői hálózat továbbra is a jelenlegi rendszerben maradjon, és megyei önkormányzati feladatot képezzen.

10. Az fk. bűnözés számának növekedése, a prevenció működő képtelensége a települési önkormányzatoknál szakmailag nem garantálható. Alapozzuk e megállapítást arra is, hogy a szociális tv. gazdasági hátterét nem tudják az önkormányzatok biztosítani, s a gyermekvédelemnek kellene felvállalni ezért pl. a munkanélküliség problematikáját is, a speciális gondoskodást és segélyezést. Ez utóbbira jellemző, hogy már az állami gondoskodásba kerülő kiskorúak 40 %-a anyagi okból kerül e rendszerbe.

11. Kilátástalan és megoldásra nem nyújt alternatívát a kábítószer, az alkohol, a drog és a bűncselekmény előtti család-, gyermek- és ifjúságvédelmi rendszer funkcionáltatására.

12. Az átmeneti szállás működtetését figyelmen kívül hagyja, a kábítószer, a drog, az alkohol elleni megelőző, védő és koordináló feladatokat is.

Ti. A speciális gyermekotthon a fogyatékos vagy fejlődésében egyébként hátráltatott vagy szenvedélybeteg gyermek részére családpótló gondoskodás intézményhálózata hiányzik.

14. A törvény hatálybalépése, ha erre a gazdaság megerősödése hiányában kerül sor, csak lépcsőzetes, legalább 5 éves időtartamot tartunk elfogadhatónak.

Orbán István

Hírek, események

A hátrányos helyzetű, beilleszkedési zavarokkal küzdő fiatalok szakmai képzéséről

1992-ben a Habilitas Szolgálat közvetítésével a lausanne-i Mayoressé ifjúsági otthon három lakója –15-18 éves lányok – az otthon igazgatónőjének és egy erdélyi származású nevelőnek a kíséretében a szolnoki Szakképző Iskola és Gyermekotthon, valamint a Habilitas Szolgálat vendégeként egy hetet töltött Magyarországon.

Néhány hét múlva a szolnoki gyermekotthonból hét gyerek utazott két pedagógussal egy hétre Lausanne-ba. E kapcsolat folytatásaként 1993. október 9-én Magyarországra érkezett Philippe Jaquier a Mayoressé Otthon nevelője és Anne Jaquier szociális munkás. Anne és Philippe Jaquier vállalta, hogy tájékoztatást ad a magyar szakembereknek a család- és ifjúságvédelem Vaud kantonbeli rendszeréről és munkájukról. Úgy gondoltuk, célszerű volna összekötni a svájci szakemberek előadását valamilyen aktuális, közérdeklődésre számot tartó tájékoztatással.

Mivel az 1993-ban elfogadott közoktatási törvény és a szakképzési törvényjelölten befolyásolja a (halmozottan) hátrányos helyzetű, beilleszkedési zavarokkal küzdő fiatalok szakmai oktatásának, szociális integrációja elősegítésének jövőjét, úgy döntöttünk, hogy a konferencia egyik programjaként ezekről kérünk tájékoztatást az illetékes minisztériumok, valamint a nemzeti szakképzési intézet leginkább tájékozott szakembereitől.

Kérésünkre Szilágyiné dr. Szemkeő Judit, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium helyettes államtitkára, dr. Benedek András, a Munkaügyi Minisztérium helyettes államtitkára, valamint dr. Madarász Sándor, a Nemzeti Szakképzési Intézet főigazgatója vállalta, hogy rövid előadás után válaszol a résztvevők kérdéseire.

Szilágyiné dr. Szemkeő Judit szerint a közoktatási törvény módot ad a (halmozottan) hátrányos helyzetű, beilleszkedési zavarokkal küzdő fiatalok megkülönböztetett módon történő oktatására, képzésére, hiszen a tanulónak joga is, hogy adottságainak megfelelő nevelésben, oktatásban részesüljön.

Különleges hangsúlyt kapott Szilágyiné dr. Szemkeő Judit előadásában az, hogy a törvényben többször előforduló „más fogyatékos tanuló” megnevezés alatt többek között a hátrányos helyzetű tanulókat kell érteni. Ennek megfelelően, ami a törvényben a „más fogyatékos” tanulókra érvényes, az érvényes a hátrányos helyzetű tanulókra is. Ez pedig lehetővé teszi, hogy a hátrányos helyzetű tanulók adottságaiknak megfelelő nevelésben, oktatásban, képzésben részesüljenek. (Ennek lehetőségét biztosítja az is, hogy a törvény 3. számú melléklete szerint a beilleszkedési zavarokkal, tanulási nehézséggel, magatartási rendellenességgel küzdő tanulót az iskolai osztály átlaglétszámának számításánál kettő, a más fogyatékos tanulót pedig három tanulóként kell számításba venni.)

Nem biztos, hogy a NAT elkészülte után a hátrányos helyzetű tanulók szakképzésének a speciális szakiskolai rendszer lesz a kerete, de az biztos, hogy a hátrányos helyzetű tanulók szakmai oktatásra való előkészítését, szakmai képzését végző speciális szakiskolák programjai nem vesznek kárba, hanem beépülnek a 10 osztályos általános iskolai oktatás felső négy évfolyamának programjába.

Dr. Benedek András előadásában hangsúlyozta, hogy a szakképzési törvény állampolgári jogon biztosítja az első szakképesítés megszerzésének lehetőségét, függetlenül attól, hogy hátrányos helyzetű-e a fiatal vagy sem.

Ugyanakkor külön nevesíti a törvény, a hatályáról szóló fejezetében, a hátrányos helyzetű fiatalok képzését, megkülönböztetve azt más ifjúsági csoportok szakképzésétől.

A szakképzési törvény előkészítése során arra törekedtek a jogalkotók, hogy abban a szakképzés, mint a szociális integráció megvalósításának egyik eszköze, nyerjen megfogalmazást. Ilyen módon a hátrányos helyzetű fiatalok szakképzése egy sajátos adottságokkal rendelkező csoport szociális integrációjának sajátos módon való elősegítését jelenti.

A „sajátos mód” nem a vizsgakövetelményekre vonatkozik, hiszen az Országos Képzési Jegyzék (OKJ) elkészülte után azok egységesen vonatkoznak mindenkire, aki a szakképzést a képesítési rendszer egy adott szintjén elhagyja, hanem arra, hogy milyen feltételek teljesítése mellett léphet be valaki a szakképzésbe (lesznek például szakmák, amelyeket a 16. életév betöltése után befejezett általános iskolai végzettség nélkül is lehet kezdeni tanulni), illetve arra, hogy milyen lehet a szakképzettséghez vezető út.

Elsősorban az iskolarendszeren kívüli szakképzés során – az egyes intézmények által egyes ifjúsági csoportokra kidolgozott saját, egyedi program alapján – el lehet térni az iskolarendszerű képzésre megállapított időkeretektől, időarányoktól, magyarán az arra rászoruló fiatalok csoportja esetén – ésszerű határokon belül – hosszabb lehet a képzési idő, nagyobb lehet a gyakorlati foglalkozások aránya, mint az átlagos és megfelelő szociokulturális körülmények között élő tanulók esetében. (Mindezt egyébként az 1995-re tervezett új finanszírozás rendszer, a program- vagy feladatfinanszírozás is jelentősen segítheti.)

Dr. Madarász Sándor szerint az NSZI – az erre a célra létrejött tárcaközi bizottság munkája eredményeképpen – jelentősen hozzájárult a hátrányos helyzetű fiatalok szakmatanulásra való előkészítését, szakmai oktatását végző speciális szakiskolák programjainak kidolgozásához.

A közoktatási törvény és a szakképzési törvény hatálybalépése után azonban nincs értelme a speciális szakiskolai programok fejlesztésének, szélesítésének. Koncepciót kell váltani.

Az új koncepció alapelve; hogy a hátrányos helyzetű fiatalok szakképzése nem piacosiítható. Számukra külön foglalkoztatáspolitikai koncepciót kell kialakítani, és külön finanszírozást kell biztosítani. Ez a demokratikus állam kötelezettsége.

A szakképzés négy szektora (az iskolarendszerű képzés; az átképzés, továbbképzés; a gazdasági szervezetek által végzett profitorientált szakképzés; a karitatív jellegű szakképzés) közül az utolsó szektor vállalhatja a hátrányos helyzetű fiatalok képzését.

A konferencia délutáni programjában Anne Jaquier beszélt a családon belüli megromlott kapcsolatokat és kommunikációt helyreállítani, a szülők nevelési gondjait csökkenteni igyekvő AEMO nevű szervezet (AEMO: action educative en milieu ouvert = nevelő tevékenység nyitott környezetben) munkájáról. Tevékenységüket leginkább a mi családgondozóinkéhoz lehet hasonlítani. Kompetenciájuk 0-tól 20 éves korig, a gyermek születése előtti időktől a hivatalos nagykorúságig terjed. A család otthonában végzett, főként beszélgetésekből és mintanyújtásból álló tevékenységgel a súlyosabb beavatkozást – az állami gondoskodásba vételt – igyekeznek megelőzni, ezért csak olyan eseteket vállalnak, melyekben – alapos információszerzés után – lehetőséget látnak a maximum 2 éves beavatkozás sikerére. Az erre vonatkozó döntést az AEMO teljes kollektívája – 7 nevelő, 1 könyvelő és az igazgató – hozza, demokratikus szavazással. A szó szoros értelmében vett

családgondozói munka megkezdése előtt az AEMQ szerződést köt minden érintett féllel – a családdal, a nevelő és a munkába bevont „külsős” szakemberekkel (orvos, pszichológus stb.) –, melyben meghatározzák a beavatkozás célját, módját, a szakemberek szerepét és a köztük lévő hierarchiát.

Az AEMO teljes csoportja hetente egyszer kollokviumra ül össze, ahol közösen megbeszélik a nehezebb eseteket.

Nagy segítséget, pszichés megerősítést kapnak a nevelők a heti egyszeri, családterapeuta által vezetett szupervízió alkalmával is.

Az AEMO tevékenységének alapelvei:

Feltétlen hit a szülők kompetenciájában gyermekük nevelésével kapcsolatban.

A sikerhez elengedhetetlen a család minden tagjának akarata és aktív közreműködése.

A család diszfunkcionalitásának okait sosem szabad egy személynek tulajdonítani, hanem mindig a családot, mint egységet kell vizsgálni.

A családgondozó tevékenység során sosem a nevelő az aktív szereplő, hanem maga a család. A nevelő csak kontextust teremt a családtagok kommunikációjához.

Olyan tevékenységet vált ki belőlük, amely végső soron a család funkciójának helyreállításához vezet.

Egy nevelő egyszerre legfeljebb 15-25 esettel foglalkozhat igazán intenzíven.

Kommunikáció és autonómia volt a két kulcsszava Philippe Jaquier egyik előadásának, melyben a 10 lánynak (15-20 évesek) átmenetileg – maximum 5 évig – otthont nyújtó lausannei Foyer Les Mayoresses-ben folyó nevelőtevékenységről számolt be.

A folyamatos, sokoldalú kommunikáció elsődleges formái – a Foyer-ben éppúgy, mint egy családban – a hétköznapi tevékenységek (főzés, mosás, fűnyírás) során tapasztalható spontán megnyilvánulások.

Hogy a lányoknak ezek az őszinte, megismételhetetlen megnyilatkozásai ne sikkadjanak el a – nevelői érzékenységgel nem mindig felvértezett – technikai személyzet felkészületlenségén, a Mayoresses egyik alapelve, hogy az otthonban csak az öt nevelő dolgozhat, akik – éjjel-nappali ügyeleti rendszerben – az összes házkörűli tevékenységet elvégzik. Ilyenkor – bevásárlás, mosás vagy takarítás közben – a lányok kedvük szerint csatlakozhatnak hozzájuk, akár segíteni, akár csak beszélgetni.

Fontos szerepe van emellett a komoly, négy szemközti beszélgetéseknek éppúgy, mint a nevelői munka évi egyszeri kiértékelésének, amikor a lányok és nevelőik megvonják éves munkájuk mérlegét. A nevelők egymás közt is megbeszélik a lányokhoz fűződő kapcsolataikat, szimpátiájukat. Havonta egyszer szupervízióon vesznek részt.

A másik kulcsszó, az autonómia, a Mayoresses-ben folyó nevelés végcélját jelöli. Azt, hogy az onnan kikerülő lányok szakmailag, érzelmileg és tudatilag autonóm személyiségekként tudjanak élni, dolgozni. A nevelők igyekeznek megtanítani őket arra, hogy szervezzék meg „külső” életüket, hogyan oldhatják meg önállóan problémáikat, de helyettük csak végszükség esetén lépnek fel. Szabadidős programokat sem szerveznek nekik, viszont biztatják őket a családi kapcsolatok ápolására, baráti körök kialakítására, és bármikor szívesen látják a lányoknak fontos embereket az otthonban a közös étkezéseknél vagy beszélgetésre.

A külvilág felé orientál az otthon nyári kényszerű zárva tartása, amikor a lányok rákényszerülnek életük önálló megszervezésére, külső kapcsolataik számbavételére.

A Lausanne melletti Pestalozzi Iskola személyre szabott komplex oktató-nevelő programjairól beszélt másik előadásában Philippe Jaquier. Ebbe a 60 fős intézetbe 7-20 éves fiatalok járnak (szükség esetén bent is laknak), akik súlyos családi vagy viselkedési problémáik miatt az iskolai munkába is komoly hátrányba kerültek társaikkal szemben. Az ő

részükre iskolarendszeren kívüli felzárkóztató, pályaorientációs és szakmai alapismereteket nyújtó foglalkozások vannak, amelyek elvégzése esetén – sikeres vizsgák után – visszacsatlakozhatnak az iskolarendszerbe. A foglalkozásokon és az egyéb (pl. sport vagy művészeti tevékenységeken) való részvételről a fiatal és nevelője közös megegyezéssel dönt.

A Pestalozzi Iskola egyik specialitása, a nevelői munka legkomolyabb segítője az Arno Stern, Párizsban élő nevelő által kidolgozott művészeti nevelés. A Stern-rendszerű festészeti, zenei és agyagozó műhelyekben a gyerekek a szigorú technikai szabályok betartásáért a szabad önkifejezés lehetőségét és a biztos sikerélményt kapják cserébe. Megfigyelhető, hogy amilyen mértékben elfogadják a műterem ésszerű rendjét, és alkotásaik egyre felszabadultabbá válnak, olyan mértékben lesznek a gyerekek a műterem falain kívül is kiegyensúlyozottabbak, könnyebben kezelhetők.

A Pestalozzi Iskola 20 éves tapasztalatai arra indították a Habilitas Szolgálat Alapítványt, hogy segítse elő ennek a kreatív nevelési módszernek a hazai bevezetését.

Szántó Tamás és Dettre Erzsébet

KAPASZKODÓ

ötödik éve létezik ez az önsegítő lap, csak öt éve, hogy az értelmi fogyatékos gyermeket/eket nevelő szülőknek és pedagógusoknak alkalma nyílik egy meglehetősen szűk körű nyilvánosság, a hasonló gondokkal küszködők előtt kifejtteni elképzeléseiket és közreadni tapasztalataikat. A lapszámokból megdöbbenő kép bontakozik ki arról, mennyire magára hagyta társadalmunk a fogyatékos embert s mindazokat, akik nevelésükkel, oktatásukkal és gondozásukkal foglalkoznak. Milyen paradox helyzet, milyen szomorú, hogy az ilyen családok többsége kény-szerúségből, vagy rosszul értelmezett szegényérzetből bezárkózik. Kevés érintett szülő képes arra, hogy mindennapos gondjai közepette még harcoljon is az őt megillető jogokért és „kedvezményekért” (pl. ápolási díj, utazási kedvezmények, egyéb juttatások). Éppen ezért olyan fontos, hogy a hatékonyan működő érdekvédelmi szervezetek és lapok támogassák azokat, akikre a fogyatékosok nevelésének, felvigyázásának feladata hárul. Hiszen segíteni ezerféleképpen lehetne, sokszor pénz sem kell hozzá, csak annyi, hogy az „illetékesek” tudjanak a problémáról. Minderre számtalan példát hozhatnék abból az anyagból, amit a Kapaszkodó a szülők és szakemberek III. országos fórumán elhangzottakból közzétett. Sajnálatos, hogy az érintett és meghívott főhatóságok, minisztériumok és önkormányzatok részéről az elvárhatónál jóval kisebb érdeklődés nyilvánult meg a rendezvény iránt. Pedig megtudhatták volna a lapban is közölt hozzászólásokból, milyen óriási az igény az értelmi fogyatékosok fogadására alkalmas napközi otthonok iránt. A szülők többsége nem akar értelmi fogyatékos gyermekétől megszabadulni, és már zsenge korában speciális nevelőotthonba adni, csupán arra tart igényt, hogy értelmes foglalkoztatása és társasága legyen, s ne kelljen őt élete első éveitől kezdve négy fal között tartani. Az ideális az volna, ha a gyermek és a szülő érdekeinek együttes mérlegelése után mindenütt választani lehetne a (nyugaton már bevált) kisközösségeken alapuló bentlakásos otthonok és a napközi otthonok között. A civil társadalom hathatós, tapintatos és együttérző segítsége nem késhet, hiszen szörnyű látni, tapasztalni, hogy milyen körülmények között foglalkoznak a 18. életévüket betöltött értelmi fogyatékosokkal.

A Kapaszkodó munkatársai igyekeznek mindazokat a jogszabályokat és lehetőségeket ismertetni, melyek az értelmi fogyatékosokat nevelőket érinthetik, kísérleteznek a szülői tapasztalatok közreadásával is. Elsőként egy pályázatra érkezett művet kell említenem: egy szülő részletes és őszinte leírását arról, hogyan lehet fogyatékos és egészséges testvéreket együtt nevelni. A lapban közölt apróhirdetésekből az is kiderül, hogy a szülőket foglalkoztatja sérült gyermekeik jövője, a párkapcsolatok, a szexuális élet esélye.

Agyonhallgatott problémákról ad hírt a Kapaszkodó. Ez a mindannyiunk számára fontos és informatív lap az alábbi címen rendelhető meg: ÉFOÉSZ Elnöksége, 1051 Budapest, Október 6. utca 22.

(r)

„A szülők ettek éretlen gyümölcsöt, és a gyermekeknek vásott el a foguk”

Az 1948. május 14-én megszületett Izrael állam egyik legfontosabb társadalom-integráló tényezője az intézményesített gyermekvédelem. E gyermekközpontú társadalomban aki-fejezés mást, többet jelent annál, mint amit mi értünk alatta, s ők a gyermekvédelem helyett az intézményi nevelés fogalmát használják inkább. Ide tartozik az új emigráns gyermekek, fiatalok befogadását és integrálását végző, alapításának 60. évfordulóját ünneplő Youth Aliyah iskoláival és internátusaival, az úgynevezett állami gyermekvédelem, mely szerkezetében és ellátási formáit tekintve is legjobban hasonlítható a hazai rendszerhez, valamint a különböző magán- és alapítványi intézmények sora.

Izraelben 50.000 gyermek él intézetekben. Szakemberek szerint a cél az, hogy a társadalom pereméről a társadalom közepére vezessék őket. Ugyanúgy vonatkozik ez az újonnan bevándoroltakra, mint a különböző okokból diszfunkcionálissá váló családok gyermekeire. A „célcsoporttól” függően azonban más-más megoldási módokat kínálnak számukra.

Az intézetekben nevelkedő gyermekek havi ellátása (iskoláztatásukat is beleértve) 500-1000 dollárba kerül. A családok anyagi helyzetétől függően a költségek megoszlanak a szülők és a fenntartók (minisztériumok, alapítványok) között. Az állam valamennyi intézménytípus finanszírozásához hozzájárul. Ez az összeg magas – mondják izraeli kollégáink –, de a gazdaságossági szempontok nem játszhatnak szerepet: a gyermeknek abban az ellátásban kell részesülnie, amire szüksége van! A Youth Aliyah iskoláiban és internátusaiban a nálunk olyannyira lejáratos közösségi - nevelés a legfontosabb pedagógiai elv. „Nemcsak új hazát, új népet is kell építeni” – vallják az izraeliek, s ennek szellemében a kortárs csoportok, közösségek identitás-formáló hatására építve nevelik egy nagyobb közösség tagjává a serdülőkorú bevándorlót. Annak aki valamennyire ismeri Izrael elmúlt évtizedeit, nem meglepő, hogy a fiatalokat a katonaságra szocializálják, amely nem kis próbatétel a 17-18 évesek számára.

A hajdani magyar gyermekvárosok méreteihez képest is hatalmas ifjúsági falvakban a közösségi nevelés mellett láthatóan ugyanolyan fontos, hogy minden gyermek oktatás-nevelése, egyéni képességeihez személyiségállapotához igazodjon. Ennek megfelelően folyik a több éves tudásbeli lemaradással intézetbe kerülők egyéni felzárkóztatása, csakúgy, mint például az Etiópiából érkező, teljesen eltérő kultúrájú gyermekek integrálása, akiknek nemcsak a nyelvet kell megtanulniuk, hanem évszázadokat kell néhány hónap, 1-2 év alatt átugorniuk.

A Youth Aliyah intézményeiben zömében 1-2-14 év körüli gyermekek vannak, s 6 év alattiakkal nem is foglalkoznak. Azt vallják, hogy a kicsiknek családban kell nevelkedniük, és ennek megfelelően a nevelési elv is más. A Szociális Minisztérium a hagyományos gyermekotthonok mellett a hazai család-, lakásotthonokhoz hasonló, azt részben a hivatásos nevelőszülői rendszerrel ötvöző csoportokban helyezi el az állami gondoskodásba vett 14 év alatti gyermekeket. Ezek a „családok”, kis csoportok, koedukáltak, a különböző korú gyermekek együtt nevelkednek. Kapcsolatot tartanak a vérszerinti családokkal, s amint lehet haza kerülnek.

Napjainkban új helyzet elé állítja az izraeli társadalmat az orosz bevándorlási hullám. A gyermekvédelem szakemberei, az intézmények, olyan, eddig tömegesnek nem mondható deviancia-jelenségekkel találják magukat szembe, mint pl. az alkoholizmus az apa nélküli csonka családok jelentős a száma, a fiatalok bűnözés. A Youth Aliyah intézményeiben,

kibucokban, kiemelkedően magas az orosz bevándorló fiatalok száma. (Re)szocializációjuk kemény próbatétel a velük foglalkozó felnőtteknek és kortárs-csoportoknak egyaránt.

Végezetül az olvasó számára nyilván maradtak nyitott kérdések, hiszen nem is törekedhettem arra, hogy az izraeli gyermekvédelem teljes keresztmetszetét bemutassam. Közvetlenül hasznosítható tapasztalatokat is nehéz lenne átadni, inkább gondolatokat szerettem volna ébreszteni. Úgy vélem, számunkra a fő tanulsága ennek a szakmai tapasztalatcserének, hogy merjünk többféle nevelési elvet vállalni, s ennek megfelelő gyakorlatot folytatni. Lássuk be, nincsenek egyedül üdvözítő megoldások, amelyekbe belegyömöszölhetjük a gyermekeket.

A tapasztalatokért, az élményekért, lelkünk gazdagodásáért köszönet a FICE-nek, és mindenekelőtt az izraeli kollégáknak.

Ihász Márta

Az ifjúság mindig „hálás téma” Nemzetközi nyári egyetem Salgótarjában

Ha egy kulturális rendezvénynek közei két évtizedes hagyományai vannak, ha túlélte a rendszerváltozás megrázkódtatásait, akkor érdemes mindenekelőtt azt vizsgálni, hogy mivel magyarázható folytonossága

A salgótarjáni ifjúsági nyári egyetem esetében az alábbi tényezők említendők az okok élén. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Nógrád Megyei Egyesülete presztízskérdésként kezeli, hogy az általa 1975-ben létrehozott nyári egyetemet évről-évre megrendezze. Ez a program ugyanis szervesen beleillik abba a tradicionális ismeretterjesztésbe, amelyet a szervezet elődje a másfél évszázaddal ezelőtti alapításkor felvállalt. S ha a TIT manapság – gyakorlatilag önfenntartó lévén – rá is kényszerül eredeti céljaitól idegen tevékenységre, a kultúráközvetítés számos klasszikus formáját tovább élte a megváltozott körülmények között is.

A nyári egyetem megrendezése Salgótarján városnak is érdeke, hisz azon túl, hogy kulturális életét gazdagítja, ennek révén kapcsolódhat az ország szellemi vérkeringéséhez, megmutathatja értékeit, ápolhatja, bővítheti nemzetközi kapcsolatait.

Valószínű azonban, hogy a helyi szervek minden igyekezete hiábavalónak bizonyult volna már az évek során, ha az induláskor nem sikerül közérdeklődésre, más szervek – főként a korábbi Állami Ifjúsági Hivatal, jelenleg a Miniszterelnöki Hivatal Ifjúsági Koordinációs Titkársága–támogatására mindig számot tartó témát választani. Az ifjúság helyzete ilyenek bizonyult, különösen, hogy évenként más és más összefüggései kerültek előtérbe.

1975-ben meglehetősen általános címmel –Az ifjú nemzedék és a társadalom.– indult útjára a salgótarjáni nyári egyetem. A következő években a tematika jól-rosszul specializálódott. Kétségkívül jócskán adódtak–s ezek „tipikus korabeli magyar témák” (pl. 1976-ban a munkásifjúság kérdésköre, 1981-ben a Tízéves az ifjúsági törvény című program). Más esetekben viszont éppen a mindenkor és mindenhol érvényes „szerencsés” témaválasztással (pl. szenvedélybetegségek, család, emberi jogok) sikerült az érdeklődést a határokon kívül is felkelteni.

A több mint másfél évtized tapasztalata – s ez aligha a salgótarjáni kurzus sajátossága –, hogy bármilyen konkrét kérdés köré szerveződött is a nyári egyetem, az előadások, a viták, a konzultációk során az ifjúság mindenfajta problémája felvetődött. Sőt, gyakran az úgynevezett „nagypolitika”különböző vetületei is terítékre kerültek – nem ritkán nonkomfort módon –annak ellenére, hogy az eredeti szándék a szakmai megközelítésekre helyezte a hangsúlyt.

Az előadói pulpitusról eredeti, magvas gondolatok, „első kézből” származó információk sokasága hangzott el, a politikai, diplomáciai, tudományos, művészeti élet számos ismert alakja, szaktekintélye lépett a hallgatóság elé. Jó néhány magas méltóságú külföldi előadó is megfordult Salgótarjában.

A nyári egyetemen részt vett hallgatók száma az indulás évtizedében 60-80 körül mozgott, a nyolcvanas években túllépte a százat (a csúcspont 1987-ben a szenvedélybetegségek témakörnél volt: 260!), majd a kilencvenes években ismét száz alá került. Összesen, mintegy kétezer beiratkozott hallgatója volt ekkor az ifjúsági kurzusnak. Zömük más megyéből, a fővárosból érkezett. Nagy százalékuk humán értelmiségi – iskolában, pályaválasztásban, gyermekvédelemben, ifjúsági szervezetekben dolgozó pedagógus, valamint népművelő, jogász, újságíró – volt, de elég sokan képviselték az üzemet, a fegyveres erőket is. A hallgatók közül többen évről-évre visszalátogattak Salgótarjánba. Egy-egy – főként a

megnyitó –előadás kapcsán a helyi és környékbeli érdeklődőkkel megsokszorozódott a beírt létszám.

Külföldi hallgatók húsz országból félezres nagyságrendben – az összlétszám mintegy huszonöt százalékában –vettek részt a nyári egyetemen. A volt európai szocialista országok többségéből, Nyugatról, Angliától, Ausztrián, Dánián, Dél-Koreán, Iránon, Finn-, Francia-, Görög-, Olasz-és Svédországon, Portugálián, Svájcra át az USA-ig, Afrikáig érkeztek vendégek. Az utóbbi években növekvő számban képviselték magukat a határokon túli – erdélyi, felvidéki, kárpátaljai – magyarok is.

A fakultatív szabadidős programok keretében a hallgatók megismerkedhettek a salgótarjáni üzemekkel, intézményekkel, Nógrád megye számos történelmi, néprajzi emlékével, idegenforgalmi látványosságával, de voltak kirándulások Budapestre, a Dunakanyarba, Egerbe, a Mátrába, sőt a környékbeli szlovák városokba, a Magas-Tátrába is. A kiegészítő programok, a fiatalos kedvű összejövetelek –vetélkedők, tábortüzek, ismerkedési és búcsúestek, táncházak, folklórműsorok, diszkók – nem kis mértékben járultak hozzá az évenkénti találkozók kellemes hangulatához, sikeréhez. Jól szolgálták az emberi, baráti kapcsolatok kialakítását, erősítését.

Az idén a nyári egyetem-témája szerint – azt vizsgálta, hogy a fiatalságnak milyen kibontakozási lehetőségei vannak a megváltozott Európában. A jól hangzó, vonzó tematikának megfelelő volt az érdeklődés is: tizenöt országból közel nyolcvan hallgató vett részt az együttes programban. A külföldiek mintegy 50 %-os aránya ezúttal a duplája volt az átlagnak.

Bár az előadók között kevesebb volt az ún. „nagy név”, a színvonal jónak ítélnélhető. Az előadások – akarva-akaratlanul – azt sugallták, hogy Magyarországon az ifjúság erősen politikai színezetű téma. Ezt tették szóvá a külföldiek, amikor sokallták a programban a történelemkönyv-ízű, elméleti igényű eszmefuttatásokat.

Mindenesetre a problémák felvetése során a hazai hallgatókban megerősödött, a messzebről jöttékben pedig tudatosodott, hogy a rendszerváltás folyamatában, a társadalmi, politikai feltételek megváltozásával Magyarországon nem javult a fiatalok helyzete, sőt, több vonatkozásban még romlott is. Most még deklaráltan sincs ifjúságpolitika, nincs igazi gazdája e területnek, annak ellenére, hogy sok szervezet foglalkozik ifjúsági kérdésekkel. E tevékenység összehangolatlan, elvész a felelősség. Pedig – s ezt nem győzték hangoztatni a hallgatók – ha egy ország az ifjúság érdekeivel nem foglalkozik érdemben, akkor a jövőt hanyagolja el.

Nyilvánvaló, hogy a gazdaság instabilitása rányomja bélyegét az ifjúság helyzetére is, de a nyári egyetemen az is egyértelművé vált, hogy a meglévő pénzeket okosabban, célszerűbben lehetne szétosztani, felhasználni.

A program egésze inkább a tények feltárásában, a meglehetősen nyomasztó helyzet diagnosztizálásában jeleskedett, az eredeti célhoz képest azonban a vártnál kevesebb szó esett a fiatalok reális kitörési esélyeiről, a jelen, s a holnap konkrét tennivalóiról.

Természetesen az 1993-as program – csakúgy mint bármelyik korábbi – azt nem vállalhatta fel, hogy megoldja az ifjúság felhalmozódott oktatási, művelődési, munkaerő-piaci, szociális, stb. gondjait, problémáit, hogy direkt hatást gyakoroljon a kormányzat ifjúságpolitikájára (még ha lenne is ilyen). A figyelemfelkeltésre, a résztvevők gondolkodásának formálására, a tapasztalatcserére azonban joggal tartott igényt. Öröndetes volt, hogy a nézetek példamutatóan kulturált, toleráns eszmecserében ütköztek egymással. A hallgatók nem véletlenül igényeltek (volna) kevesebb, rövidebb előadást és több vitaalkalmat.

Az idei nyári egyetem fontos tanulsága, hogy a külföldiek jó része meghatározott kapcsolat felvételi szándékkal érkezett Salgótarjánba. Folyamatos, rendszeres együttműködést szeretnének a TTT-tel, az ifjúságot képviselő szervezetekkel.

Paradox, de a salgótarjáni ifjúsági fórum jövőjének a zálogát éppen a problémák megoldatlansága jelenti. Ugyanis a társadalmi, politikai változásokkal nemcsak hogy nem járt automatikusan együtt az ifjúság helyzetének a jobbra fordulása, hanem új kihívásokkal (munkanélküliség, skinhead-mozgalom, szekták, rasszizmus stb.) is szembe kell nézni. Ezek mindegyike fajsúlyos témát szolgáltatathat éveken át a nyári egyetem számára.

Dr. Csongrády Béla

Nevelőotthonok Nemzetközi Sporttalálkozója Tatai Edzőtábor, 1993.

Nemzetközi sporttalálkozó helyszíne volt szeptember 20-án a Tatai Edzőtábor, ahol cseh, szlovák és magyar nevelőotthonos gyermekek mérték össze erejüket, tudásukat. Magyar részről Komárom, Miskolc, Hatvan, Fót, Ikervár és Sopron küldött versenyzőket.

Az UNESCO támogatásával 1948-ban megalapították a FICE-t, a nevelőotthoni nevelés nemzetközi szakmai szervezetét. A 21 ország nemzeti szervezeteit összefogó szövetség nem kormányzati szervezatként tagja az UNESCO-nak és az UNICEF-nek. Magyarországon 1989-ben alakult meg a FICE Magyarországi Egyesülete, így lehetőségünk nyílt arra, hogy – nemzetközi szinten is – hazánk bekapcsolódjék a haladó törekvések megvalósításába.

Ilyen történelmi előzmények után kerülhetett sor 1993. szeptember 20-án a nemzetközi sporttalálkozó megrendezésére, amelynek szervezője és lebonyolítója a Komáromi Gyermekváros volt. Egy egészen új kezdeményezésről van szó, hiszen Európa ezen régiójában az elmúlt évben rendezték meg először a Nevelőotthonok Nemzetközi Sporttalálkozóját, amelynek vendéglátó házigazdája a Szlovák Köztársaság volt. Az előzetes megállapodások alapján a magyar félnek jutott az a megtisztelő feladat, hogy idén a Nevelőotthonok II. Nemzetközi Sporttalálkozóját megszervezze.

A helyszín a Tatai Edzőtábor, méltó módon kifejezte a sporttalálkozó rangját. Külön köszönet illeti Reining István urat, az intézmény igazgatóját, aki baráti segítséggel működött közre a találkozó sikeréért.

Az ünnepélyes megnyitón részt vettek a cseh és szlovák nemzeti szervezetek alelnökei, a Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzati Hivatal vezetői, a megyei társintézmények igazgatói, valamint Tata város Polgármesteri Hivatalának képviselője. A sportoló fiatalokat és megjelent vendégeket Rudolf Tibor úr, Komárom-Esztergom megye főjegyzője köszöntötte.

Petrin László

Szakmai konferencia Miskolcon

A FICE Magyarországi Egyesülete és a Miskolci Gyermekváros szervezésében 1993. október 11. és 14. között került sor a III. miskolci szakmai konferencia megrendezésére. Immáron három évre tekint tehát vissza ez a hagyományosnak is nevezhető szakmai együttműködés, melyet valamikor a bochumi egyetemen oktató Burchhardt professzor indított útjára. Célja a két ország nevelési intézményeinek és rendszereinek kölcsönös megismertetése és megvitatása volt. Burchhardt professzor halálával úgy tűnt, megszakad e hagyomány, de szerencsére több külföldi szakember is vállalkozott a folytatásra. Így látogatott már másodszor hozzánk a München melletti Waldwinkel-i „Don Bosco” Mozgássérülteket Foglalkoztató Intézet vezetője, Péter Hans Schoch és a müncheni „Hechscher” Klinika pszichológusa, Ágnes Kiermaier, akik egyébként vezetőségi tagjai a Német Gyógypedagógusok Egyesületének is. Hans Schoch pedig az Egyesület elnöke.

A FICE Magyarországi Egyesülete elnökének megnyitó szavait követően Hans Schoch a németországi gyermek- és ifjúságvédelmi rendszert ismertette, majd a gyermek- és ifjúságvédelem Németországban alkalmazott sajátos formáiról tájékoztatta Kiermaier asszony a hallgatóságot

A délutáni konzultáción a résztvevők kérdéseire adott válaszokból kiderült, hogy Németországban amennyire csak lehet, kerülik a hagyományos büntetést, így az apróbb bűncselekményt elkövetett fiatalok a fiatalkorúak bírósága nevelőotthonba utalja, mint ahogy az előzetes letartóztatás idejét is ott töltik a büntetésüket várók. Csak súlyosabb esetekben (pl. élet elleni bűntett) ítéli a bíróság a bűnelkövetőt fiatalkorúak börtönében letöltendő büntetésre.

Érdekes a németországi nevelőotthonba utalás gyakorlata is, hiszen az esetek többségében a fiatal szüleivel együtt keresi fel az Ifjúsági Hivatalnak a számára kijelölt intézményét, s ha az nem felel meg valamilyen okból, választhat másikat. A választás a fiatalnak törvénybe foglalt joga.

Az elmúlt húsz-harminc év során Németországban is nagy vita alakult ki a nevelőotthonok és a nevelőszülők körül, minek eredményeképpen a nevelőotthonok többségét meg akarták szüntetni, s a gyerekeket nevelőszülőknél kívánták elhelyezni. A tapasztalatok azonban azt mutatták, hogy sokkal több az olyan gyerek, akinek kihelyezése nem könnyű, így a kombinált formák és a kis, családias terápiás otthonok kerültek többségbe. Fenntartásukat sokszor az egyházak, vagy non-profit szervezetek vállalják. Nagyon sok nevelőszülőből került vissza az otthonba gyerek, ami főleg a felkészítés és előrelátás hiányát jelezte. Kiderült, hogy a nevelőotthonokra tehát szükség van, de jóval kisebb befogadóképességűekre és specializáltakra. A nevelőszülőnél történő elhelyezés lényegesen olcsóbb, így ez is emellett az elhelyezési forma mellett szól. Kialakultak a különböző esetekre specializálódott nevelőszülők is.

Nevelőszülői képzés egyébként nem folyik Németországban, ezeket a vállalkozó szellemű családokat vagy az ifjúsági hivatalok, vagy a nevelő-otthonok keresik meg munkájukat, pedig a szövetségi minisztérium keretében dolgozó szakfelügyelők ellenőrzik. Különleges képesítéssel nem kell rendelkezniük, kivéve, ha egy rendkívül nehezen nevelhető fiatal helyezni el ott, ilyenkor az egyik fél pedagógusi bizonyítványt kell, hogy felmutasson.

A háromnapos konferencia második napján a németországi nevelési és képzési szisztémákat ismerhettük meg, közelebből az iskolai és az iskolán kívüli szakképzést, az utolsó napnak pedig az ifjúság és a fogyatékosok védelme és segítése München városában volt a témája.

Székely Ágnes

GYERMEKVÉDELEM–NEVELŐKÖZÖSSÉGEK FICE kiadványok, Budapest

A tervek szerint évente kétszer fog megjelenni a FICE magyarországi egyesületének folyóirata, amely a gyermekvédelem intézményeiben élő gyermekek és a területen dolgozó szakemberek érdekeit kívánja képviselni. A periodika félig-meddig utódja az 1982-1992 között megjelenő „Gyermek-és Ifjúságvédelemének. Nevelőotthoni közösségek helyett nevelőközösségek – a névváltozás az érdeklődési kör bővülését jelzi, írják a szerkesztők a beköszöntőben.

Dr. Lévai Miklós: A gyermekek jogai és szociális helyzetük Magyarországon című cikkében arról ír, hogy mennyiben változott a gyermekek és a gyermekvédelem helyzete a rendszerváltás előtti időszakhoz képest.

Dr. Kozéki Béla írása a nevelési éthoszról a lap legérdekesebb, leggondolatébresztőbb írásai közé tartozik. Nevelési problémáink gyökerét az országos méretű eszménynélküliségben, az egységes nevelési éthosz hiányában látja, mely társadalmunk tényleges, gyakorlatban megtapasztalható nevelési közömbösségben nyilvánul meg. A szerző a magyar játszóterekre hivatkozik, s bizony valamennyien napestig sorolhatnánk az elrettentő példák sokaságát, az iskolák, óvodák és egyéb oktatási intézmények fantáziátlan és koncepciótlan kialakítását, vagy a gyermekeknek készült bútorok silányságát, a múzeumok gyermekellenességét. Figyelemre méltó Kozéki Bélának az igénytelenségünk veszélyeire figyelmeztető gondolata, hiszen lehet ugyan, hogy vannak kivételes gyerekek, akik agybutító videózás és szemétdombszerű játszóterek ellenére is értékes, sokoldalú személyiséggé fejlődnek, de megjegyoznénk, hogy ez semmiképpen sem általánosítható.

(renáta)

Esettanulmány

Ilona végre megtalálta otthonát

Ilona 1988. óta van a kecskeméti családsegítő gondozásában. Én 1990. decemberében találkoztam vele, amikor a családsegítőhöz kerültem dolgozni. Pedagógus vagyok, s mivel Ilonának elsősorban gyermeknevelési, életvezetési problémái vannak, hozzám irányították.

Ilonáról a teljes kép csak hosszú idő múltán alakult ki bennem, bár anamnézisének még az első találkozásunk előtt áttanulmányoztam.

A feljegyzésekből röviden elsősorban az tűnt ki, hogy Ilona anyagi támogatást is kapott a gyámhatóságtól, majd a családsegítőtől – albérleti hozzájárulás, bevásárlások stb. formájában.

„Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne” – írja Tamási Áron. Ilona igazán kereste az otthonát.

Hét gyermekes parasztcsaládba született. Édesanyját korán elvesztette, édesapja nem törődött velük. Kisgyermekként rokonoknál voltak elhelyezve, később azonban intézetbe vitték őket. Fialat lányként visszakerült szülőfalujába.

Tapasztalatlansága, felkészületlensége az életre, egyik bajból a másikba sodorta.

Ilona szereteteire, biztonságra vágyott. De a férfikkal való kapcsolatai csalódást okoztak, mert tudatlanságát használták ki. Öt gyermeke négy apától van, s ezért-könnyen kimondják róla a többszörös előítéletet is tartalmazó véleményt.

Ő mindenkiben a biztonságot nyújtó férfit kereste, de ezek a kapcsolatok csak felszínesek voltak, sajnos majdnem mindig teherbeeséssel végződtek. (Teherbeesésén nem csodálkozom, hiszen magasan kvalifikált családokban is tabuként kezelik a szexualitással összefüggő témákat. Ilona állami gondozott volt: ugyan ki készítette volna fel erre!?)

Albérletből albérletbe vándorolt.

1987-ben került Kecskemétre három gyermekével.

Egyik lánya nevelőszülőkhöz került. Két kislánya átmenetileg intézetbe volt elhelyezve, lakáskörülményei miatt. Kezdetben Ilona nem tudott elhelyezkedni, mert terhes lett attól a férfitől, aki befogadta lakásába lányaival együtt. A családsegítő segített állást találni, és ez a munkaviszony a szülésig tartott.

Az újszülött fiúgyermekét oda sem adták, egyenesen állami gondozásba került.

1991. februárjában megszülte ötödik gyermekét, ugyanettől az apától. Ezzel szinte egyidőben a gyámhatóság segítségével hozzájutott egy két szoba összkomfortos bérlakáshoz.

Ötödik gyermekét (Mónikát) sem adták haza, mert a védőnő az előző albérleti körülményeit írta le a gyámhatósághoz elküldött környezettanulmányában. A szülés után Ilona lassan berendezkedett a lakásban.

Első találkozásunk a családsegítőben történt. Anyagi problémával jelentkezett. A bemutatkozás után bementünk az interjú szobába. Ilona törekény alkatú, tekintete kérdő vagy inkább kétségbeesett. Melinda nevű gyermeke is vele volt. Ilona tele volt feszültséggel, személyiségére a félelem, a visszahúzóds a jellemző. A róla szerzett előzetes információk alapján számítottam erre. Hellyel kínáltam őket. A feszültség oldásaként megdicsértem a kislány ruháját, érdeklődtem a hogyanlétük iránt. Szemét lesütve, halkan válaszolt.

Anyagi problémája az volt, hogy a 400 forintos villanyszámláját nem tudja kifizetni. Ebben segitettem neki. Közben érdeklődtem hogyan várja a babáját, megvannak-e már a legszükségesebb holmik az újszülött fogadására? „Már csak a cumisüveg hiányzik” – mondta szerényen.

A szülésig hátralevő időben még többször felkeresett, én is meglátogattam néhányszor otthonában. Terhességét gond nélkül viselte. A védőnővel azonban nem sikerült találkoznom ezidő alatt. Csak telefonon közölte, hogy nem javasolja Ilonának hazaadni a babát.

Érvek, ellenérvek. Az eredmény változatlan: a születendő gyermek állami gondozásba fog kerülni.

A szüléssel szinte egyidőben kapta meg Ilona a lakáskiutalást. S mivel a körülményein lényegesen változtatott ez a tény, nagyon óvatosan kértem a gyámhatóságot, hogy engedjék haza Ilona csecsemőjét. Mervé elzárkózás volt a válasz, még csak meg sem indokolták, annak ellenére, hogy felajánlottam a maximális segítségemet – ha kell, hetente többször is meglátogatom – a kezdeti időszakra is és a későbbiekben is. Sajnos ez sem vezetett eredményre.

Közben Ilona beköltözött a bérlakásába. Örömet nem tudta tagadni, de csak kérdésekre mondta el érzéseit. Titkon remélte, hogy a gyermekét nemsokára itthon láthatja. Ebben az időszakban is gyakran találkoztunk. Kezdeti szorongása lassan oldódott, megkeresett az ügyeleti időmben. Már sokkal bátrabban fejezte ki magát, sokat beszélt. Mivel a gyámhatóság átmenetileg helyezte gondozásba a gyermekét, Ilonának bizonyítania kellett, hogy a megváltozott körülmények között helyt tud állni a gyermeknevelésben.

Meg kell jegyezni, hogy a hatóság ebben az időszakban sem volt túlzottan segítségére. A kijelölt hivatásos pártfogó 1 év alatt egyszer látogatta meg. Nagyobbik, 13 éves lánya kisegítő iskolába jár, csak hétfőgőn jön haza (ugyanabban a városban van az otthon és az iskola is), a gyámhatóság rendelte így.

Melinda 7 éves óvodás. Az óvónőjével felvettem a kapcsolatot. Nagyon sokszor és sokat beszéltem vele Ilonáról és a lányáról. Úgy érzem, hogy már annyira megismertem Ilonát, hogy képesnek tartottam a pici baba nevelésére is. Ebben a véleményemben megerősített Melinda óvónője, aki régebben ismerte Ilonát, mint én.

Ilona megkapta a határozatot, hogy gyermekét véglegesen intézetben helyezik el. Az írásos értesítést megelőzte egy beidézés a gyámhatóságra, ahol – nem túlzok – Ilonát szinte kényszerítően rábeszélve hozták meg a döntést. Ehhez néhány dolgot szeretnék megjegyezni:

A gyámhatóság a határozatának az indoklásában a védőnőnek azt a környezettanulmányát vette figyelembe, amely még az albréletben készült. A megváltozott pozitív körülményeket nem vették figyelembe. Tudomásuk volt arról, hogy Ilona a családsegítővel kapcsolatban van – hiszen ők küldték hozzánk – de a véleményünkre nem voltak kíváncsiak. Úgyszintén kihagyták a döntéshozatal előtt az óvónő véleményét, aki több éven keresztül naponta találkozott Ilonával és gyermekével. Látta a fejlődését, iskolaérettőségét megerősítette a Nevelési Tanácsadó véleménye is, miszerint Melinda, akit szintén Ilona nevel, iskolaérett lett!

Nagyon vissza kellett fognom magam, hogy indulataimat legyőzzem, de megnyugodni nem tudtam.

A csoporttal megbeszélve elhatároztam, hogy felvállalom a harcot, és az ÉDESANYJÁHOZ hozom gyermekét.

Az írásban kapott I. fokú határozatot megfellebbeztem Ilona nevében – tudták, hogy a levelet én írtam, és nem Ilona. A gyámhatóság reakciója a harag volt, hogy mit képzelek én?

Őket felülbírálni? Természetesen ezt nem szemembe mondták, de a tudomásomra jutott a reagálásuk.

Ekkor javasoltam, hogy próbáljunk összehozni egy „találkozót” az összes családgondozó, valamint a szociálpolitikai és gyámügyi csoport között.

A beszélgetés megtörtént, de a túske bennük maradt. Nem ez volt a célunk. Szerettük volna megértetni velük, hogy mi nem az ő munkájukat bíráljuk, hanem segíteni szeretnénk, és ebben a konkrét esetben is a gyermek érdekét tartottuk szem előtt.

Természetesen a bíróság másodfokon is helybenhagyta az elsőfokú döntést. Ez a döntés is a már meglévő „akták” alapján született. Sem újabb környezettanulmány, sem körültekintőbb vizsgálat, amely a gyermekjogait szolgálná, nem történt.

Ezeket a kegyetlen „akta-döntéseket” nagyon nehéz higgadtan elviselni. Tovább harcoltam, miközben kapcsolatunk Ilonával egyre értékesebb lett. Ilona nagyon pozitív irányba változott. Megismerkedett egy komoly fiatalemberrel, aki vállalta Ilonát és gyermekeit. Úgy tűnt, hogy ez a kapcsolat tartós lesz, ebben próbálok én is erősítem.

Fontos momentumnak tartom ebben az időszakban, hogy Ilonával megbeszéltük, védekezni fog a teherbeesés ellen. Még nem éreztem elég erősnek őt ahhoz, hogy egyedül keresse fel az orvost. Elkísértem a kórházba, ahol megvártam, míg megtörténik a szükséges beavatkozás. Ekkor éreztem először igazán, hogy Ilona a kiszolgáltatottságában mennyire igényli a közelségemet. Mint a gyermek az anyjához (majdnem egyidősek vagyunk) szeretne hozzám bújni és sírni, megosztani velem félelmét. Akkor láttam először sírni.

Előzetes megbeszélés alapján megkerestem a Megyei Csecsemőotthon főigazgatónőjét. Kértem a segítségét és a véleményét Ilona ügyében. Véleménye nem volt egyértelmű. Elmondta, hogy nem tartja Ilonát alkalmasnak a gyermeknevelésre. Úgy érezte, hogy Ilona nem volt mindig őszinte, nem közeledett a gyerekekhez, ritkán látogatta.

Elmondtam, hogy én az ellenkezőjét tapasztalom, Ilona rendszeresen látogatja gyermekét, és azért „nem közeledik”, mert nem adják a kezébe a saját gyermekét. Azt is elmondtam, hogy Ilona állami gondozott volt, vajon ki tanította volna meg, hogy mit jelent nőnek, anyának lenni?! Most, a rendezett körülményei közt kellene megadni az esélyt arra, hogy bizonyítson. Azt hiszem, ebben a pillanatban megdöbbsent a főorvosnő, és egy kicsit elgondolkodott ezen. A válasza halk és bizonytalan volt. – Valóban, ez igaz! –És akkor??– kérdeztem...

De ez a beszélgetés sem járt eredménnyel, de talán néhány gondolat megfordult a főorvosnő fejében is.

Vártam néhány hónapot. Beszéltem a jogászunkkal is, kértem a tanácsát. Azt javasolta, hogy újak levelet a gyámhatóságra. Segített a megfogalmazásában.

Közben Ilonával folyamatosan tartottam a kapcsolatot. Éreztem, hogy őt most nagyon erősíteni kell. Mindig félve kérdezte, hogy van-e esélye arra, hogy visszakapja a gyermekét. Láttam az arcán, hogy fáj a szíve, hisz minden vasárnap látogatta a kicsit és még csak meg sem ölelhette. Mindig megkérdeztem, milyen volt a találkozás. Elmesélte, hogy milyen ruhában volt, hogy hol találkozott vele, vittek neki mindig valamit, már mosolyog, ki van szíjazva, mert kötöttebb a csípője stb.

Ezek a beszélgetések egyre inkább erősítették bennem a meggyőződést, hogy a gyerekek minél előbb az anyja mellett a helye.

És ekkor megírtam azt a bizonyos levelet.

Semmi különös nem volt benne. Csupán nagyon egyszerűen, emberien leírtam hogy én, a családgondozója mit tapasztalok már hónapok óta Ilonával kapcsolatban.

Kértem, hogy a megváltozott körülményeire való tekintettel, és a gyermek jogait is figyelembe véve helyezték az édesanyjához a gyermeket. Eközben vigyáznom kellett arra, hogy Ilonának ne legyen újabb csalódást okozzon az esetleges nemleges válasz.

Mindnyájan optimisták voltunk és bíztunk a gyámhatóság „szívében”. És a csoda megtörtént! Megszületett a pozitív döntés, amelyről írásban értesítették Ilonát. Eredményeképpen Ilona 1992. február 20-án magához vehette és megölelhette saját gyermekét!

Nem volt szükség újabb információkra. Ilonát azóta meg sem látogatták. Most nem jött a védőnő sem – pedig „hivatalból” is segíteni, tanácsot kéne adni a kismamának –, s a hatóság szigorú szeme sem pástázott végig a lakáson, hogy van-e kiságy, hófehérek-e a pelenkák stb.! Ki érti ezt?

De ez most már teljesen mindegy, a közös örömünk a lényeg. Ilona boldogan jött mutatni a levelet, hogy mikor hozhatja haza gyermekét, hogy mennyire várja ezt a napot, a percet, hogy végre megölelhesse őt. Szinte „repült” a boldogságtól.

Amikor először találkoztam velük otthon a családban, nem tudtam tovább eltitkolni a könnyeim. De ezek már örömkönnyeek voltak.

A kicsit megkésett első születésnap gyertya fényében mindegyikük szeme ragyogott a régen várt és ki nem mondott boldogságtól.

A kérdések egész sora vetődik fel bennem és a csoportomban is, hiszen velem együtt izgultak Ilonáért.

Miért kellett egy évig vajúdni a szülés után az anyának, hogy megkaphassa gyermekét?! Mennyi keserűséget, kudarcot kellett anyaként is átélnie Ilonának, hiszen gyermekként már átélt sok ilyet!?

S a gyermektől is elvették egy éves koráig a visszahozhatatlan, pótolhatatlan együttlétek melegségét!

Ez a tény mindkét személyiségben olyan pszichés károkat okozott, amelyek a későbbi életüket megnehezítik.

Ez egy félelmetes körforgás – állami gondozott „termeli újra” saját magát.

Történt mindez 1992-ben egy magyarországi nagyvárosban.

Epilógus

Még néhány prózáinak tűnő „adat” Ilona családjáról.

Élettársa egy hasonló korú elvált férfi. A Megyei Kórházban dolgozik, a mosodában. Ilona otthon van GYES-en Mónikával. Anikó nevű leányát kikértük a „részben” állami gondozásból, így mindennap hazajár a családba. Pedagógusai először ellenezték, de utána azt tapasztalták, hogy Anikó, mióta hazajár, sokkal önállóbb, bátrabb.

Melinda nevű kislányát az általános iskolából kiegészítő iskolába tanácsolták. A Nevelési Tanácsadó ugyanis kislétszámú osztályba javasolta gyenge fizikumja miatt, de ilyen osztály nem volt az iskolájában, és arra nem volt mód, hogy vele egy „kicsit” többet foglalkozzanak. Nem sikerült meggyőzőm Melinda pedagógusát, hogy ez a gyereknek a későbbiekben milyen hátrányt jelent.

Mónika örök mosolygó, kiegyensúlyozott gyerek, aki az édesanyja karjában érzi a legjobban magát.

Ilona és élettársa tervezgetnek. Szeretnének megesküdni és kertés házba költözni, „ott jobb lenne a gyerekeknek” – mondja az élettárs, aki a nevére szeretné venni a három leányt.

Így élnek ők együtt öten – mint egy „átlagos” magyar család.

Bálint Józsefné

Könyvespolc

Kedves olvasóink!

E számunk „könyvespolcára” lapunkéval jobbra rokon érdeklődésű-érdekeltségű folyóiratokat, újságokat sorakoztatunk fel. Azt is feltüntetjük, hol vásárolhatók, rendelhetők meg ezek a – szakirodalomban a könyvekkel egyenrangú, könyvespolcainkon méltán helyet kapó – kiadványok. Nem a reklámozás kedvéért vesszük számba és mutatjuk be ezeket a periodikákat, hanem azért, hogy minél szélesebb körben tudatosítsuk: azok a gondok, amelyek közös „polcra” hozzák őket, csak a nagyközönség részvételével oldódhatnak meg.

(Sz.I.)

Esély

Az ESÉLY 93/4. számában Danny Pieters tanulmánya bevezet, Portugália mintáján az Európai Közösség országainak társadalombiztosítási törvényhozásába. Mint írja, Portugália alkotmányában a 63-as cikkely rögzíti, hogy „a társadalmi biztonsági rendszer minden állampolgárra kiterjed”, és az alaptörvény kimondja, hogy a „társadalmi biztonsági rendszer köteles az állampolgárokat biztosítani a betegség, öregség, rokkantság, özvegység, árvaság és munkanélküliség kockázatával szemben, valamint a munkaképesség vagy megélhetési eszközök részleges vagy teljes elvesztése esetén.” „A társadalmi biztonság kifejezés – írja a Leuwen-i Katolikus Egyetem jogász-tanára – egyaránt magában foglalja a pénzbeni juttatást nyújtó járulékfizetéses és nem járulékfizetéses rendszereket (...), valamint a szociális védelem azon formáit, amelyeket a különféle juttatások és rendszerek keretében alakítanak ki gyermekek és fiatalok, valamint öregek és fogyatékosok számára.” Ilyen juttatások például a gyermekgondozási kedvezmények, szabadidős központok és védett lakások idősek számára. A folytatásokban közölt tanulmány sok apró érdekességre fel fogja hívni a hazai társadalombiztosítás és a döntéshozók figyelmét.

Érdekes és különös megközelítésű eszmefuttatásokat olvashatunk a barátságról Csoba Judit: A munkanélküliek kapcsolatainak alakulása a munkanélküliség ideje alatt című tanulmányában. A folyóirat központi témáját, a speciális hatáskörű tevékenység még mélyrehatóbb megismerését, segíti az Exeteri Egyetem professzorának, Bili Jordan-nak könyvéből közölt részlet, egy 1992-es körkérdésre adott válaszok elemzése a magyarországi szociális munkásképzésről nyújt átfogó képet; Pócze Gábor a személyiségfejlesztés szerepéről ír a szociális szakemberképzésben; Pik Katalin esettanulmánya a hajléktalanok ellátásában nyújtott szociális munka lehetőségeit és korlátait jelzi.

Az érdekes témákat érdekfeszítően tárgyaló folyóirat megvásárolható a könyvesboltokban, megrendelni a szerkesztőségben lehet: 1088 Budapest, Múzeum krt.4/B.

MENTA

(A DMJV Családsegítő Szolgálat információs lapja)

Az első szám, mely 1993. áprilisában jelent meg, szerény kivitelű, kis formátumú, inkább szórólaphoz hasonló, tartalma azonban igen figyelemre méltó kezdeményezésről ad hírt. A lap közvetítő szerepet vállal: szerkesztői a szociális munkásokat érintő szakmai kérdéseken túl a lakosság szélesebb rétegeihez is el szeretnék juttatni információikat. Céljuk egy szakmainál szélesebb körű nyilvánosság megteremtése, hiszen a gondok megoldásához összefogásra, a segítő szándékok összehangolására lenne szükség.

Az első számban a fiatal Debreceni Családsegítő Szolgálat mutatkozik be, vázolja tevékenységi körét, bemutatva szolgáltatásait. A megszokott funkciókon túl a szakmai kapcsolattartást és koordinációt is támogatja továbbképzések, fórumok és tanfolyamok formájában. A segítő szakmában dolgozók számára például mentálhigiénés továbbképzést szervez. A Szolgálat humán szolgáltatásai ingyenesek. Kezdeményezéseik közül a Gyermek-zsilipet emelnénk ki: e szolgáltatás a láthatásnál felmerülő konfliktusok elkerülésében segít. Giczey Péter oxfordi közösségfejlesztőknél tett tanulmányútjáról érdekes beszámolót olvashatunk. A füzetben meghívókat, alapítványi kezdeményezéseket is közölnek a szerkesztők.

A szakmai tapasztalatcserében érdekeltek a következő címen kaphatnak bővebb információkat a Mentáról:

Családsegítő Szolgálat, 4026, Debrecen, Mester u. 1.

VÉDŐNŐ

(A Magyar Védőnők Egyesületének lapja)

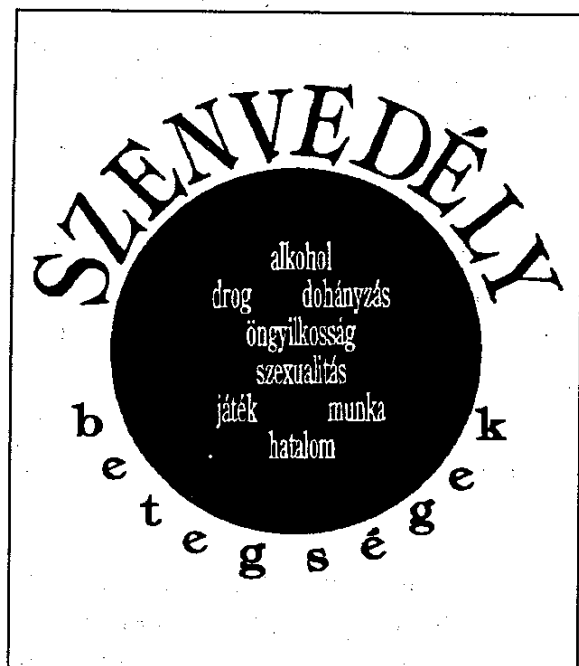
A napjainkban megújuló és korszerűsödő szakmai lapok közt megkülönböztetett figyelmet érdemel fontossága miatt a védőnők e szakmai fóruma. Tevékenységük eddig is túlment az egészségügyi tanácsadáson, hiszen nemegyszer családsegítő funkciókat is elláttak munkájuk során. Öröndetes, hogy az újonnan beindult családgondozó-védőnő posztgraduális képzés ennek a szakmai feltételeit is igyekszik megteremteni. Az 1992/3. számban részletes elemzés olvasható az első képzési év tapasztalatairól. Érdekes cikk elemzi a főiskolán tanuló védőnők pályaválasztási motivációját. A szakma megújulásában fontos szerepet játszhatnak a felmérés tapasztalatai: kérdés, hogy mennyire válik hasznára a védőnői hivatásnak, hogy igen nagy százalékban a sikertelen egyetemi felvételi után átirányított hallgatók kezdik meg a karon tanulmányaikat. Az intellektuális képességek döntőek jelenleg a pályaalakosság megállapításánál, pedig „a lelket is felvételiztetni kellene”. Csatornai Sarolta, a tanulmány szerzője az előgyakorlat újbóli bevezetését tartja jó megoldásnak.

Figyelemre méltók a lapban közölt színvonalas szakmai témájú cikkek is.

Említést érdemel, hogy a lap hirdetései milyen jól vannak összeválogatva. Csupa olyan termékre és lehetőségre hívják fel szolgáltatás jellegűen a védőnők figyelmét, melyeket mindennapos munkájuk során hasznosítani tudnak.

A Műhelymunka rovatban Jenéi Mihályné cikkében ismertetett esetekből az derül ki, hogy korántsem problémátlan a védőnők karitatív szervekkel való kapcsolata. Az állami gondozásba vétel nemegyszer a védőnők javaslatára következik be, s a jelek szerint nem ártana, ha a gyermekvédelem és a védőnő együttműködése olajozottabb lenne, jobban támaszkodhatnának egymásra. A közös munka feltétele a gondok kölcsönös megismerése lehetne.

(r)

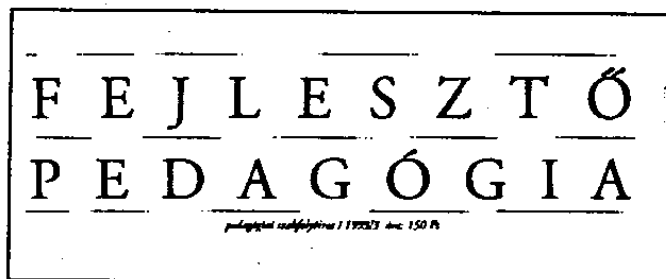

Interdiszciplináris, alkoholológiai-addiktológiai szaklapnak nevezi első számának Beköszöntőjében dr. Buda Béla, a folyóirat szerkesztője és felelős kiadója. Szándékainak és reményeinek egyike, hogy a „lap révén mód nyílhat e szakterület hazai fellendülésére, nagyobb ívű fejlődésére”. Szükség van arra a kommunikációra is, ami megindulhat a most még egymástól elkülönülten dolgozó szakemberek között.

„A probléma, ami a lapot szükségessé teszi, óriási” – úja az ismert pszichiáter. Az alkohol egész családokat, generációkat megbélyegző ártalma – sajnos–közimert nálunk is, de a drogokról, a gyógyszerfüggőségekről és gyógyszer abúzusokról meg keveset beszélünk, keveset tudunk. Pedig beszélnünk kell róla, minél több, szélesebb megközelítésben, hiszen az alkohol és a drog az ifjúság köreiben is egyre terjed.

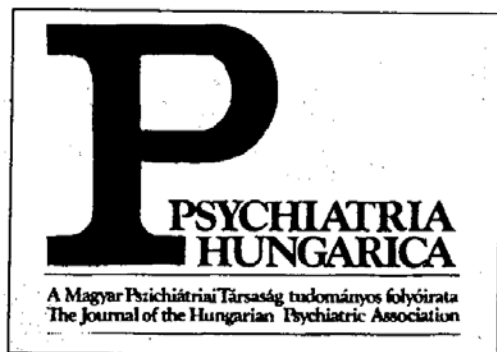
Ennek jegyében köszönti szerkesztőségünk is az új folyóiratot, amely előfizethető rózsaszín postautalványon a Könyvjelző Kiadó címén, (1088 Budapest, Gutenberg tér 3.)

(i)

E pedagógiai szakfolyóirat 1993/3. számának egyik tanulmánya a következő sorokkal kezdődik: „Mi elfelejtjük mindig, hogy a mi gyermekeink is emberek. Bután és cinikusan hangozzék bár: a csikónak szabad lónak lenni, a bocit kis marhának látjuk, de a gyermekben nem akarjuk meglátni a kis embert, akinek vére van, agyveleje van. Idegei, vágyai, céljai, eszméi, örömei, fájdalmai vannak...” Ady Endre vélekedett így a századelőn, és úgy tűnik, észrevételei ma is helytállóak. A Fejlesztő Pedagógia ezévi 3-as száma mintha „súlypontos” lenne, hiszen nagyon sok tanulmány, cikk foglalkozik az óvodás korú „kis ember” nevelésének problematikájával. Az idézett tanulmány is az alternatív óvodai nevelés programját, az intézmény iskola-előkészítő szerepét taglalja. A gondolatébresztő írások sorából külön kiemelnénk Vámos Ágnes kisesszéjét: A kétnyelvűség nagyszerűségéről – egyszerűen... A szerző a paradoxonnak tűnő (két) kérdésre keres választ: mit csináljon a pedagógus azzal a gyerekekkel, amelyik kétnyelvű, illetve mit csináljon azzal, amelyik nem az... Kelet-Közép-Európában e kérdésre adott választól nem egyszer a térség békéje függ. Lelkünk békéjét talán az ilyen tanulmányok is elősegítik.

(i)

A Magyar Pszichiátriai Társaság (kéthavonként megjelenő) tudományos folyóirata a nemzetközi szakirodalom közvetítésén túlmenően hazai tapasztalatokról és kezdeményezésekről is beszámol. A két dolog természetesen sosem különíthető el egymástól, de az olvasó számára kérdésessé válik a sűrű hivatkozások „szükségessége”. Hiszen ezek gyakran visszatérő ismétlésekhez vezethetnek, sok – közismertnek mondható – szakmatörténeti utalás bonyolítja az előadás menetét. Az alapos, körültekintő, mindenre kitérő tanulmányok megbízhatósága azonban mindenért kárpótol. A lapot haszonnal forgathatja az is, aki nem szakembere a pszichiátriának.

Tanító

A módszertani folyóirat októberi száma a tanítást, az oktatási folyamatot szolgáló konkrét segédanyagok, eszközök (tanmenetjavaslatok) mellett néhány „általánosabb érdeklődésre” is számot tartó olvasmányt kínál. A zenei nevelésről, a kisiskolások haláltudatáról készült írások mellett gyakorlati – de ugyanakkor elvi-módszertani – kérdéseket jár körbe Bicsákné Némethy Terézia írása: A fonémahallás fejlesztése első osztályban. Manapság, amikor annyi panaszt hallunk, hogy a gyerekek nem tudnak olvasni, érdemes a jelenség „mögé” nézni, a megoldás változatos módszereit keresni. A Tanító (előző számaiban) többször is foglalkozott a kérdéssel.

KIÁLTÁS

A kéthetente megjelenő újság felcíme: Lap a lakosságéért.

Mintha magáért beszélne a cím? Tévedés. Ebben a lapban nincs semmi „kiáltás-szerű”, a benne olvasható tények, adatok talán égből- vagy ki tudja hová kiáltóak, de a hangnem, az írások stílusa megnyerően érvelő és kulturált. Ez a lap inkábbba „segítő” névre szolgált rá.

Különböző kategóriák számára kínál egészen köznapi, hasznos, fontos tudnivalókat. A skála az adózástól a gyermekvédelemig terjed. És tovább. Nem réteglap, hanem rétegek (!) lapja. A lakosságé.

HARMADIK PÁRT teljességügyi értesítő
A KÖRNYEZETTEL, EGYMÁSSAL ÉS ÖNMAGUNKKAL való együttélés új és régi
útjait keresők folyóirata

Megjelenik: 1989 óta, évszakonként 80 oldalon. Főszerkesztő: Maurer György

Kapható a nagyobb könyvesboltokban, klubokban és előfizetéssel.

Címünk: 1124 Budapest, Németvölgyi út 120.

Telefon: 155-7565

INGYENES mutatószámot küldünk.

Érted vagyok

Te is lehetsz menekült!

Mottó: Nincs nagyobb szomorúság a földön, mint amikor valakinek el kell hagynia szülőföldjét...(Eurüpidész,Kr.e.431.)

Az idegen földön menedéket keresők elveszettnek érzik magukat. Amikor egy menekült elhagyja hazáját, semmije sincs.(„) Megszokott környezetéből kiszakítva, kulturális gyökereit elvesztve valóban elveszett.

Ma az egész világon több mint 78 millió ember hagyta el házasát, és költözött másikba.(...) Ezek közül 18 milliót az kényszerített menekülésre, hogy megóvja az életét és a szabadságát.(...)

Az asszonyok és a gyerekek teszik ki a menekültek között a legnagyobb részt.(...) A nőket még a szexuális erőszak és zaklatás hátrányai is sújtják. A gyermekekkel szemben pedig nem ismeretlenek a fizikai durvaságok, kínzások, brutalitások.

A menekültek védelmére és támogatására 1951-ben megalakították az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosságát. Egyezmény is született a menekültekre vonatkozóan, melyet máig több mint 112 állam írt alá.(...)

Jól gondoljuk meg: nagyon kevesen múlik, hogy valaki idegenné váljék, az, hogy egy megelégedett, boldog ember elveszítse helyét a napos oldalon...

(Elie Wiesel)

(A WORLD GOODWILL Hírlevél nyomán: –cs –6)

Az „Érted vagyok” szerkesztőségének címe: 1028 Budapest, Kazinczy u.3.)

EGÉSZSÉGNEVELÉS

1993/4-es számában:

- a magyar lakosság AIDS-szel kapcsolatos ismereteiről
- a dohányzás elterjedtségéről az orvostanhallgatók körében
- az alkohol és erőszak kapcsolatáról
- az 1992.évi magyarországi közlekedési balesetekről
- a testkultúráról a középkorban
- a Magyar Egészségügyi Társaság megalakulásáról olvashatunk cikkeket.

(Az Egészségnevelés a Nemzeti Egészségvédelmi Intézet kéthavonta megjelenő folyóirata. Előfizethető a postán!)

Kitekintés

Nevelőszülőképzési szeminárium Brioniban

A dubrovnikai székhelyű Inter-University Centrum harmadik alkalommal rendezett konferenciát a nevelő-szülőség kérdéseiről. Tavalay, mint olvasóink bizonyára emlékeznek, a horvátországi háború és Dubrovnik lerombolása miatt Budapesten tartották meg az egy hetes rendezvényt, melynek akkor a Fővárosi Önkormányzat biztosított helyet, a helyi szervező pedig a Szociális Munkások Magyarországi Egyesülete volt.

Ebben az évben a Tito nyaralóhelyeként elhíresült Brioni szigetére szervezték a találkozót, mivel az újjáépítés még nem fejeződött be.

A magyar résztvevők – Aczél Anna, Molnár László, Elekné Kvasz Anikó és e sorok írója – a Fővárosi GYIVI és a Soros Alapítvány segítségével vehettek részt a kurzuson, amit ezúton is köszönünk.

Az október 17-24-e között megtartott szemináriumon új-zélandi, indiai, kanadai, amerikai, brit, horvát, holland, osztrák, magyar előadók szerepeltek. Ez lehetővé tette, hogy rendkívül sokféle gyakorlatot, megközelítést, fejlődéstörténetet ismerhessünk meg, amikből e cikk keretében csak ízelítőt adhatunk.

Rajén Prasad, aki az új-zélandi Népjóléti Minisztérium munkatársa, maga is maori származású (az őslakosság neve ez) beszámolt arról, hogyan alakították át a gyermekvédelmi és ezen belül a nevelőszülői rendszert a maorik saját kultúrájának, hagyományainak figyelembevételével. Erre azért volt szükség, mert hasonlóan más országokhoz, a kisebbségi csoport (a maorik a lakosság 10-15%-át teszik ki) sokszorosan felülreprezentált az állami gondoskodásban levő gyerekek körében. Megvizsgálták ennek okát, és arra a következtetésre jutottak, hogy a döntően brit hagyományokon és szokásokon alapuló családvédelmi, gyermekjóléti rendszer nem harmonizál az őslakosság kultúrájával, családszerkezetével, szokásaival. Az új rendszerben a gyerek ügyének vizsgálatába és a döntéshozatalba a legszélesebb értelemben vett családot, rokonságot, szomszédságot vonják be aszerint, hogy kik tudnak segíteni, felelősséget és gondozást vállalni. Ezt a széleskörű megállapodást rögzítik csakúgy, mint az ezekhez szükséges anyagi és egyéb szükségleteket, amelyeket a törvény szerint az állam ki kell, hogy elégítsen. Ott is gazdasági visszaesés van, így kérdéses, hogy ez utóbbi feltétel milyen mértékben teljesíthető, de annak deklarációja, hogy a család, rokonság, szomszédság kompetens a gyerek elhelyezése ügyében hozott döntésekben, és a szakemberek csak a moderátori szerepet töltik be, illetve, hogy az állampolgárnak joga van megfogalmazni igényeit és szükségleteit – elvi fontosságú kérdés. Dr. Prasad elmondta, hogy költségelemzések szerint a családok lakás-ellátási, iskoláztatási stb. igényei nem haladják meg az egyébként gyerekenként évi 30-40 ezer dollárra becsült intézményes gondozás költségeit, így a társadalmi és szakmai visszajelzések pozitívak. Nem jelenti ez a rendszer azt, hogy minden típusú intézmény automatikusan megszűnne, bár számuk már korábban radikálisan csökkent, csak azt, hogy komolyan vették a családcentrikus nevelést a gondozásra szoruló és családja – nem pedig saját korábbi elképzeléseik, vagy ideáik, értékrendjük szerint. Ez a munka nagyon komoly igénybevételt jelent a szakemberek számára, ugyanakkor sokkal több kihívást és sikerélményt is, ami csökkentheti a kiégés veszélyét.

A szellemileg visszamaradott gyerekek nevelőszülői nevelésének lehetőségeit elemezte munkatársaival a szeminárium fő szervezője, dr. Dada M. Maglajlic, Zágrábról. A 27 éve alapított Oktatási és Nevelési Központ munkájáról számoltak be, amelyet enyhe értelmi fogyatékosok számára hoztak létre, mint speciális általános iskolát. Horvátország a nyugat-európai mintát követve az integrált oktatás kötelezettségét sok éve törvénybe iktatta. Csak a halmozottan fogyatékos vagy nagyon súlyos állapotú gyerekeket lehet speciális iskolába járatni. Ebben az intézményben jelenleg 130 gyerek él. Azoknak a gyerekeknek, akiknek a szülei különböző okokból nem tudnak aktívan részt venni a rehabilitációs programokban, illetve a szünidőre hazavinni őket, 23 évvel ezelőtt egy részleges nevelőszülői programot indítottak el. Az iskola fennállása alatt odajáró 720 gyerek közül 98 volt nevelőcsaládoknál, akik az év egy részében – 3 hét téli, egy hét tavaszi és lo hét nyári vakáció idején, illetve havonta legalább egy hétvégén – családjukban nevelik a fogyatékos gyerekeket.

A speciális program a 70-es években kezdődött, amikor lelkes szakemberek toborozták, válogatták és felkészítették a rendkívüli feladatra vállalkozókat. Mindig gyógypedagógiai intézmény mellé szerveződött ez a forma, ahol teamek segítik nemcsak a felkészülést, hanem folyamatos támogatást is adnak a családoknak. Az országos program 1993. májusában kezdődött 3 évi előkészítés után. Kilenc, nemzetközileg elismert osztrák, amerikai, kanadai és brit szakember segített. A családok kiválasztása nagyon gondosan történik, általában 4 családot választanak egyetlen gyerekhez, akiket heteken, hónapokon keresztül készítenek fel. Egy családba egy gyereket helyeznek ki, ezt megelőzően azonban a gyerek felkészítése is megtörténik. A gyerek a szakemberekkel többször meglátogatja a családot, és a szerződés, amit az intézmény és a nevelőszülő köt, nagyon részletes. Ha a gyerekeknek vannak szülei, néaninek és bácsinak szólítja a nevelőszülőket. Az intézet vállalja, hogy bármely felmerülő komolyabb probléma esetén néhány órán belül segít. A napi házimunkát nem munkaként, hanem a tanulási folyamat részeként definiálják, és jól megtervezik. Nagy hangsúlyt helyeznek az ünnepekre, amelyek jó alkalmat teremtenek a kapcsolatrendszer, az egyén helyének megtanulásában. A pozitív szerepmódellet elsajátítása és az önálló életre való nevelés – ha korlátozottan is, de valamennyi meglévő készség fejlesztésével – a cél a lehetséges családrehabilitáció mellett.

A gyerekek első osztályos korukban kerülnek ki, mivel ekkor jönnek az intézménybe. Kevés számú megszakadt kihelyezés volt, de ezek nagy része is váratlan okokból következett: betegség, családi tragédia. Önállóvá válásukig a családban maradnak, de a támogató kapcsolat később is fontos elem.

Noha sokkal egyszerűbb lenne kisbusszal kiszállítani őket a nevelőcsaládokhoz, fontos momentum, hogy értük jöjjenek, lássák a többiek, ők is tartoznak valakihez. A szakemberek rendszeresen látogatják a családokat a szünetekben. Ez biztosítja a gyerek számára is a folyamatosságot és figyelmet, a nevelőszülőnek pedig megerősítést, szakmai támogatást nyújt. A program rendkívül idő- és szakemberigényes, de az eredmények ismét csak azt mutatják, hogy a rendszerben felnőtt gyerekek jó eséllyel folytatnak önálló életet, csökken az orvosi, gyógyszeres beavatkozás szükségessége, boldogabb, teljesebb életet élhetnek.

Az angol Harriet Ward egy látszólag távol eső kérdést, a gyerekek iratanyagát, vizsgálati anyagát és az ebben megtalálható információkat elemezte az általuk kidolgozott és Angliában országos bevezetés előtt álló rendszer szerint. A kutatásnak indult project 1987-ben kezdődött, mert egyre több gondot okozott az adatok hiánya, inadekvát formája és korlátozott használhatósága. A családjukból kiemelt gyerekek esetében a legfontosabbnak tekintett

szempont az állandóság volt, de kevesen figyeltek arra, mi történik a gondozás ideje alatt és milyen kimenetű ez az ellátás. A korábbi vizsgálatok azt jelezték, hogy a családon kívül nevelkedő gyerekek iskolai végzettsége alacsonyabb, társadalmi beilleszkedésük kisebb esélyű, komoly az izolálódás veszélye, és a bűnözési statisztikákban is gyakrabban lehet rájuk bukkanni. A kérdés az volt, hogyan lehet olyan vizsgálati anyagot, kérdőívet készíteni, amelyik hatékonyan segíti a szakembert a tájékozódásban, alkalmas az értékelésre és a későbbiekben a gyermek számára is informatív saját élete vonatkozásában. 18 havi előkészítés után készült az elvi alapvetés, amely szerint:

– A szervezetek, hatóságok, intézmények stb. szülői felelősséggel vannak felruházva, amíg a gyermek gondozásuk alatt áll, így számon kérhetőnek kell lennie annak, ami történik, csakúgy, mint a szülők esetében.

– A gyermek későbbi sikeressége nagyrészt attól függ, hogy mennyire használható ismereteket, mintákat kapott.

Ennek fényében olyan gyermek centrikus nyilvántartást és adattárat kell kidolgozni, amelyből értékelésre alkalmas és mérhető eredmények olvashatók ki, amelyek a születéstől a nagykorúságig használhatók. 6 korcsoportra dolgozták ki a kérdőíveket, amelyek a szociális, pszichés és fizikai kondíciókat mérik. A vizsgált szempontok: egészségi állapot, oktatás, identitás, családi és társadalmi kapcsolatok, társadalmi jelenlét, érzelmi és értelmi fejlődés, önellátási, életvezetési készségek.

A felmérés, vizsgálat folyamatos, és valamennyi a gyermek gondozásában érdekelt személy – beleértve természetesen a szülőt és/vagy más hozzátartozót, testvért – nyomon követheti, hogy az előzetes tervnek megfelelően, és hatékonyan történnek-e a dolgok. A kérdőívek adatai a gyermek normális fejlődésére vonatkozó kérdéseket vetik fel, amit az átlagszülőnek meg kell tudnia válaszolni. A kérdés az, hogy ehhez képest hol tart a gyermek, és az adott gondozási környezetben megválaszolhatóak-e ezek a kérdések.

A kísérleti fázisban 4 önállóan vállalkozó helyi önkormányzatnál próbálták ki az adatlapokat. Komoly pozitívum, hogy csak valamennyi érdekelt személy együttműködésével végezhető el a munka, tehát erősíti a kooperációt, felhívja a figyelmet olyan szempontokra, amelyek gyakran elfelejtődnek a megosztott felelősség okán, olyan napi gyakorlatban előforduló hiányosságokra mutat rá, amelyek egyéni és általánosítható problémaként is megjelenhetnek, pl. szexuális nevelés hiánya, meglévő készségek kihasználatlansága, fellelhető családtagok be nem vonása stb. Nem gondatlanságról, hanem inkább a szerepek tisztázatlanságáról van szó, pl. hogy kinek a dolga és kin kérhető számon, ha egy tehetséges gyermek nem jár sportegyesületbe. Kifogásként merült fel, hogy túl hosszú a kérdőív és nehéz beszerezni az információkat.

Az eredmények ezzel együtt azt mutatták, hogy e forma nem csak a gyermek fejlődésének jobb mérésére alkalmas, hanem a szakemberek munkájának értékelésére, elemzésére is, és komoly eszköz a szükséges továbbképzések, munkabeosztás, feladata elhatárolás tervezésében is.

A brit gyermekvédelmi törvény 1991-es életbe lépte után végezték az első elemző munkát a beérkezett 200 ív alapján, és figyelembe véve a kifogásokat és kritikát kiegészítették, illetve változtattak rajta. Kiderült, hogy rendkívül értékes kutatási adatbázist is jelent ez az egységesített és strukturált kérdőív, ami ilyen recessziós időkben önmagában is komoly haszon. Noha a szociális munkások változatlanul panaszkodtak a sok írásbeli munka miatt, elismerték, hogy sok gyermeknek egyszerűen elvész a múltja azáltal, hogy nincs megfelelően dokumentálva, mikor mi történt vele és családjával. Jól nyomon követhető ez például abból, hogy a vizsgált gyerekek felének nem volt oltási lapja, és akkor még csak a legtriviálisabb

orvosi dokumentumot említettük, a lelki, érzelmi fejlődés fázisairól szó sem esett. Az a kérdés például, amely azt firtatja „ki és milyen formában segít a gyerekeknek válaszolni, ha azt kérdezik tőle, miért nem a saját családjában él?”, sok mindent elárul a gondozás minőségéről.

A további finomítás és az összehasonlíthatóság okán 400 olyan családot is felmértek, ahol a gyerekek otthon élnek, hogy kiderüljön, mennyire speciális egyik, illetve másik csoport. Egyre több önkormányzat, szolgálat és intézmény vezeti be az ismertetett formát, és úgy tűnik, a kormány komoly pénzt áldoz arra, hogy computerizálja a felvett adatokat és általánosan kötelezővé tegye ezt az egységesíthető eljárást.

Alkalmasnak bizonyult a felvett anyag arra is, hogy az eltérő gondozási formákat, regionális differenciákat megmutassa, összehasonlítsa és a jó gyakorlatok elterjesztését segítse.

Eileen M. Pasztor, aki a washingtoni székhelyű Amerikai Gyermejjóléti Liga munkatársa, 18 éve folyamatosan továbbfejlesztett nevelőszülői kiválasztási és felkészítési programjukról tartott nagyon személyes hangú és érzelmekre is ható előadást. Maga is örökbefogadó és nevelőszülő, így saját tapasztalatai is sokat segítettek a program fejlesztésében, amelyet ma már az Egyesült Államokon kívül Hollandiában, Svédországban, Belgiumban és Finnországban is használnak.

A program része egy 30 órás felkészítés, amelyet nekünk is bemutatott videofilmek segítenek. A jó értelemben didaktikus, professzionális színvonalú filmek 5 ún. kompetencia kategóriát akarnak megmutatni és feldolgozni, ezek nélkül ugyanis ebben a rendszerben senki sem lehet nevelőszülő. Az öt pont a következő:

- Védelem és gondoskodás, beleértve a biztonságos, egészséges környezet biztosítását és a feltétel nélküli pozitív támogatást, elfogadást.
- A gyerek önbecsülésének erősítéséhez szükséges fejlődési fázisok ismerete és betartása, a kulturális identitás támogatása, pozitív irányítás, megfelelő fegyelmezési formák, az értelmi és iskolai fejlődés elősegítése, csakúgy, mint a társadalmi kapcsolatrendszeré.
- A gyerekek és fiatalok kapcsolattartásának erősítése a biológiai családdal.
- Olyan állandósági terv kialakításában való aktív részvétel, amely első helyen a családrehabilitációt, de mindenképpen az élethosszig tartó támogató kapcsolatot biztosítja.
- Aktív részvétel egy professzionális csapatban, mint pl. a Büszke Nevelőszülő – Büszke Örökbefogadó.

Az amerikai mellett a holland változatot használó Rob van Pagee elmondta, hogy náluk idegenkedve fogadták a nagyon „amerikai”, impulzív programot, de a kezdeti idegenkedés után maguk a résztvevők – laikusok és szakemberek – alakították át a helyi igényeknek megfelelően, és ez történt a többi országban is. A filmek készítője, Róbert Conte maga is örökbefogadó szülő és aktív gyermekvédő, szívesen készítene oktatófilmeket különböző országokban, hogy éppen ezek a kulturális különbségek, eltérő kommunikáció megmutatható legyen, mert ez is komoly segítséget jelent a nevelő- és örökbefogadó szülőnek abban, hogy megértse, a családjába kerülő gyerek adott esetben más kultúrából, eltérő háttérrel érkezett. Ez akkor is így van, ha azonos nemzetiségű, vallású, mert abban a jelenlevő szakemberek egyet értettek, hogy a transzkulturális – vagyis eltérő nemzetiségű, kultúrájú, vallású – nevelés sokkal kevésbé sikeres és támogatható a tapasztalatok alapján.

A magyar csapat tagjaként a fővárosi GYIVI-ben folyó hivatásos nevelőszülői felkészítés tapasztalatairól számoltam be, és a most induló cigánynevelőszülő-képzésről. Reméljük,

jövőre, ha nem is Magyarországon, de a határhoz közel lesz a szeminárium, így az ideinél nagyobb számban vehetnek részt rajta a szakemberek.

Herczog Mária

Láttelelet

NŐVÉR

Az ápolás elmélete és gyakorlata

Az 1993/2-3. összevont szám cikkeinek tetemes hányada külföldi szerzők írása, melyek tartalmukban főként az ápolói szakma megújulásához kapcsolódnak. A nővérhiány a többszörös túlterheltség és a hiányzó megbecsülés miatt a hazai egészségügy egyik legégetőbb gondja. A megújulásra tehát igen nagy szükség lenne, s a lap mindehhez metodikai segítséget ígér: hogyan tanítanak Kaliforniában egészségügyi etikát; új típusú ápolás – holisztikus modell; pszichoszociális gondozás a mindennapi gyakorlatban; ápolási modellek és jelentőségük... Ezeknek az elsősorban elméleti síkon mozgó írásoknak a végkicsengése közös és tulajdonképpen magától értetődő kellene, hogy legyen: az ápolónak a beteg gyógyulása érdekében mindent el kell követnie, munkájában több önállóságot és nagyobb megbecsülést kellene kapnia. Éles kontrasztban áll mindezzel egy magyar gyermekápolónő beszámolója munkás mindennapjairól. Mint valamennyi segítő szakmában, az egészségügyben is alapvető fontosságú a belső motiváció, a tényleges segíteni akarás, a jó szándék.

Érdekes az óvodások tápláltsági állapotára és vitamin-ellátottságára vonatkozó cikk, melyből kiderül, hogy a gyermekélelmezés által nyújtott vitaminmennyiség olyannyira minimális, hogy pótlásról feltétlenül gondoskodniuk kell a szülőknek, s bizony nem ártana, ha a korszerűbb táplálkozástudományi ismeretek a gyakorlatban is éreztetnék hatásukat

Az egyik írás a rossz hírek, halálhírek közlésének civilizált módozatait taglalja; ez is olyasmiről, ami a képzésből kimarad, pedig már a legelső munkában töltött napon is adódhat tragikus szituáció. Ígéretes kezdeményezésnek tűnik a Balassa János kórház ápolási dokumentációja, mert azon túl, hogy a számítógépesítés korszerűsíti az adatnyilvántartást, a kérdőíven egy sor (nálunk) szokatlan, ám a beteg pszichés állapotának szempontjából fontos kérdés is szerepel: pl. van-e valaki, aki az otthonmaradottakról (gyerekekről, állatokról) gondoskodik, kinek a látogatását venné szívesen a beteg stb. Az ápolónak pszichoszociális feladatokat is el kellene látnia munkája mellett, mert ez segítené a gyógyító munkát, ezt a pszichoszociális gondozásról szóló cikk is meggyőzően ecseteli.

(Ungváry)

Párbeszéd

Tisztelt Család, Gyermek, Ifjúság!

Név nélkül írom le véleményemet, mert sem saját egzisztenciámat, sem pedig azokét, akikről írok, nem veszélyeztetethetem. Ez nem gyávaság, hanem keserű tapasztalat. Egy megyei GYIVI munkatársa vagyok, nevelőszülői felügyelő, ahol állandó a konfrontáció, mert sokszor ér az a vád, hogy megsértem a nyilvánosságra hozatallal a kötelező titoktartást, hogy az intézet ellen dolgozom stb. Én úgy élem meg, hogy a beosztásomnál fogva nehezen dönthető el, hogy kit is kell képviselnem. Szerintem a nevelőszülők segítése a feladatomban, de az ő érdekeik nem mindig esnek egybe a GYIVI érdekeivel, én pedig ez utóbbi alkalmazottja vagyok. Jelszavam: „Én nem az ellen harcolok, ami van, hanem azért, aminek lennie kellene.”

Az intézményben, ahol dolgozom, harmadik éve megbízottként tevékenykedik az igazgató, de nem írják ki a pályázatot az állásra, ő pedig önmaga főnökeként – a megyén dolgozik főállásban – igyekszik visszafejleszteni a nehezen létrehozott hivatásos nevelőszülői hálózatot. Megítélése szerint rosszak a nevelőszülők, és „visszaadják” a gyerekeket. Arra, hogy kapnak-e a családok megfelelő támogatást, felkészítést, ki és hogyan választja ki a hozzá kerülő gyereket – nincsen válasz. A kísérletképpen beindított kétgyerekes hivatásos nevelőszülői állásokra nincs törvényi szabályozás, tehát rossz, míg az öt gyerek sok a nevelőcsaládba. Számtalan, a szakmában évek óta keringő történetem van, megjelentek már újságokban is, de úgy látszik, semmi sem történik, jogfosztott a nevelőszülő és a segítő munkatárs is. Minden lehetséges fórumon elmondjuk, igyekszünk jelen lenni, képezni magunkat, segíteni a családokat, de süket csönd vesz körül, nincs reakció, segítség. Monopolhelyzetben van a GYIVI, mert csak ő lehet a munkáltatója a nevelőszülőnek, segítőnek, és csak rajta keresztül kerülhet ki a gyerek. Ez túlzott hatalom egy intézmény kezében, és mi a garancia, hogy jól is sáfárkodik vele, hiszen őt nem ellenőrzi senki.

Szeretném, ha egyszer nyilvánosan választ kaphatnék a kérdéseimre, a helyzetet valaki megvizsgálná és kiderülhetne, a gyermek és a családok érdekei fontosak-e egyáltalán valakinek, különösen, ha elesettek, betegek, gyengék.

Egy nevelőszülői felügyelő (név és cím a szerkesztőségben)

Tisztelt Levélíró!

Amit tehetünk, azt íme, már meg is tettük: közreadtuk levele (a lényegét érintetlenül hagyó, rövidített) szövegét. Sorainak elvi fontosságát olvasóink is bizonyára megérik, a konkrét helyzeten azonban az illetékeseknek kell változtatniuk. Reméljük, hogy kérdéseire is választ kap előbb-utóbb.

(A szerk.)

Tisztelt Szerkesztőség!

Engedjék meg, hogy néhány gondolattal véleményt formáljak lapjukról óvónőként és szülőként.

Aki információt akar gyűjteni, tájékozódni kíván a közéletben, megteheti, hiszen válogathat a könyvek, folyóiratok rengetegéből. Tapasztalom, hogy ki-ki megtalálja a számára megfelelőt.

Sajnálom, hogy csak most jutott el hozzám ennek a lapnak az 1993/5-ös száma. Kíváncsian kezdtem a folyóiratot lapozni, és végig is olvastam, sorrendiséget szinte nem is tudtam tenni. Csaknem minden cikkben volt számomra érdekes, tanulságos vagy megdöbbentő információ.

Az egyik ilyen írás Peti László cikke az értelmi fogyatékosokról, ez közelről érintett, mert én is értelmi fogyatékos gyermek szülője vagyok. A Szerző megállapításaival én is egyetérték. Szintén megdöbbentettek a „Mi lesz velük” cikkben leírt esettanulmányok.

Egyre nehezebb megélni azokat a negatív változásokat, amelyek a családokat sújtják; a munkanélküliség, az elszegényedés egyre nagyobb méreteket ölt. A gyerekek viselkedésében tapasztalom a családokban uralkodó feszültség, türelmetlenség hatását.

Szeretném megerősíteni, hogy amit a szerkesztők célul tűztek maguk elé –a jelenségek objektív és többoldalú megközelítését, a korrekt tájékoztatást – elérték.

Nagyon jó, hogy egyfajta kitekintést is ad az ország határain túl történetekről.

Szívesen ajánlom minden pedagógus kezébe.

**Horváth Györgyné
Bátonyterenye**

Pszichoterápia

A negyedévenként megjelenő, igényes kiállítású, ízlésesen tördelt szakfolyóirat 1993/2. száma is érdekesítő tanulmányokat, esetleírásokat közöl. Külön figyelmet érdemel az a tény, hogy mind a szerkesztésben, mind az egyesek írások gondolatvezetésében egyfajta, rendkívül izgalmas interdiszciplinaritás észlelhető. Ez a szellemi attitűd nemhogy nehezítené a tanulmányok (olvasói) befogadását, hanem lényegében megkönnyíti azt. A „szakma” nem zárkózik be/el – és ez vonzóvá teszi a lap minden írását. Így aztán olvashatunk pszichoterápiás passiót dr. Vas József tollából, mely dolgozat szakmai bravúr, méghozzá kétszeresen – akár „passió” akár „dolgozat” mivoltát tekintjük. Dr. Tényi Tamás és dr. Trixler Mátyás tanulmányának már a címe is beszédes: Adatok a nem-euklédészi geometria kórlélektanához... A tanulmány egyes részkövetkeztetéseivel bizonyára sokan vitatkoznának, de a kérdésfeltevés időszerűsége minden vitán felül áll. Az objektíve racionálisnak tekinthető matematikai jelenségekhez való viszony valóságos drámáját a századunkra jellemző kultúraváltás (a snow-i „két kultúra” elmélete stb.), az új szintéziskeresés lendületében szinte minden gimnazista mélyen átéli. Amióta Róbert Musil megírta Törless iskolaévei című regényét, azóta mind többen érezzük a dráma mélységeit. Valóban örömkre szolgál, ha a tudomány a maga módszereivel próbálja körbejárni azt, ami sokak számára érthetetlen valóság – vagy izgalmas regény.

(Sz. I.)

Műhely

Serdülőkkel a TÜKÖR-ben, az ÖSVÉNY-en és a LÉTRÁ-n

Három klubot szerveztünk Csepelen, olyan 14-16 éves fiúknak és lányoknak, akiket a szakirodalom veszélyeztetetteknek vagy kudarcosoknak nevez. Azok a serdülők, akikkel találkoztam, leginkább éhesek voltak. A szó szoros értelmében éhesek a kenyérre; „Otthon üres a hűtő”, „Hanem kapok reggel kajára pénzt, nem megyek iskolába”, „A gyomrunkon keresztül lehetne még jobban megfogni bennünket” mondták. De éhesek a jó szóra is: „Itt rendesek hozzám, mindenről tudunk beszélgetni”, és „Megkönnyebbülök, mindig valakivel elbeszélgetek pl. arról, mi bánt, vagy mit kéne tenni”. Éhesek az elfogadó-meleg érzelmi légkörre a kortársi kapcsolatok viszonylatában is, „Jó ide lejönni, mintha a családtagjaimhoz mennék”.

Ezeket a preventív céllal működő klubokat, a társadalom elemi szükségletei hívták életre, egyfajta lehetőségként a Csepelen élő fiatalok számára. A klubforma, a játékos személyiségfejlesztésen keresztül, pozitív önerősítést és közösségi támaszt nyújthat a deviáns viselkedési formák terjedő negatív befolyásoló tényezői (kábitószer, alkohol, öngyilkosság, bűnözés, stb.) ellen.

Bárki jöhetett, akár a Nevelési Tanácsadó családgondozói és pszichológusai személyes hívására, akár az e célra szerkesztett kérdőíves „információ-elhíntés” nyomán a Dolgozók Általános Iskolájának tanulói közül, akár a szórólapjainkat kézhez vevők a Csepeli Jóléti-szolgálat Alapítvány Drogellenes buliján résztvevők közül. Úgy gondolom, azok a serdülők jöttek és maradtak a klubok tagjai, akik erre voltak éhesek, akik talán a jövőben önszerveződő klubok segítőivé válhatnak.

Összevetve a kérdőívekre adott válaszaikat, őket is a kamaszok mindenkori problémái foglalkoztatják, elsősorban a kortárskapcsolatok és a családról való leválás. Saját kapcsolati problémáikról, jövőjükéről beszélgetnének, elsősorban kortársaikkal, és meglepően sokan „olyan felnőttel, aki megértő”, legkevésbé szívesen pedig tanáraikkal (az általános iskolából kibukott tanulók). Szabadidejükben sokan unatkoznak, csavarognak, alszanak. A klub legnagyobb vonzerejének az ismerkedést, a kortárskapcsolatot és a zenehallgatást tekintik. Olyan „csoportban, ahol mindenki jól érzi magát” szeretnének együtt lenni. Ezeket az igényeket egybevetve készítettük el programunkat.

Milyen módszerekkel kísérleteztünk? A kisgyermek számára legfontosabb a játék. Együtt játszani vele felnőttként kevesen tudunk, elhessegetjük, kezdeményezései elől kitérünk. A tanítók, tanárok pedig – tisztelet a kivételnek – végleg kiszorítják a gyermek életéből a játékot. Mire felnövünk, hajdani önmagunkat és a világot megismerő játékoságunkból mi marad: a szerencsejátékok bűvölete, a teljesítmény - ösztönözte sportjátékok iránti rajongás, a „háborúsdí” véresen komoly hevülete, bár némi tehetséggel párosulva játszunk színpadon és hangszeren is.

Nem tudom leírni az arcukat, talán leginkább a fintor voltjellemző a gyerekek reagálására a kezdet kezdetén; játszani „ciki, dedós, unalmas, hülyeség!” Számukra egy klub egyenlő volt a disco, a tánc, a zene, a szerencsejátékok turmixával.

Novákné Dénes Júliával a Tükör és Létra csoportban, valamint Kovács Gergellyel az Ösvény csoportban céltudatosan olyan nevelési és szocializációs folyamatba vontuk be őket,

amely szabadidős tevékenység keretében valósult meg. Olyan csoportos önismereti játékokat és strukturált gyakorlatokat válogattunk ki a szakirodalomból, melyeken keresztül pozitív élményeik lehetnek önmagukról és egymásról személyiségfejlődésüknek ebben a kritikus életszakaszában.

Inspiráló lehetőséget teremtettünk a játékra, hogy az ebből fakadó élményt segítségül hívhassuk pedagógiai munkánkban. A játék lenyűgöz és elvarázsol: feszültség és egyensúly, ellentét, változatosság, kötöttség, lazítás, feloldódás együtt van meg benne. Huizinga szavaival „örömszerző” jellege van, kielégülés magában a tevékenységben. Erre hagyatkozni a személyiség fejlesztésben, a szocializáció korrekciójában nem lebecsülendő dolog!

Ezek az éhes kamaszok találkozásról találkozásra egyre jobban ráéreztek a játék ízére. Voltak játékötleitek, azzal léptek be. „Ma mit játszottok?”, voltak olyan kedvelt játékok, amit újra játszottunk, mert ők kérték. Természetesen, voltak kevésbé játékos serdülők is közöttük, akik húzódoztak, próbáltak kiszállni, sőt „elrontani” a többiek játékát. Ezért az előre elkészített programvázlatunk csak irányadó volt, minden alkalommal az adott csoportösszetétel, a résztvevők váratlan szükségletei, kérései, kedvük, módosító ötleteik, stb. mind alkalmazkodásra készítettek bennünket. Ugyancsak szükségünk volt minden foglalkozás után feljegyzéseket készíteni a tényleges játékokról, élményekről, reagálásokról, hogy a következő alkalom megtervezéséhez mindezt figyelembe vehessük. Játékainkat adott esetben videokamerával rögzítettük, így a csoport résztvevőivel rekonstruálni, elemezni tudtuk, valamint a szupervízió alkalmával is felhasználhattuk, melyben tapasztalataival segítségünkre volt Kardos Ferenc, aki korábban már vezetett önismereti klubot. Az ismerkedés szakasza (5-6 alkalom) alatt megváltozott a játékoz való diszharmonikus hozzáállásuk. Az önismereti játékok önmagukban is hatnak, mivel fejlesztik a kommunikációs, a kontaktusteremtő és a kapcsolattartási készséget, valamint erősítik a csoportkohéziót; bizalomra, elfogadásra, együttműködésre ösztönző játékok. A vezetők szerepe elsősorban az ösztönzés, a játékba való bevonás a játék instrukciójának megfelelő átadásával. A serdülő csoporttagok egymás között játszottak. Néha a verbális csoport-játékoknál (pl. interjú vagy telefonos játék) „kiprovokáltak” részvételünket. A nonverbális játékok esetében helyzettől függően zavaró, de feloldó hatású is lehet, ha velük játszunk. A felkészült vezetők igazi személyes felelőssége az, hogy milyen mélységig viszik tovább a játék által átélt élményt, olykor katarzist.

Minden csoport két fő periódust élt át. Az elsőben a csoport tagjai önmaguk és egymás megismerésén, elfogadásán keresztül közösséggé fejlődhetnek. Sohasem lettek azonban zárt csoportok, hanem olyanok, ahol „mindenki jól érzi magát”, ha csak egyetlen alkalomra jön is el, kíváncsiságból, valamelyik klubtag hívására. A kezdetben egymásra alig figyelő, személytelenül bemutatkozó serdülők megpróbálták érzelmeiket ütköztetni, tükrözni, egyre személyesebbé váltak, egyre szívesebben végeztek egyéb közös tevékenységet (rajzolás, festés, agyagozás stb.), kimondták egymással kapcsolatos érzéseiket, elfogadták a közös szabályokat, és a játékokban kezdeményezőbbekké váltak. A kritikát felnőttől még nehezen viselték, amikor egymástól már kezdték elfogadni. Ezt a folyamatot egy átvezető, feldolgozó szakasz zárta.

A második periódusban a klubjellegét hangsúlyoztuk, a „nyitást”, hogy ismerjenek meg más lehetőségeket, éhségükre nem lehet mindig kenyeret enni vagy „turmixot” inni. A Tükör és az Ösvény klub tagjait együtt vittük kirándulni. A Létra és a Tükör tagjaival közös színházlátogatáson voltunk. Így a klubok közötti átjárhatóság és a „saját” klub összetartó élményét egyszerre élvezhették. Ez a periódus teljes mértékben csak a Tükör klub esetében volt végigvihető, amelynek a Nevelési Tanácsadó adott védettebb otthont, így vendégeket csak ők fogadtak. Ennek során lehetőségük nyílt más értékeket, ill. modellértékű személeket

képviselő felnőttekkel való találkozásokra (lelkész, pszichológus, szociális munkás, orvostanhallgatók, Rendőr Akadémia hallgatói, tűzzománc készítéséhez értő pedagógus, színésznő, animátorok, és egy asztrológiával is foglalkozó kollégánk). Valamennyi alkalommal aktív partnerek voltak a különböző témájú beszélgetésekben. Ekkorra képesek voltak saját érzéseiket, vállalni, véleményüket mások előtt képviselni, ill. elfogadni a felnőttekét is. A szinte ugyanakkor induló Létra, mintegy kontrollcsoportként, egy művelődési házban kapott lehetőséget a Tüköréhez hasonló program megvalósítására, de nekik a nyitottsággal szemben a zártabb csoportért, a közösségért kellett megküzdeniük, és kevésbé érezhették saját klubjuknak a műiden otthonosságot nélkülöző hatalmas termet. Az Ösvény fél évvel később indult, így nem vihetett végig olyan gazdag programot, mint az ugyanott és ugyanolyan körülmények között működő Tükör klub, ahol más játékokat használtunk. A klubokban igyekeztünk az ünnepek (karácsony, farsang, születésnap stb.) alkalmával a jelentős és különös események szerepét is hangsúlyossá tenni.

A zenehallgatást a Tükör és Ösvény klub esetében minden alkalommal „kísérő” jelenséggé: gyülekezés és elválás alatt, egyes nonverbális játékok, kreatív tevékenységek mellett, és ünnepi alkalmainkon, amikor táncoltak. így elfogadható lett számukra a csönd is. A zenét mindig ők választották ki, gyakran hoztak is magukkal, melyeket egymástól elfogadtak. A Létra klub esetében, a zene fontossága számukra annak hiányában volt érzékelhető.

Összefoglalva a klubok látogatottságát, jóval több gyerek fordult meg egy-egy klubban, mint ahányan rendszeresen jöttek, a hetente egy-egy alkalommal két órát felölelő

foglalkozásokra. Pedagógiai foglalkozásnak számítottuk, ha egy serdülő legalább öt alkalommal részt vett benne. Eszerint a Tükör klubba járó 19 serdülő közül 12, az Ösvény klubba járó 17 közül 9, a Létra klubba járó 25 közül pedig 15 klubtagunk volt.

A preventív klubok műhelymunkáját folytatni kívánjuk, tapasztalataink összegzéseként szeretnék idézni a Tükör klub tagjainak kérdéseinkre adott válaszaiból:

Mit jelent a klub neked? – „Önbizalmat adott”, „Könnyebben tudok kapcsolatot teremteni”, „Kikapcsolódást”, „Itt megkönnyebbülök”.

Miért jöttél rendszeresen? – „Hiányzik a társaság”, „Jó és érdekes programok vannak”, „Rendesek velem”, „Tudnak beszélgetni velem”.

Volt-e hatással rád, változtál-e, mire volt jó neked? – „Elkezdtem komolyodni”, „Van célom, amit el akarok érni”, „Otthon nem vagyok nyugtalan, és nem unatkozom”, „Másabbnak érzem magam”.

Mit rejt a cím? A szimbólum eredeti értelmében kerestünk közös tárgyasítható jelképeket, a klubhoz tartozás tudatosítására, ahogy a régi görögöknél szokásban volt, hogy a barátok, üzletfelek kettétörtek egy cseréptáblát (gyűrűt, vagy pénzdarabot), és a két darab volt összetartozásuk jelképe.

A tükördarabokat jól használhatták jelvény, plakát, meghívó, dekoráció készítésénél. „Mint a nap és a hold, mint a víz és az arany, légy világos és fényes, s azt tükrözd vissza, ami a szívedben van” – festették fel a teremben lógó tükörrre.

Az ösvény keskeny, kitaposott gyalogút, a térben és időben zajló folyamatjelképe. Ha veszünk egy Y alakú faágat, a választat, hármas utat tárgyasíthatjuk, és egyben kiemeltük a név egyik betűjét. A hétfokú létra az ég és a föld összekötője, a testi-lelki felemelkedés lehetőségét nyújtja. Szórólapjukon József Attilától idéztük „A hetedik te magad légy!” A létrát installációként is használtuk.

Rendkívül jó érzés volt számomra látni a serdülőket, ahogy benéznek a Tükörbe, és önmagukat látni velük együtt. Ez a tükör nem csak jelképesen, hanem valóságosan pozitív élményt jelent valamennyiünknek. Az Ösvényen még tovább kell mennünk, így a nyári szünet után visszavárjuk a klubtagokat. A Létrára nem volt könnyű felmászni a klubtagoknak, de bízom benne, hogy képesek lejönni is. Várakozással készülök az újabb klubtagok fogadására. Az érdeklődő Olvasót, aki ezúton betekinthezett műhelymunkánkba, szintén biztatni szeretném a serdülőkkel való törődésre, foglalkozásra preventív klubok formájában.

IRODALOM

- Bagdy E. –Telkes J.: Személyiségfejlesztés az iskolában.
- Benedek L. Játék és pszichoterápia. Mpt Animula Egyesület, Budapest, 1992.
- Huizinga J.: Homo Ludens.
- Kalamár H.: Kreativitás- és kommunikációfejlesztés serdülők önismereti csoportjában. Iskolapszichológiai Füzetek, Budapest.
- Kardos F.: Hiányzó láncszemek a gyermekvédelemben.
- Rudas J.: Delfi örökösei.
- Vekerdi T.: A kamaszkor körül.

Szita Judit

Műhely

TÁJÉKOZTATÓ VI. évfolyam, 5.szám

Jó lenne, ha a szülők tudnák, hogy a gyermekkori drogfogyasztás gyökereit hol kell keresni – írja a Tájékoztató a gyermekérdekek Magyarországi Fórumának tevékenységéről októberi száma.

Dr. Gerevich József, a Nemzeti Egészségvédelmi Intézet drogmegelőzési módszertani központjának és ambulanciájának vezetője és kutatócsoportja százhetven, kábítószer-től függő páciens élettörténetét vizsgálta abból a célból, hogy drogfogyasztásuk fejlődési útjait feltárják, s ezeknek alapján javaslatot tegyenek a megelőzés támadáspontjaira.

A számítógépes statisztikai programmal feldolgozott adatokból három fejlődési út körvonalazódott. Az elsőnek olyan családi környezet a kiindulópontja, amelyben a szülők rossz, vagy felbomló házassága és agresszív magatartása meghatározó. A gyermekkorán kerül bölcsődébe és óvodába, ahol nem érzi jól magát, s ezért elszökik, menekül onnan. Egészségi állapotát illetően sokat lázas, gyenge és elesett. Az iskolában baj van a teljesítményével, nem véletlen, hogy kerüli az iskolát. A felnőttektől elszigetelődik, korán kezdi keresni a kortárs csoportokkal való kapcsolatot. A szüleivel felszínes és rossz a viszonya, s végül is eljut a drogokig. Amikor kezelni kezdik, a motivációja erős, és a gyógyítójával jó kapcsolatot alakít ki.

A második és a harmadik fejlődési út hasonlít egymáshoz. A másodiknak a szenvedélyproblémákkal (alkoholizmussal, dohányzással és drogfogyasztással) küzdő család, míg a harmadik a pszichoszomatikus betegségekkel terhelt családi környezet az alapja. A cseperedő gyermeknek mindkét esetben korán egészségügyi problémái vannak. A születése nem zavartalan (idő előtt jön a világra, vagy szülési szövődmény sújtja), sokszor kap fertőző betegséget, huzamos ideig áll kórházi kezelés alatt, sokszor kezelik tartósan gyógyszerekkel. Mindezekhez gyermekkori viselkedési zavarok, korai dohányzás, alkoholfogyasztás és „szipuzás” társulnak.(...)

Környezetünk védelme

Városi farmok A környezeti nevelés lehetőségei

Napjainkban egyre súlyosabb gondot okoznak világszerte a környezeti ártalmak, és egyre súlyosabb problémának érezzük ezek veszélyeit a felnövekvő generációkra. Mindezek mellett a városi életforma, a természetes környezet hiánya is gondot jelent. Sok nagyvárosban élő gyermek csak végtermékként, áruházakban megvásárolható cikként ismeri a természeti környezet alkotó elemeit, élőlényeit. Ritkán kerül közvetlen kapcsolatba a természettel, nincs, vagy alig van alkalma megismerni, megszeretni. Még ennél is kevesebb alkalom adódik arra, hogy saját maga is részesévé váljék annak az alkotó munkának, ami például a természetközében, vidéken, falun élő emberek számára mindennapos tevékenység. (Állatok, növények gondozása, hagyományos kézműves tevékenységek stb.)

A gondot azonban nem annyira az ismeretek hiányossága okozza, hanem az, hogy a gyermekek testi és lelki neveléséből, személyiségük formálásából egy jelentős pedagógiai eszköz marad ki. E problémák megoldása érdekében hozták létre több mint 20 évvel ezelőtt az első városi farmokat. Azóta nem csak számuk növekedett, de egymással szoros kapcsolatot tartó szövetséget alkottak, és az eltelt évek során tevékenységi területük, nevelési célkitűzéseik is gazdagodtak.

A Városi Farmok Európai Szövetsége ez év szeptember 29. és október 3. között rendezte meg a hatodik nemzetközi konferenciáját.

A rendezvénynek Franciaország és Belgium adott helyet, Lilieben és Mouscromban. Magyarországról most első alkalommal utazott delegáció a konferenciára azzal a céllal, hogy tanulmányozza a városi farmok működését, tevékenységét.

A „városi farm” elnevezés a nemzetközileg ismert „city farm” magyar megfelelője, lényegében a városi gyerekek nevelésének, oktatásának, aktív tevékenységének egy olyan helyszíne, ahol közelebb kerülhetnek a hagyományos életformákhoz, tevékenységekhez, a természethez, növényekhez, állatokhoz.

Az első, legszembetűnőbb tapasztalatunk a sokféleség volt. Valamennyi farmnak egyéni arculata – helyétől, működési területétől, méreteitől, gazdálkodási, szervezési lehetőségeiktől függően –, sajátos feladata van. Közös vonásuk, hogy a legfontosabb oktatási, nevelési cél mindenikben a természet, a természet közeli életmód megismertetése, megszerettetése. A farmokon szakképzett pedagógusok vezetésével – hasonlóan a magyarországi környezeti oktatóközpontokhoz – rendszeres foglalkozásokon az iskolai tananyagokhoz kapcsolódó környezeti oktató munka folyik. Rendkívül fontos nevelési eszköz a gyermekek bevonása a farmokon folyó mindennapi feladatok ellátásába. Ezáltal aktivitásra készítik őket, megszerettetik velük a munkát, megtanítják annak értékét, fejlesztik a felelősségtudatukat. Ebben nagy szerepet játszanak a farmokon tartott állatok. Gondozásuk rendszerességre is szoktatja a gyerekeket, és az élet tiszteletére, szeretetére neveli őket. Tevékenységük szerves része a komposztkészítés, hulladékok természetes kezelése, a természeti energiák felhasználása. A gyakorlati foglalkozások közül kiemelt jelentőségű a kenyérsütés, a különböző tejtermékek, sajt készítése, a méhészkedés, kertészkedés, konyhakerti növények termesztése, feldolgozása, illetve a farm fejlesztése, építése, csinosítása

A farmok kialakítása is nagyrészt hasonló. Többnyire régi gazdasági épületegyüttest alakítanak át e célra. Alkalmassá teszik a gyerekek fogadására: megfelelő terek kialakításával a különböző foglalkozások számára, illetve az esetek többségében szálláslehetőséget is biztosítanak. Az épületek megjelenési formája, racionális elrendezése, az állattartó helyek kulturáltsága, szakszerűsége, tisztasága, az, hogy a legtöbb esetben az épület megfelel a helyi, népi építészeti hagyományoknak, szintén nagy nevelő erővel rendelkeznek.

A farmok nyitottak: nem csak az iskolákkal együttműködve szervezett gyerekcsoportok látogatják, hanem a környéken lakó gyerekek és felnőttek egyaránt. Sokszor jelent kellemes pihenőhelyet, felüdülést a szülők és az idősebb generáció számára is.

A farmokon szervezett foglalkozások időtartama eltérő. Vannak bentlakásos, kollégiumként is működők, vannak olyanok, ahova egy-két hetes turnusokban érkeznek a gyerekek, de nagyrésztük egy-egy napra, meghatározott oktatási-nevelési programra, vagy szabadidejük hasznos eltöltésére fogadja a gyerekeket, látogatókat.

A farmok speciális feladatai közül rendkívüli jelentőségű a hátrányos helyzetű gyerekekkel és felnőttekkel való foglalkozás, a számukra teremtett pihenési, fejlődési lehetőségek. A hátrányos helyzet jelenthet testi vagy szellemi fogyatékoságot, szociális hátrányokat, munkanélküliséget vagy éppen a felnőtt- vagy gyermektársadalomba való beilleszkedési zavarokat, esetleg deviáns magatartásokat.

A szabadban végzett munka, a rendszeres mozgás köztudottan hasznos a testi fogyatékosok számára. Így előnyös lehet az állatokkal való foglalkozás is. A farmokon élő állatok közül a lónak, lovaglásnak különös – terápiás – szerepe van a mozgássérültek esetében. Orvosok által vizsgált és bizonyított tény, hogy a ló testmelege, a lovaglás mozgásritmusa, amelyet kényszerül felvenni a lovagló, a mozgássérült gyerekeknél elősegíti a gyógyulást.

A szellemi fogyatékosok számára az állatokkal való közvetlen jó érzelmi - kapcsolat, a tudat, hogy munkájukra szükség van, igen kedvező hatást eredményez. Több farmon láthattunk szellemi fogyatékos gyerekek számára speciális programokat, nevelési tevékenységet.

A munkanélküliek foglalkoztatása nem csak a munkanélküliség válságos időszakában ad átmeneti segítséget, hanem fizikai és szellemi erőt is nyújt, amely segít az új munkahely megtalálásában.

A szociálisan hátrányos helyzetű, családi konfliktusoktól szenvedő gyerekek számára a farmok nagy segítséget nyújtanak. Szélsőséges esetekben szinte menedéket adnak. Segítenek az ott megtalált közösség, a természetes életforma, környezet és tevékenységek. Néhány farmon bentlakásos formában még arra is lehetőség van, hogy a speciális nevelési formák eredményeképpen ezek a gyerekek leküzdjék az egyébként csaknem megoldhatatlan problémáikat.

Meglátogattunk egy nagy létszámot oktató és nevelő kollégiumot, ahol – eltérően a Magyarországon legtöbb esetben alkalmazott gyakorlattól – együtt tanultak és közös foglalkozásokon vettek részt (természetesen a lehetőségeknek és a nevelési célkitűzéseknek megfelelő mértékben) az egészséges és a fogyatékos gyerekek. Láttunk olyan-kisebb farmot is, ahol csak néhány olyan hátrányos helyzetű gyerek élt, a velük együtt lakó és a foglalkozásokon résztvevő nevelőkkel, akiket alkalmatlannak tartanak a nagyobb gyermekközösségbe való beilleszkedésre.

Magyarországon a környezeti nevelés, oktatás ügyét számos iskola, oktatóközpont, és szervezet szolgálja és tartja fontos feladatának. A Franciaországban és Belgiumban városi

farmokon látott komplex program, az ott tapasztalt speciális módszerek, és az ezeknek megfelelő nevelési, oktatási környezet – maga a városi farm – nálunk még hiányzik.

A Fővárosi Önkormányzat terveiben szerepel a budapesti gyerekek számára egy, a Városi Farmok Európai Szövetsége elveinek megfelelő új környezeti oktatási-nevelési központ, egy városi farm létrehozása. A Fővárosi Önkormányzat a farm létesítése érdekében alapítványt hozott létre, a városi farm elnevezés helyett azonban sokkal szebb nevet talált: Gyermekkert Alapítvány.

A budapesti városi farm, a Gyermekkert létesítésének tervei most készülnek. A külföldi tapasztalatokon kívül számos magyar környezeti neveléssel foglalkozó szakember véleményét és javaslatát kérték a magyarországi oktatási, nevelési program kialakításához. Felmérés készült a budapesti iskoláknál arról, hogy a gyerekek és tanáraik milyen mértékben igénylik egy ilyen központ létrehozását, milyen tevékenységeket folytatnának a legszívesebben. A válaszok rendkívül pozitívak voltak, a vártnál is több iskolajelezte igényét, részvételi szándékát.

Benkő Gyöngyi